

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ VE GÜNCEL TEHDİTLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Adil Sinan SEVİMLİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi İlhan SAĞSEN

BOLU 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Adil Sinan SEVİMLİ'ye ait “ **AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ VE GÜNCEL TEDİTLER** ” adlı çalışma, jürimiz tarafından **Uluslararası İlişkiler** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle /~~oy çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

29.11.2019

	Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı) :	Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN	
Üye :	Doç. Dr. Ali BALCI	
Üye :	Doç. Dr. Ekin OYAN ALTUNTAŞ	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Avrupa Birliği Kimliği ve Güncel Tehditler**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu başvurulmuş kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite ve ya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Adil Sinan SEVİMLİ

29.11.2019

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın yazım sürecinde çok kıymetli desteklerini benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi İlhan SAĞSEN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca ders döneminden tez yazım dönemine kadar olan süreçte varlığını hep yanında hissettiğim ve sabırla daima yanımda olan kıymetli eşim Sena GÜLHAN SEVİMLİ'ye de çok teşekkür ederim.

Adil Sinan SEVİMLİ

29.11.2019

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ VE GÜNCEL TEHDİTLER

Adil Sinan SEVİMLİ

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi İlhan SAĞSEN

Kasım 2019, 122 + xiii Sayfa

Uluslararası ilişkiler alanında kimlik tartışmaları uzun yıllardır varlığını sürdüren bir konu olagelmıştır. Birçok olaya yahut olguya kavramsal çerçeve olarak çizilen kimlik konusu Avrupa Birliği kimliğinin incelenmesinde de bir zemin oluşturmaktadır.

Kümülatif bir birikimle günümüze kadar ulaşmayı başaran Avrupa Birliği, varlığının desteğini supranasyonal yapısından aldığını söylemek mümkündür. Uluslar üstü bir hüviyete sahip olan Avrupa Birliği, bunun sürdürülebilirliği açısından bazı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’da ortak kimlik politikalarına dayalı birçok adım atılmıştır. Tarihsel birikimle destekli bu atılan adımlar, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ulusal egemenliklerinden ziyade, ulus-üstü bir kimlik inşa etme düşüncesi içerisinde olmuştur. Ancak 21. yüzyılla birlikte Avrupa Birliği’nin inşa edilen bu ulus-üstü yapısı, ulusal egemenlik anlayışına dayalı kimlikler karşısında bir devamlılık sınavı vermektedir.

21. yüzyılla birlikte dünya genelindeki paradigma değişiminden Avrupa Birliği de doğrudan etkilenen taraflardan birisi olmuştur. Birlik sınırları içerisindeki ülkelerde

ulusal egemenlik anlayışı ön plana çıkarken, ulus-üstü Avrupa Birliği kimliğine olan aidiyet duygusu azalmıştır. Avrupa Birliği’ni tehdit eden terör eylemleri, Birlik içerisinde ekonomik krizden etkilenen ülkelerin varlığı ve Birlik ülkelerine yönelik artan yasadışı göç gibi konular başta olmak üzere ulusal kimlik düşüncesine sahip çıkmasına katkı sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı da Avrupa Birliği sınırları içinde artan ulusal kimlik bilincinin, Birlik’in muhteviyatı açısından ne gibi sonuçlar doğuracağını incelemek olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Kimliği, Kimlik, Aşırı Sağ, Brexit

ABSTRACT

EUROPEAN IDENTITY AND CURRENT THREATS

Adil Sinan SEVİMLİ

Master's Thesis

Department of International Affairs

Supervisor: Assist. Prof. Dr. İlhan SAĞSEN

November 2019, 122 + xiii Pages

Identity debates in the field of international relations have been a subject that has existed for many years. The subject of identity, which is drawn as a conceptual framework for many events or cases, also constitutes a basis for examining the identity of the European Union.

It is possible to say that the European Union, which has managed to reach to the present day with a cumulative accumulation, took its support from its supranational structure. The European Union, which has a transnational identity, faces some problems in terms of its sustainability.

Since the second half of the 20th century, many steps have been taken in Europe based on common identity policies. These steps supported by historical accumulation were in the idea of building a supra-national identity rather than the national sovereignty of the member states of the European Union. However, with the 21st century, the supra-structure of the European Union has given a continuity test against the identities based on national sovereignty.

In the 21st century, the European Union was one of the directly affected parties from the paradigm shift around the world. While the sense of national sovereignty

comes to the fore in the countries within the borders of the Union, the sense of belonging to the identity of the supranational European Union has decreased. Terrorist acts that threaten the European Union have contributed to the idea of national identity, particularly the issues of the countries affected by the economic crisis and increased illegal immigration to the Union countries. The aim of this study is to examine the effects of increasing the national identity within the borders of the European Union with regard to the content of the Union.

Key Words: European Union, European Union Identity, Identity, Extreme Right, Brexit

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. KİMLİK TARTIŞMALARI	7
1.1. Kimliğin Kavramsallaştırılması	7
1.1.1. Kimlik Nedir?	7
1.1.2. Kimliğin Özellikleri	10
1.1.2.1. Etnik Kimlik.....	12
1.1.2.1.1. Siyasal ve Kültürel Alanda Etnik Kimlik	13
1.1.2.2. Ulusal Kimlik.....	14
1.1.2.2.1. Siyasal ve Kültürel Alanda Ulusal Kimlik	15
1.1.3. Kimlik Oluşum Süreci	18
1.1.3.1. Kimliğin Oluşumunu Açıklayan Yaklaşımlar	18
1.1.3.1.1. Primordialist (İlkçi) Yaklaşım	19
1.1.3.1.2. Modernist Yaklaşım.....	21
1.1.3.1.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım	29

II. BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ	37
2.1. Değerler Çerçevesinden Avrupa Birliği.....	39
2.1.1. Avrupa Birliği'nde Çokkültürlülük	41
2.1.1.1. Kavramsal Açıdan Çokkültürlülük	41
2.1.1.2. Avrupa Birliği'nde Çokkültürlülük.....	45
2.1.2. Avrupa Birliği'nde Demokrasi ve İnsan Hakları	48
2.1.2.1. Kavramsal Açıdan Demokrasi	48
2.1.2.2. Avrupa Birliği'nde Demokrasi Kavramı	49
2.1.2.3. Kavramsal Açıdan İnsan Hakları	51
2.1.2.4. Avrupa Birliği'nde İnsan Hakları Kavramı	54
2.1.3. Avrupa Birliği'nin Ulus-Üstü Kimlik Yapısı	56
2.1.3.1. Kavramsal Açıdan Avrupa Birliği'nin Ulus-Üstü Kimlik Yapısı	56
2.1.3.2. Avrupa Birliği Üst Kimliğinin Oluşum Süreci	58

III. BÖLÜM

3. AVRUPA BİRLİĞİ DEĞERLERİNİN KARŞISINDAKİ TEHDİTLER.....	67
3.1. Avrupa Birliği Kimliğinin Karşısındaki Tehditler.....	67
3.1.1. Terörizm.....	68
3.1.1.1. Terörizmin Avrupa Bağlamında Tanımlanması	69
3.1.1.2. Avrupa'da Yaşanan Başlıca Terör Eylemleri	73
3.1.2. Ekonomik Kriz.....	75
3.1.2.1. Ekonomik Krizin Avrupa'da Derinleşmesi	75
3.1.3. Yasa Dışı Göç	78
3.1.3.1. Avrupa Birliği Değerleri Açısından Göç ve Mülteci Kavramı ...	79
3.1.3.2. Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikaları	82
3.1.3.2.1. Geri Kabul Antlaşmaları	82
3.1.3.2.2. Güvenli Üçüncü Ülke	84
3.1.3.2.3. Külfet Paylaşımı	86
3.1.3.3. Göç Politikalarında Örnek Ülke İncelemeleri.....	88
3.1.3.3.1. Almanya Örneği.....	88

3.1.3.3.2. İtalya Örneği	91
3.1.3.3.3. Yunanistan Örneği	93
3.1.3.3.4. Macaristan Örneği.....	94
3.1.4. Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ	96
3.1.4.1. Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağın Başlıca Nedenleri.....	98
3.1.5. Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden Ayrılışı ve Brexit Referandumu	100
3.1.5.1. Brexit Referandumu	101
 IV. BÖLÜM	
4. SONUÇ	106
 KAYNAKLAR	112

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Almanya'ya yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları.....	90
Tablo 3.2: İtalya'ya yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları	92
Tablo 3.3: Yunanistan'a yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları	94
Tablo 3.4: Macaristan'a yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları	95
Tablo 3.5: 2009-2014 ve 2019 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ partilerin oy değişimi	97

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomi Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AP	: Avrupa Parlamentosu
AT	: Avrupa Topluluğu
ATS	: Avrupa Tek Senedi
BENELUX	: Belçika, Hollanda, Lüksemburg
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviri
Ed.	: Editör
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EUROPOL	: Avrupa Polis Ofisi
FRONTEX	: Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
para.	: Paragraf
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde kimlik konusu, her daim tartışma sıcaklığını koruyan konulardan biri olmuştur. Kimlik kavramının oluşumuna yönelik birçok farklı görüş, sosyal bilimler literatüründe geçerliliğini ve yerini korumaktadır. Birtakım olguları ve olayları açıklamada kimlik, kavramsal çerçeve olarak da kullanılmaktadır. Nitekim örneğin uluslararası ilişkiler alanında aktörlerin eylem ve hareketleri, kimliksel yöntemlerin bir araç olarak kullanılmasıyla birlikte saptanabilir. Aynı şekilde tarihsel bir birikimin de kimlik kavramı ya da kuramı çerçevesinden ele alınması mümkündür. Avrupa Birliği'nin ulus-üstü yapısı dikkate alındığında, Birlik ilke ve prensiplerinin kimlik kavramı açısından incelenmesi de olağan karşılanmaktadır.

Tarihsel anlamda bakıldığında Avrupa Birliği'nin felsefesinde yatan ulus-üstü yapının temelleri yüzyıllar öncesine kadar dayansa da, bu supranasyonel yapının somut anlamda inşası, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı karşısında barışçıl çözümlere dayalı bir ortaklık fikri günümüze kadar ulaştığında ulus-üstü bir kimlik yapısına sahip olmuştur. Ancak bugüne kadar olan sürece kolay gelinmemiştir. 50 yılı aşkın süredir somut anlamda inşa edilmeye çalışılan Avrupa Birliği kimliğinin ulus üstü yapısı çeşitli krizlere maruz kalsa da, halen dünya üzerinde en başarılı ulus-üstü organizasyon olarak görülmektedir. Ancak başarıyla günümüze kadar ulaşan bu ulus-üstü yapıyı tehdit eden gelişmeler, Avrupa Birliği kimliğinin devamlılığını da sorgulatır hale gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ve küresel gelişmelere ayak uydurma düşüncesiyle Avrupa Topluluğu, Maastricht Antlaşması'nı imzalayarak ulus-üstü kimlik inşası noktasından önemli adımlardan birini atmıştır. Ayrıca bu Antlaşma akabinde Topluluk, Avrupa Birliği adını almıştır. Ardından imzalanan Amsterdam Antlaşması ve Nice Antlaşması da ulus-üstü kimlik inşa sürecinde önemli mihenk taşlarını oluşturmaktadır. Birlik üyesi ülkelerde "ortak para"ya geçiş de sembolik

anlamda Avrupa Birliği üst kimliğinin inşasına yönelik atılan önemli adımlardan biri olmuştur. 2007 yılında imzalanan ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasıyla da Birlik kimliği güçlendirilmek istense de gerek Birlik içerisinde gerekse dünya üzerinde yaşanan gelişmelerin Avrupa Birliği kimliğinin inşasında duraksama meydana getirdiğini söylemek mümkündür. Lizbon Antlaşması ile düzenlenen Birlik üyeliğinden çıkış hakkı ve Avrupa Birliği sembollerine olan bağlılığın kaldırılması, kimlik inşa etme süreci noktasında gerilmenin başladığının göstergesi olmuştur. Ancak Birlik kimliğine olumsuz etki eden asıl önemli gelişmeler Avrupa Birliği'nin de doğrudan etkilendiği dünya politikasında meydana gelmiştir.

Avrupa Birliği gerek siyasal sistemiyle gerekse kurumsal işleyişiyle tarihin en başarılı olarak nitelendirilebilecek ulus-üstü organizasyonlarından birisi olmuştur. Ancak son yıllarda yaşanan bazı gelişmeler başarı ile günümüze kadar ulaşan Avrupa Birliği üst kimliğini tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Öyle ki tarihsel birikimden de faydalanarak oluşturulan bu supranasyonel Avrupa Birliği kimliği bahse konu tehditler karşısında çözümler de yaşamaktadır.

Avrupa Birliği kimlik oluşum sürecini olumsuz etkileyen uluslararası olaylardan ilki uluslararası terörizmdir. Avrupa'da son yıllarda artan terör eylemleri neticesinde Avrupa Birliği'nin ortak hareket etme düşüncesinden ziyade ve Avrupa Birliği kimliğinden ayrı olarak terör eyleminin meydana geldiği ülkelerde ulusal politikalar daha ön plana çıkmıştır. Örneğin Fransa, 2015 yılında Paris'te gerçekleşen terör eylemleri neticesinde Avrupa Birliği politikalarından uzak olarak Olağan Üstü Hal ilan etmiştir. Yine bu saldırıların akabinde Schengen'i geçici olarak askıya alarak sınır kontrollerini uygulamaya koymuştur. Bu durum Avrupa Birliği kimliğinin gölgede kalıp ulusal kimliğin daha ön plana çıkmasının örneğini teşkil etmektedir.

Avrupa Birliği üst kimliğini tehdit eden bir başka faktör ise ekonomik kriz olmuştur. 2008 yılında başlayan küresel ekonomik kriz ve finans sektöründeki kötü gidişat, kısa sürede Avrupa'nın kırılgan ekonomilerini de etkisi altına almış ve bu bölgede Avro krizine dönüşmüştür. Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz krizden ilk etkilenen ülkelerden olmuştur ancak krizin Avrupa Birliği siyasal sistemi içerisindeki

yansıması Brexit süreciyle Birleşik Krallık'ın Birlik içerisinde ayrılması yönünde olmuştur. Avrupa Birliği üst kimliğine dayalı bütünlük anlayışından ziyade ulusal çıkara dayalı ekonomik anlayış daha ön plan çıkmıştır.

Arap Baharı'nı takip eden süreçte Suriye iç savaşının da patlak vermesiyle birlikte Avrupa'ya yönelik yoğun göç dalgaları yaşanmıştır. Bu süreçte Avrupa Birliği'nin genel tutumu ise birliktelik düşüncesinden ziyade ulusal nitelikte olmuştur. Göç dalgasından önemli ölçüde etkilenen ülkelerin başında ise Avrupa Birliği'nin lokomotifleri olarak nitelendirilebilecek Almanya, coğrafi elverişlilikleri hasebiyle de İtalya, Yunanistan ve Macaristan gelmektedir. Örneğin göçmenlerin ülkeye girişini engellemek maksadıyla Macaristan'ın sınıra tel örgü çekmesi, Avrupa Birliği ve ulusal öncelikler arasında kalındığı zaman ülkelerin ulusal önceliklerini tercih ettiğini göstermektedir.

Çalışmanın Önemi:

21. yüzyılla birlikte uluslararası ilişkiler tarihinin en başarılı ulus-üstü örgütleri arasında gösterilen Avrupa Birliği, çözümü zor sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Gerek küresel gerekse bölgesel anlamda sorun teşkil eden uluslararası terörizm, ekonomik krizler, yasadışı güç, Avrupa kıtasında artan popülist söylem ve Brexit gibi konular Avrupa Birliği'ni ve supranasyonel yapısını doğrudan etkilemektedir. Avrupa Birliği'nin taşıdığı değerleri ve ulus-üstü yapısını sürdürülebilirliği açısından geçmiş, bugünü ve geleceği içinde bulunduğu koşullar bağlamında bir arada sentezlemek son derece mühimdir. Bu çalışmanın önemi de Avrupa Birliği'nin ve ulus-üstü yapısının geleceğine yönelik tasavvuru anlama noktasında öne çıkmaktadır.

Çalışmanın Amacı:

Kimlik kavramı ve kimlik inşa süreçleri, uluslararası ilişkiler tartışmaları içinde daima sıcaklığını korumuştur. Avrupa Birliği de, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ulus-üstü kimlik inşa etme sürecine girmiş ve başarılı olduğu da varsayılmaktadır. Bu çalışmanın amacını da kimlik kavramının açıklanarak Avrupa

Birliği'nin üst kimlik yapısını geçmişiyle, bugünüyle ve geleceğiyle değerlendirmek oluşturmaktadır.

Çalışmanın Varsayımı:

Avrupa Birliği üyesi ölkelerde 11 Eylül saldırıları sonrasında başlayan, siyasal ve ekonomik krizler neticesinde artan ulusal kimlik anlayışına dayalı devlet algısı, Avrupa Birliği'nin geleceği için tehdit oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nde özellikle Maastricht Antlaşması'ndan itibaren başlayan kimlik oluşum süreci içerisinde olumsuz gelişmeler de yaşanmaktadır. Uluslararası terörizm, yasadışı göç, ekonomik krizler, Avrupa'da artan popölizm ve Brexit süreci, Avrupa Birliği kimliği değerleri açısından doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır.

Ulusal egemenlik temelli devlet anlayışı, bahse konu tehditler neticesinde her geçen gün Avrupa Birliği'nin supranasyonel yapısı karşısında güç kazanmaktadır. Avrupa genelinde aşırı sağ partilerin seçimlerden güç kazanarak çıkması, Brexit süreciyle Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecine girmesi, bu durumun göstergesi niteliğindedir.

Çalışmanın Yöntemi:

Çalışmada literatür taraması yapılmış ve genellikle birincil kaynaklar üzerinden veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Toplanan bu veriler yorumsamacı yöntemle değerlendirilerek analiz edilmiştir ve genellikle nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Nitel araştırma tekniği içerisinde model olarak ise farklı duygu, algı, yorum ve düşünceleri inceleyerek elde edilen bilgiler ışığında daha geniş bir bakış açısıyla çalışmayı aydınlatan, tarihsel araştırma modeli tercih edilmiştir. Verilerin özömlenmesi aşamasında teknik olarak, nitel çalışmalarda sıklıkla kullanılan betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda belirli bir kavramsal ve kuramsal ereve oluşturulmuş ve bu ereve dâhilinde veriler okunarak sonuca gidilmiştir. Nihayetinde bulgular yorumlanmış ve çalışmanın amacı doğrultusunda analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın İçeriği:

Bu çalışmada tezin ana başlıkları, bölüm başlıkları ve tezin içeriği arasında bir korelasyon yakalayarak tamamlanmaya çalışılmıştır. Çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal açıdan “kimlik” konusu ele alınmıştır. Sosyal bilimler alanında kimlik kavramının önemine dikkat çekilmiş ve tanımlanması yapılmıştır. Ayrıca kimlik kavramının tarihsel gelişimi çeşitli varsayımlarla her yönüyle derinlemesine irdelenmiştir. Ayrıca kimlik kavramının Avrupa Birliği için ne anlam ifade ettiği de çalışmanın bütünlüğünü sağlamak adına değinilen konulardan olmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde Avrupa Birliği kimliğinin oluşumundan bugüne değin var olan değerler ele alınmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği kimliğinin tarihsel bir perspektiften yola çıkılarak içerisinde barındırdığı çoğulculuk ve çok kültürlülük, demokrasi, insan hakları, ulus üstücülük gibi değerler derinlemesine incelenmiştir. Ayrıca çalışma içerisinde bütünlük sağlamak adına kimlik kavramının argümanlarıyla birlikte Avrupa Birliği kimliğinin sentezi de yapılmıştır. Aynı şekilde Avrupa Birliği’nin supranasyonel yapısının oluşum süreci de bu bölümde ele alınmış, bu yapıyı tesis etmedeki süreçlere de değinilmiştir. Yine bu bölümde Avrupa Birliği müktesebatının ulus-üstü yapının inşa edilmesindeki rolüne yer verilmiştir. Konuyu pekiştirmek adına Avrupa vatandaşlığı kavramı da ikinci bölümde değerlendirilen alt başlıklardan birisi olmuştur.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Avrupa Birliği üst kimliğinin geldiği son nokta ele alınmış ve çalışmanın varsayımlarını destekler nitelikte olan temel argümanlar öne sürülmüştür. Tarihi birikim hariç tutulduğunda son 50 yılı aşkın süredir ulus-üstü kimlik inşa etme süreci içerisinde olan Avrupa Birliği, günümüzde inşa ettiği bu yapının karşısındaki sorunlara karşı çözüm arayışına girişmiştir. Bu çözüm arayışı ve Avrupa Birliği kimliği karşısında, ulusal kimliklerin yeniden önem kazandığı, üye ülkelerde ulusal egemenlik anlayışı temelli sağ partilerin giderek güçlendiği de üçüncü bölümde incelenen başlıklar arasında olmuştur. Aynı zamanda supranasyonel yapı

karşısında ulusal egemenlik anlayışının yeniden güç kazanmasının ardındaki sebepler arasında gösterilen uluslararası terörizm, ekonomik krizler, yasadışı göç, aşırı sağ partilerin yükselişi, Brexit gibi konular da üçüncü bölümde ele alınan konulardan olmuştur.

I. BÖLÜM

1. KİMLİK TARTIŞMALARI

1.1. Kimliğin Kavramsallaştırılması

Modern zamanların sosyal bilimleri birçok kavramı bünyesinde bulundurmaktadır. Bu yönüyle çağdaş sosyal bilimler; artık terimlerin kapsayıcılığını değil, belli ve spesifik bir anlam yükünü karşılamasını da talep etmektedir. Kimlik kavramı da söz konusu durumun özel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Öyle ki kimlik hemen hemen her sahada ve disiplinde karşımıza çıkarak özgü olayları ve olguları anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ancak kimliğin ifade edilişinin şeffaflık ve somutluk yönünden özel olaylar ve olgular bağlamında bazı problemler de ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra kimlik kavramı uluslararası ilişkiler bağlamında önemli bir konuma gelmiştir.

Avrupa gibi özel bir coğrafyayı; hafızasıyla, aktörleriyle, refleksleriyle, öngörülerıyla ele alabilmek içinse Avrupa Birliği kimliğini ve Avrupalılığı tüm anlam yükleriyle beraber idrak etmek gereklidir. Bunun içinse öncelikli olarak kimliği ve kimliğe dair yaklaşımları ve politik olarak kimliğin kullanımını irdelemek gerekmektedir.

1.1.1. Kimlik Nedir?

Çağımızda neredeyse hiçbir kavram ve disiplin hakkında kimlik kavramını kullanmadan konuşmak mümkün değildir. Özellikle sosyal bilimler alanında açıklamaya çalışılan nesnenin yahut olgunun kimlik bağlamında değerlendirmesini

yapmadan bir sonraki aşamaya geçilememektedir. Buradaki eğilim, kimliğin yalnızca analitik bir kavram olmamasından ve aynı zamanda sıcak bir soyut kavram olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, kimliğe dair metodolojik yaklaşımı zorlaştırsa da yazınlarda ve algılarda oluşturduğu sıcaklık, onu kullanım adına tercih sebebi yapmaktadır.

Bireyi ya da daha geniş bir topluluğu, benzerlerinden ayıran olgular kimlik ile ifade edilir. Buradan hareketle kimliğe dair iki yaklaşım olduğu gözlenmektedir; bireysel kimlik ve toplumsal kimlik. Bireysel kimlik özünde, bireyin hâlihazırda dünyevi olana ve ötesine yaklaşımını ifade eder. Toplumsal kimlik ise daha çoğul bir kavramdır ve bireyin kendi benlik algılayışının diğer bireylerle diyalektiği sonucu ortaya çıkar (Parekh 2014: 55).

Her iki yaklaşımı da kısaca özetlemeden önce ifade edilen yaklaşımların, Avrupalı ve Avrupalı kimliği açısından ne gibi bir durum arz ettiği değerlendirilmelidir. Buradaki tasniften hareketle Avrupalı tabiri, bu başlık altında iki farklı çağrışımda bulunmaktadır; ilki Avrupalı olarak birey ve ikincisi toplum olarak Avrupalı. Birey olarak Avrupalı; İrlandalı, Alman, İngiliz yahut Fransız gibi çeşitli etnik aidiyetlere sahip olabilir. Fakat bu nitelemeler Avrupa kıtası söz konusu olduğunda değerlendirme esnasında ikinci planda kalmaktadır. Burada bireysel kimliği kritik ederken esas olan, söz konusu Avrupalı bireyin milliyeti değil; cinsiyeti, yaşı, hafızası, refleksleri ve tercihleridir. Avrupalı bireyin üst kimliğine bakılmaksızın ferdi olarak değerlendirilmesi gereken olgular, Avrupa kimliğini inşadan pek tabii olarak uzaktır. İkinci başlık, toplum olarak Avrupalı ele alındığında ise karşımızda daha derin bir perspektif bulunmaktadır. Her şeyden evvel burada belli ölçülerde bir yeknesaklık çabası görülmektedir. Aynı zamanda bu çaba kendi içerisinde tutarlı bir Avrupalı kimliğinin de baş mimarıdır. Yine burada birey olarak Avrupalının farklılıklar arz etmesinin ve bu farklılıkların üst kimlikten bağımsız olabilmesini ise kısmen toplum olarak Avrupalı'nın keskin sınırlarına borçlu olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Dinan 2013: 61). Zira toplumu Avrupalı olarak nitelediğimizde, bir takım ön kabullerin bireye yüklendiği açıktır. Bireye yüklenen bu ön kabuller bir dogma yahut dayatma gibi algılanmak yerine, bireye

yeni bir alan açtığı fark edilebilirse bireyin Avrupalılığı ve toplumun Avrupalılığı arasındaki korelasyon sağlıklı olarak kurulabilmiş olacaktır.

Kimlik; millet, etnik kimlik, cinsiyet gibi ögelere ayrılmaktadır ve bu ögeler aynı zamanda bir bireyin kimlik tanımlaması içinde kendine yer bulabilmektedir. Başka bir ifadeyle bahsedilen ögeler birey ve toplumlar üzerinde aynı anda bulunabilir. Calhoun’a göre kimlik türleri sınıfsal kimlikler ve ilişkiye dayalı kimlikler olarak ayrı olarak kategorize edilebilir (Calhoun 2001: 48).

Kimlik kavramını oluşturan bireyler, kendi arasında aynılığa bağlıdır ve yine kendi aralarında hareket kabiliyetine sahiptir. Başka bir ifadeyle bireyler, kimliği meydana getiren birimler olarak özerk bir yapıdadır ve asıl önemli olan bireyin bu kimlik türü içindeki temsiliyetidir. Bu kimlik türüne örnek olarak, din, milliyet, etnik millet, sınıf gibi kavramlar gösterilebilir (Calhoun 2001: 49).

Bireylerin kendileri arasında gerçek ve somut ilişkiye dayanan kimlik türü ise ilişkiye dayalı kimlik olarak nitelendirilmektedir. Akrabalık gibi, aile gibi toplumun önem atfettiği müesseseler ve kavramlar bu kimlik türüne örnek teşkil eder. Gelenek sayılabilecek pek çok öge bu kimlik türü içinde yer almaktadır (Calhoun 2001: 49).

Kimlik kavramının türleriyle alakalı olarak değerlendirilen başka bir ayrım ise kimliği kazanılma ya da sahip olma şekline göre kategorize edilmiştir. Doğuştan “verili” olarak karşımıza çıkan kimlikler ve sonrasında “kazanılmış” olan kimlikler bu ayrımı oluşturmaktadır. Örneğin etnik grup, mensup olunan ulus, aile gibi kavramlar verili olarak kabul edilirken, avukat, mühendis gibi doğuştan sahip olunması mümkün olmayan tasnifler ise kazanılmış bir tür olarak nitelendirilmektedir (Yurdusev 1997: 27). Bu kimlikler kesin bir ayrım gözetmez. Başka bir ifadeyle verili olarak tanımlanan bir kimlik türü, örneğin mensubu olduğu din, bireyin iradesi sonucu değiştirilerek kazanılmış kimlik türüne değişebilmektedir.

Etnik kimlik ve ulusal kimlik ayrımının burada yeniden incelenmesi konunun muhteviyatını anlamak için önemli bir role sahiptir. Öyle ki ulusüstü bir müessese

oluşturma hedefinde olan Avrupa Birliği'nin, Avrupalı kimliğini tesis etme düşüncesi ulusal kimlik ve etnik kimlik kavramlarını derinlemesine analizini gerekli kılmıştır.

İnsanın toplumsal bir varlık olmasından hareketle ve kendini tanımlama düşüncesiyle “ben”i tanımlamak için kullanılan bu sözcük artık bu anlamının ötesine geçmiş ve kolektif benliği ifade edebilir duruma gelebilmiştir (Melucci 2014: 86). Türk kimliği, Arap Kimliği, Yahudi kimliği vb. Burada artık kavramın bir ferdiyet arz etmesi yeni boyut kazanmış ve kolektif bir birlikteliğin anlam yükünü üstlenir hale gelmiştir. Bu noktada ise soyut olarak etnik kimlik kavramı ve ulusal kimlik kavramı gibi ayrımlar ortaya çıkmaktadır. Kimliğin kavramsallaştırılması açısından bu ayrımın açıklanması da önemli bir yere konumlanmaktadır. Kimlik kavramının alt başlıklarından olan “etnik kimlik” ve “ulusal kimlik” konunun bütünlüğü sağlanması açısından ayrıca öneme sahiptir.

1.1.2. Kimliğin Özellikleri

Kimlik kavramını bazı özellikleriyle nitelemek mümkündür. Bunlardan en önemlilerinden bir tanesi kimliğin karmaşık ve kompleks bir yapıya sahip olmasıdır. Bu özelliğe göre kimlik kavramı farklı aşamalardan oluşur. Bu aşamalar değişik düzeylerde birbiriyle iletişim ve etkileşim içindedir. Bu bağlamda kimlik kavramını basite ve tek bir açıklamaya indirgemek mümkün olmamaktadır (Wintle 1996: 1).

Diğer bir özellik ise kimlik çok yönlü bir kavramdır. Millet, etnik kimlik, cinsiyet gibi ögelere ayrılmaktadır. Bu kimliğin karmaşık bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kimlik kavramının başka bir özelliği ise karmaşık toplumsal süreçler sonucunda ortaya çıkmasıdır. Yani kimlik toplumsal olma özelliği taşır. Bahsedilen karmaşık toplumsal yapı, özne olan “ben”in diğerleriyle yani “öteki”yle olan etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır (Preston 1997: 5)

Toplumsal kimlik kavramının tanımından hareketle ortaya çıkan başka bir özellik ise kimliğin aynılıktan uzak, farklılık olma özelliği taşımaktadır. Başka bir deyişle kimlik kavramı kendisini tanımlarken zıt ya da farklı bir anlam aramaktadır.

Bahsedildiği üzere özne olan “ben”in karşısında bulunan diğerleri yani “öteki” kimlik kavramının tanımlanmasında bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kimlik kavramının daimi, yani sürekliliği olan bir yapısı vardır. Bu süreklilik içinde kimlik, sabit kalmaz, değişkenlik içindedir. Öznenin insan olmasından kaynaklı olarak kimlik kavramı da süreç içerisinde değişkenlik göstermektedir. Neticesinde insanın yüzyıllardır yenilikleri ve gelişimi özümseyerek benliğine yansıtması kimlik kavramının özelliklerine de tezahür etmiştir. Bu bağlamda kimliğin varlığını insanlık tarihine özdeşlemek yanlış olmaz. Bu noktada kimliğin başka bir özelliği orta çıkar: tarihsel olma. Kimlik kavramının tarihsel olma özelliği onun zaman kavramıyla olan etkileşimiyle açıklanırken, toplumsal olma özelliği de mekânla olan etkileşimiyle açıklanır. Bu sebeple kimliğin özelliklerinden olan toplumsal olma ve tarihsel olma birbirini tamamlayan öğelerdir.

Kimlik, sosyal bilimler disiplinleri arasında farklı yönleriyle ele alınan bir kavramdır. Toplum bilimciler kimlik kavramına toplumsal ve sosyal açıdan bir yenilik olarak bakmalarına karşın, uluslararası ilişkilerciler ve siyaset bilimciler kimlik kavramına ideoloji ve devlet bazlı yaklaşır. Aynı şekilde iktisatçılar kimlik kavramına ekonomi ve pazar perspektifinden yaklaşır (Preston 1997: 18). Bu kimlik perspektiflerinden birisi de uluslararası sistemde nevi şahsına münhasır bir yapı olarak değerlendirilen Avrupa Birliği’nin oluşturmaya çalıştığı bir üst kimliktir.

Avrupa Birliği’nin kurucu anlaşmalarıyla birlikte ortaya çıkan siyasal bütünlük oluşturma amacı böyle bir çalışma yapma ihtiyacı doğurmuştur. Aynı şekilde ulusal kimliklerin bir üst kimlik karşısındaki konumu da bu çalışma kapsamında incelenecek hususlar arasındandır. Avrupa Birliği üst kimliği altında ortaya çıkan ortak siyasal, kültürel, ekonomik etkileşim, ulusal kimlikten bir taviz mi yoksa yeni bir kimlik yaratma süreci mi olduğu tartışmaya açık bir konudur. Bu bağlamda son yıllarda yaşanan ve ulusal kimliklerin tekrar ön plana çıktığı örnekler, oluşturulan ya da oluşturulmaya çalışılan Avrupa Birliği üst kimliğine zarar vermektedir.

Bireyler, toplulukların özellikle de siyasal toplulukların bir ferdi olarak tanımlanmaktadır (Preston 1997: 23). Bunun bir sonucu olarak bahse konu “ben”

öznesinden türeyen bireylerin siyasal anlamda üzerine düşen yükümlülükleri de mevcuttur. Rasyonel olarak bireyler siyasal ve kültürel anlamda toplumları oluşturur. Bireysel dürtülerinin gereği hak ve çıkarlarını gözetir, rasyonel karar alma mekanizmaları bu doğrultuda işler. Aynı şekilde rasyonel bireylerin oluşturduğu toplumlarda da hak ve çıkarları gözetilen rasyonel karar alma mekanizmaları mevcuttur. Başka bir ifadeyle rasyonel bireyler, siyaset bilimi açısından kolektif karar alma mekanizmasında yer alan siyasal toplumlarda önemli bir konuma sahip olan vatandaşlardır. Buna ilaveten siyasal toplum alanındaki kimlik çalışmaları bireylerin oluşturduğu devlet ve buna mukabil ideolojiler ekseninde olmuştur. Bu yüzden siyaset bilimciler açısından kimlik alanında yapılan çalışmalar, çağdaş siyasal toplulukların temelinde yer alan devlet ve ideoloji kavramları etrafında yer almıştır (Preston 1997: 25).

Dil ortak bir paydadır. Kimlik kavramı açısından da kültürel bir ortaklık alanı olarak görülmektedir ve yapılan çalışmalar bu yönüyle ortaya konmuştur. Tarihsel süreç ve olgu içerisinde dil, eskiyi günümüze taşıyarak kültürel anlamda ortaklık oluşturur. Dil yoluyla günümüze kadar gelen gelenekler, modern yaşantımızın ve günümüzün temel bir parçası olarak görülür. Aynı zamanda geleneklerin geleceğe aktarılması hususunda dil, önemli bir işlev görür. Ayrıca birey ise gelenekleri kültürel anlamda farklı zamanlara taşıma noktasında bir araç olarak görülmektedir.

Kimlik kavramının oluşumunu açıklayan yaklaşımlar ele alındığında kültürel kimliğin ve siyasal kimliğin ardışık terimler olduğu, birbirini tamamlayan öğeleri içlerinde barındırdığı görülür. Yine siyasal kimlik ve kültürel kimlik kavramlarının birbirinden farklı ancak yine de birbiriyle iltisaklı olmasının unsurlarını ayrı ayrı etnik ve ulusal perspektiften değerlendirmek doğru bir sonuca götürecektir.

1.1.2.1. Etnik Kimlik

Tarihsel sürece bakıldığında etnik kelimesine farklı anlamlar yüklenmiştir. Eski Yunan dilinde kabile kelimesinin karşılığına gelen etnisite, “ethnos” kelimesinden türetilmiştir (Eatwell 1997: 236). Ayrıca tarihi devinime bakıldığında da “ethnos” kelimesi Antik Yunan’da pagan ya da dinsiz anlamına karşılık gelerek kullanılmıştır.

Aynı zamanda 14. yüzyıl ve 19. yüzyıl arası dönemlerde “ethnos” kelimesi ırksal ifade değeri kazanmıştır ve aşama aşama günümüz anlam bütünlüğünü kazanmaya başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nı da kapsayan dönemde popülist argümanların ağırlık kazanmasıyla etnik kelimesi bünyesinde toplulukları tanımlamada daha alt pozisyona ve tabakaya sahip birey tanımlaması olarak da konu edilmiştir. Örneğin İrlandalı, Roman, Yahudi gibi Britanya kökenine sahip olmayanlar ikinci sınıf tabakaya ait olarak görülmüş ve bu toplulukların tanımlanmasında etnisite kavramı olumsuz nitelikte ve hatta aşağılayıcı bir anlam ifade etmiştir.

Etnisite kavramının özü, kültürel anlamda farklı olmak düşüncesine dayanmaktadır. Ancak gruplar arasındaki bu farklılık, bu grupların etnik anlamda farklı olmasını gerektirmemektedir. Başka bir ifadeyle yalnızca kültürel farklılık etnisite kavramının ayırt edici özelliği niteliğinde değildir. Etnisite kavramından bahsedebilmek için bu gruplar arasında en az seviyede dahi olsa birbirleri ile etkileşim halinde olması ve kültürel anlamda birbirlerinden ayrı oldukları düşüncesine sahip olması gerekmektedir (Eriksen: 2002: 15).

1.1.2.1.1. Siyasal ve Kültürel Alanda Etnik Kimlik

Etnik kelimesinin anlam boyutuna bakıldığında tarih içerisinde farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. Eatwell’e göre eski Yunan dilinde kabile kelimesinin karşılığına gelen etnisite, ethnos kelimesinden türetilmiştir (Eatwell 1997: 236). Ayrıca “ethnos” kelimesi Antik Yunan’da pagan ya da dinsiz anlamına karşılık gelerek kullanılmıştır. Aynı zamanda 14. yüzyıl ve 19. yüzyıl arası dönemlerde “ethnos” kelimesi ırksal ifade değeri kazanmıştır ve aşama aşama günümüz anlam bütünlüğüne ulaşmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte İkinci Dünya Savaşı’nı da kapsayan süreçte ırkçı söylemlerin artması etnik kelimesinin şimdilerdeki anlamına yakınlık kazanmasına neden olmuştur. Örneğin İngiliz ya da Britanyalı kökene sahip olmayanlar alt tabakaya mensup olarak nitelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise etnisite, kültürel anlamda kendisini farklı gören ve esasında da başkaları tarafından öyle kabul gören hizipler arasındaki korelasyonu açıklamada kullanılmıştır (Eriksen 2010: 4).

Kavram olarak etnisite, kültürel farklılıkları referans alarak kendini tanımlamaktadır. Ancak kültürel anlamda farklı olmak etnisite kavramının temel olarak ayırt edici bir ögesi ya da özelliği anlamına gelmemelidir. Başka bir ifadeyle örneğin, kültürel anlamda farklı olan iki grup etnik olarak farklı olmayabilir. Etnistenin varlığından söz edebilmek için var olan gruplar arasında minimal ölçekte de olsa birbirleri ile etkileşim kurması ve düşüncede birbirleri ile farklı oldukları bilincine haiz olmaları gerekmektedir. Örneğin Balkan halkları kültürel anlamda birbirlerine benzemelerine rağmen etnik grup olarak farklılık gösterebilmektedir. Aynı şekilde, ortak bir etnik grup içerisinde farklı kültürlere sahip topluluklar olabilmektedir.

Kimlik kavramının oluşumu sürecinde bahsedilen “öteki” ögesi, etnik kimliğin ya da kültürün meydana çıkmasında da önemli bir yere sahiptir. “Öteki” ile oluşturulan etkileşim, “ben”i oluşturan grupların varlığında merkezi bir rol oynar (Calhoun 2001: 49). Bu hususta yapılan çalışmalar da “ben”in kendisini tanımlamak için “öteki”yle olan etkileşimini açık bir şekilde görülmektedir. Örneğin farklı kültür ya da coğrafyalardan bir araya gelen grupların, birbirleriyle etkileşime girmeleri sonucunda diğer ya da “öteki” grup ile aralarındaki farklılığı idrak etmeye başladıkları ve kendi “ben” bilincinin ortaya çıktığı görülmüştür (Eriksen 2010: 21).

1.1.2.2. Ulusal Kimlik

İlk başta doğum yerini ifade etmek için kullanılan ve Latince “natio” kelimesinden türetilmiş olan ulus kelimesinin tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlamlar karmaşıklaşmıştır. Aynı şekilde günümüz sosyal bilimlerinde de ulus kavramıyla ilgili pek çok tanımlama yapılmaktadır. Bu doğrultuda A. D. Smith’in tanımına bakıldığında ulus, “tarihi bir alanı, ortak efsaneleri ve tarihi, hatıraları, kitlesel ve ortak bir kültürü, ortak bir ekonomiyi, bütün üyeleri için ortak yasal hakları ve ödevleri paylaşan bir insan topluluğudur” (Smith 2013: 25). Gellner de ulus tanımlamasında kültürün önemine atıf yaparak ulusal kimliği açıklamaktadır. Ona göre iki insan ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorsa aynı ulusal kimliğin mensubudur. Ya da bu iki insan birbirlerini aynı ulusun mensubu olarak görüyorlarsa aynı ulusal kimliğin üyesidir. (Gellner 2018: 78)

Habermas ulus devleti ideolojik bir yapı olmaktan çok onu tarihsel bir olgu olarak görmüştür ve çalışmalarını bu alanda yürütmüştür. Habermas’a göre ulus-devlet kavramı tarih içerisinde meydana gelen farklı aşamalardan geçerek anlam bütünlüğünü kazanmıştır. Farklı zaman dilimlerinde ve farklı bölgelerde ortaya çıkan bu aşamalar, ulus-devletin anlam muhteviyatının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

1.1.2.2.1. Siyasal ve Kültürel Alanda Ulusal Kimlik

Kompleks bir kavram olarak karşımıza çıkan ulusal kimliğin yeterince idrak edilebilmesi için millet, ulus, ulus – devlet gibi ögelerin anlaşılması gerekmektedir. Öyle ki bu ögeler de kendi içinde farklı yorumlamalar neticesinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin öncül bir tanıma göre ise ulus kavramı, ortak bir değeri, kültürü, geçmişi paylaşan grubun meydana getirdiği ya da öyle olduğuna inananların oluşturduğu topluluğu ifade etmek için kullanılmıştır (Preston 1997: 33).

Ulusçuluk konusunda da farklı tanımlamalar olduğu hususunda aynı önermeyi söylemek mümkündür. Örneğin ulusçuluk kavramının açıklanmasında ve bu alanda yapılan çalışmalarda önemli bir yere sahip olan Benedict Anderson’a göre ulus, kurgulanmış ya da hayal edilmiş siyasal bir topluluktur. Eriksen’e göre bu noktada kurgulanmış ya da hayal edilmiş siyasal topluluktan anlaşılması gereken, ulusu oluşturan üyelerin içinde bulundukları toplumla ilgili olarak zihinlerinde ortak paydalara yönelik çizdikleri resimdir (Eriksen 2010: 100).

Bu tanımlamalardaki ayrım, kimlik kavramının oluşum sürecinde de değinilecek olan özcülük ve yapılanmacılık yaklaşımlarının arasında var olan farktan kaynaklanmaktadır. Kısaca değinildiğinde ‘özcü yaklaşım’, ulus oluşum sürecinin kendiliğinden gerçekleştiğini ve ulusların tarihsel ve kültürel anlamda tabii özelliklerin bütünü olduğunu, saf bir şekilde meydana geldiğini savunurken, yapılanmacı yaklaşım ise, ulusların, ulusun ve bu bağlamda ulus-devlet modelinin de sonradan icat edilmiş olduğunu iddia etmektedir (Cederman 2001: 10).

Genel anlamda kimlik kavramının ana ögelerine değinilirken aynılıklara ve farklılıklara ilaveten “ben”i ve “öteki”yi idrak eden bilinç ögesine ayrı bir parantez açılmıştır. Ulusal kimlik kavramının oluşmasında bahsedilen bu bilinç unsuru önemli bir yere sahip olmuştur. Örneğin ulusal bilinç düşüncesinin oluşması ya da onun faal hale getirilmesi günümüzde ideolojik de bir anlam taşıyan ulusçuluk fikrinin öncülü olmuştur. Ayrıca yine günümüzde ulusal kimliklere sahip olan toplulukların neredeyse tümünde ulusçuluk bir ideolojik kaynak olarak görülmektedir.

Eriksen’e göre kimlik kavramı çerçevesinden ele alınan ulus, ulusçuluk ideolojisinin bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca gerekli koşullar sağlansa dahi bir ulusun meydana gelmesi pek muhtemel olmayabilir. Ancak bu oluşum sürecinde etkin olan aktörlerin buna karar vermesi ve gerekli görmesiyle ulus ortaya çıkacaktır. Örneklere bakıldığında da ulusların ortaya çıkışı seçkinlerin teşebbüsüyle oluşmuştur ancak ulus fikrinin başarı kazanması arkasında geniş bir kitlenin varlığı ve desteğiyle olmuştur (Eriksen 2010: 105).

Ulus-devlet kavramı, ulusçu ideolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak ulus kavramının anlam değerini kazanmasıyla birlikte siyasal ve toplumsal alanda ortaya çıkmıştır ve ulusçu ideoloji, sanayileşme çağından sonra gelişmiştir. Bu bağlamda insanların kendi toplumlarıyla aralarındaki organik bağın kopması sonucu ulusal bilinç unsurunun gelişmesiyle birlikte bu kopuşa bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Endüstrileşme çağıyla birlikte başlayan ve neticesinde geniş bir coğrafyaya yayılan demografik hareketlilik, geniş kitlelerin aynılaşmasına, aynı siyasal sistem içerisinde yer almalarına yol açmıştır. Geleneksel olarak nitelendirilebilecek aile, din, feodalizm gibi kavramlar bireyleri bir araya getirmede ve organize etmekteki etkinliğini kaybetmiştir. Bunun sonucunda oluşan ulus bilinci kavramı ve ulusçuluk akımı, ulus-devlet anlayışının da başlamasına sebep olmuştur.

Endüstriyel çağın başlamasıyla birlikte ve 18. yüzyıl sonları, 19. yüzyıl başlarında meydana gelen devrimler neticesinde ulus-devlet kavramı siyasal ve toplumsal alanda ortaya çıkmıştır. Bu dönemin başlıca siyasal gelişmeleri ortak kültür, köken, tarih anlayışının ve arayışının gelişmesinde etkili olmuştur. Başka bir ifadeyle

aynılık ve farklılık ayrımından hareketle ulus olma bilinci oluşmuş ve günümüz ulus anlayışı ortaya çıkmıştır (Habermas 2017: 17)

Ulusal kimlik alanındaki çalışmalara Jürgen Habermas'ın da önemli katkısı olmuştur. Habermas'a göre ulus-devlet kavramının tarihsel devinim içerisinde meydana gelişi üç farklı aşamada oluşmuştur. İlki Kuzey ve Batı Avrupa'da gerçekleşmiştir ve mevcut devlet anlayışı bünyesinde yer bulan ulus kavramının meydana gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu alanda bulunan siyasal yapılar ve kurumlar içerisinde ulus olgusu ortaya çıkmış ve neticesinde de bahse konu siyasal kurumlar ulus-devlet yapısına evrilmiştir. Fransa ve İngiltere buna örnek olarak gösterilmektedir (Habermas: 2017: 17).

İkinci değişim ve gelişim şekli Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkmıştır. İtalyan ve Alman ekolünün liderliğinde gerçekleşen bu değişimde devlet kurmanın ulus kökenli olmasına yönelik bir hareket söz konusu olmuştur. Örneğin propaganda yollarıyla ulus bilinci oluşturmak istenmiş ve bu çaba Orta ve Doğu Avrupa modeli ulus-devlet anlayışını ortaya çıkarmıştır. Neticesinde ulustan devlete doğru bir hareket içerisinde ulus-devlet modeli tesis edilmiştir.

Üçüncü ulus-devlet anlayışının oluşması ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan görüntü neticesinde gerçekleşmiştir. Savaş sonrası dönemde sömürgeciliğin terkedilmesi ve kolonyalizm anlayışının ortadan kalkması sonucunda başlıca Asya'da Afrika'da yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Bu yeni oluşum ve anlayışın tesisi haliyle yine de sömürgeci devletlerin tesiri altında olmuştur. Yeni kurulan devletlere yönelik eskinin sömürgeci devletleri tarafından ihraç edilen kurumsal mekanizmalar, egemenlik kurma alanında yeni bir ulus-devlet anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şen 2004: 27).

Genel anlamda Avrupa kıtası için değerlendirildiğinde, günümüz Avrupa topluluğu kimliğinin temelinde ideolojik anlamda ulusçuluk anlayışının hakim olduğunu söylemek doğru olacaktır. Fakat yine de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa ülkelerinde ideolojik anlamda ulusçuluk düşüncesinin eskiye nazaran

değerini yitirdiği ve Avrupa kıtasında derin yaralar açması sebebiyle tepkiyle karşılanmıştır. Bunun başlıca nedeni; ulusçuluk akımının Avrupa kıtasının büyük bir bölümünde yıkıma sebep olması olarak görülmesidir (Bozkurt 1993: 36). Ancak son yıllarda yaşanan göç dalgası sorunu, Avrupa’da artan terör eylemleri gibi güncel konular, ulusçuluk akımını Avrupa’da yeniden gündeme getirmektedir.

1.1.3. Kimlik Oluşum Süreci

Kimlik, bir kimsenin, bir grubun bireyselliğini, ayırt edici özelliğini oluşturan, onun başkalarından ayırt edilmesini ve kendini kendi olarak bilmesini sağlayan sürekli ve temel özelliği olarak tanımlanmaktadır (Büyük Larousse 1992: 6780). Buradan hareketle kimlik özneyi, farklı grup ve bireylerden ayırma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda kimlik, bir yönüyle bireyin ve ya grubun kendisine özgü olan unsurlarını belirlerken, diğer yönüyle de “öteki”lerden ayrıştığı noktaları ortaya çıkarmaktadır. “Ben” ve “öteki” kavramları, kimliğin tanımlanmasında ve mevcudiyetinde önemli bir yer edinmektedir. Bu bağlamda aynı gruptaki bireyler ya da üyeler, diğerlerinden yani “öteki”lerden kendilerini tanıma maksadıyla ayrılmaktadır. Böylelikle aynı grubun mensupları, aynılıklarıyla diğerlerinin yani “öteki”lerin tasnifinden ayrılmaktadır ya da kendilerini ayırmaktadır. Burada ortaya çıkan önemli bir özellik de bilinçtir. Kişisel bilinç olarak konumlandırılan bu özellik “ben”in aynılıklarını ya da ayrımlarının farkındalığını yakalayarak, nesnel yargılarla birlikte diğerlerinden kendini ayrı konumlandırma öğretisidir (Yurdusev 1997: 27). Başka bir deyişle bilinç özelliğinin mevcudiyeti, “ben”i oluşturanların nesnel varlığına dayanan bir atıf olarak görülmektedir ve hem tarihsel hem de kültürel anlamda ortak değerlere sahip olmanın varoluşsal izdüşümü olarak tanımlanmaktadır. Burada ortaya çıkan başka bir önemli husus ise inanç düşüncesidir. Bahsedilen somut değerler gerçek anlamda var olmasalar dahi gerçekliğine atfedilen inanç bunu güçlü kılmaktadır (Wintle 1996: 6).

1.1.3.1. Kimliğin Oluşumunu Açıklayan Yaklaşımlar

Kimlik kavramının oluşmasıyla ilgili üç ana yaklaşım olduğu kabul edilmektedir. Bunlar ilkçi (primordialist) yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-

sembolcü yaklaşımdır. Kısaca değinilecek olduğunda ulusçuluğun ortaya çıkmadan önce ulusların varlığını savunanlar ilkçi olarak nitelenmiştir. Bunun tam tersi, yani önce ulusçuluğun varlığını kabul edip sonrasında ulusların ortaya çıktığını kabul edenler ise modernistler olarak tanımlanmıştır. Etno-sembolcüler ise ilkçiliği reddedip, modernistleri yetersiz bularak ara yol bir tartışma olarak ortaya çıkmıştır.

Avrupa Birliği'nin kuruluş temellerinin atılmasından bu yana ortak bir kimlik oluşturma amacı her zaman taze kalmıştır. Bu bağlamda ortak değer yaratma amacına yönelik atılan adımlar, kimliğin oluşmasını açıklayan yaklaşımlarla birlikte kavramsal çerçevesi daha anlaşılır bir boyut kazanacaktır.

1.1.3.1.1. Primordialist (İlkçi) Yaklaşım

Primordializm, etimolojik anlamda başlangıçtan beri var olan anlamına gelmektedir ve esasında da yaklaşımın temel argümanı bu anlamla birlikte açıklanmaktadır. İlkçi yaklaşıma göre kimlikler ilk çağlardan beri varlığını sürdüren, günümüzde de hiç değişmeden gelen ve geçerliliği koruyan yapılardır. İlkçi düşünceleri ortak paydada buluşturan şey de kimlikleri doğal yapılar olarak görmeleridir (Özkırımlı 2013: 79). Aynı şekilde uluslar ve kimliksel kültürel öğeler de ilk çağlardan günümüze kadar değişmeden gelen kavramlardır (Cederman 2001: 9).

İlkçilik tartışmalarının arka planında yer alan temel dayanaklarından biri de kimliklerin sonradan kazanılmış değil, 'verili' olması görüşünü savunmalarıdır. Aile, cinsiyet, din gibi kavramların yanında kimlikler de üzerimize sonradan giydiğimiz değil, doğal olarak verili olan öğelerden bir tanesidir.

Primordialist düşünce içerisinde doğalcı, biyolojik ve kültürel olarak sınıflandırılmış üç ayrı bakış açısı vardır (Özkırımlı: 2013: 82). Bunlardan doğalcı bakış açısı, diğerlerine nazaran en radikal bakış açısı olarak nitelendirilebilir. Çünkü ilkçi düşüncenin bu ayrımına göre kimlikler ve milliyetçilik, insanın duyuları kadar yahut cinsiyeti kadar kendiliğinden doğal bir parçamızdır. Buna göre kişilerin mensup oldukları kimlikler önceden verilmiştir. Bireyler verili bir şekilde bir ailenin ferdi

oldukları gibi aynı şekilde bir etnik topluluğun da verili olarak ferdi olurlar. Aynı şekilde insanlığın farklı etnik gruplara ayrılması da doğal dünya düzenin bir parçasıdır ve insan doğuştan “ben”in karşısında bulunan “öteki”yi dışlamaya meyillidir. Özkırımlı’ya göre bu bakış açısı genel olarak milliyetçi düşünceye haiz olanlar tarafından destek görmüştür. Kimlikler sadece günümüzde ya da 19. yüzyılda ortaya çıkmış bir kavram değil, ilk çağlarda da var olan bir gerçekliktir. Ancak özellikle milliyetçilik akımının ortaya çıkması ve milli devlet kurma düşüncesiyle birlikte dönemin siyasetçileri, sosyologları milli kimlik oluşturma yöntemleri arasında primordialist düşüncenin doğalcı bakış açısına sıkça başvurmuşlardır. Doğalcı bakış açısına göre milletleri yöneten elit kitlelerin ellerindeki argümanlar zaman farklılıklarına göre değişse bile, kimlik kavramının ana özellikleri sabit kalacaktır (Özkırımlı 2013: 82).

İlkçi düşünce içerisinde yer alan ikinci bakış açısı ise bahsedildiği gibi biyolojik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kimliksel bağlılıkların temelinde genetik ve içgüdüsel bağlar yatmaktadır. Bu içgüdüsel ve genetik bağları belirleyen ise kültürel yakınlık kavramıdır. Kültürel yakınlık hafızasının oluşmasında, ortak tarihsel değerler, mitler önemli bir yer kaplar. Bu bağlamda insanın kendisine yakın olanı seçmesinde genetik ve içgüdüsel eğilim ön planda olmuştur.

Primordialist yaklaşım içerisinde bahsedilen üçüncü bakış açısı ise kültürel yaklaşımdır. Buna göre kültürel yaklaşımın üç önermesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki kimliksel bağlılıklar verilidir ve ilk çağlardan beri hep var olmuştur. İkinci önerme ise topluluğun mensubu olan birey doğal olarak bahse konu topluluğun karakterine haizdir ve bu durum bağlayıcıdır. Üçüncü ve son önerme ise kimliksel bağlılıklar çıkar üzerine kurulu değil, birey için heyecan verici nitelikte olmasıdır.

İlkçi yaklaşımı genel bir çerçevede özetleyecek olursak özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1960’lara kadar olan metinlerde sıkça rastlanılan bir düşünce akımı olduğunu söylemek mümkün görünüyor. Milliyetçi politika anlayışına sahip seçkinlerin propaganda aracı olarak da görülen bu yaklaşım milliyet, kimlik gibi

kavramların ilk çağlardan beri gerçekliğinin var olduğunu savunan bir yaklaşım modeli olarak görülmektedir.

1.1.3.1.2. Modernist Yaklaşım

Avrupa Birliği oluşum sürecinde ve Avrupa Birliği kimliğini açıklama noktasında sıkça atıf yapılan “Modernist” yaklaşım, primordialistlerin aksine kimlik kavramının ezelden beri var olduğunu değil, onun modern çağa ait olduğu argümanını ileri sürmektedir. Modernistlere göre özellikle sanayileşme hareketlerinden sonra kapitalist dünya sistemine geçilen süreç kimliğe dayalı varyasyonların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kimlik, millet, milliyetçilik gibi kavramları bu süreçten bağımsız düşünmek olanaksızdır. Zaten bu kavramların ortaya çıkmasına neden olan siyasal ve toplumsal etmenler ilk çağlarda mümkün olmadığından kimliği, milliyetçiliği modern çağa özgü terimler olarak nitelendirmek gerekmektedir (Özkırmılı 2013: 102).

Kimlik kavramını açıklayan en geniş kapsamlı yaklaşım olan modernistler için de bahsetmek gerekir ki kendi aralarında tek bir uzlaşma söz konusu değildir. Ancak bu mutlak bir ayırım anlamına da gelmemelidir. Modernist kuramcılar literatürdeki bu kavramsal derinliği açıklarken ekonomik, siyasi, kültürel etmenlere vurgu yaparak teorilerini geliştirmişlerdir. Kimlik kavramının analizinde ekonomik ve iktisadi etkenleri referans alan düşünceye ekonomik dönüşüm, siyasi tabanlı etkenlere siyasi dönüşüm, kültürel ve toplumsal etkileri gösterge alan düşünceye de toplumsal-kültürel dönüşüm sınıflandırılması yapılmıştır (Özkırmılı 2013: 103). Bu sınıflandırma içinde modernist yaklaşıma katkısı olan araştırmacıların temel varsayımları değerlendirilmiştir.

Özkırmılı’ya göre ekonomik dönüşümün temelinde klasik Marksist düşüncenin sorgulanmaya başlaması yatmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından meydana gelen dekolonizasyon süreci içerisinde klasik Marksist düşüncenin dönüştürülmesine ve sorgulanmasına yol açmıştır. Bu sorgulamanın temelinde kapitalist dünya düzenine karşı gösterilen mücadelenin milli değerler taşıması klasik Marksist düşüncüyü kimliksel ideolojilere karşı yeniden değerlendirme ihtiyacı hissettirmiştir. Aynı zamanda gelişmiş Batı toplumlarında unutulması ve göz ardı edilmesi gerektiği düşünülen kimlik

politikalarının halen var olan mevcudiyeti de ekonomik dönüşümün gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda ekonomik dönüşüm temelli Tom Nairn'in "Dengesiz Kalkınma" modeli de böyle bir konjonktürde gelişmiştir.

Nairn kimliksel ideolojilerin temelinde doğrudan ekonomik etmenler değil, kapitalist ekonominin ortaya çıktığı on sekizinci yüzyıldan sonra başlayan dengesiz büyüme yatmakta olduğunu ileri sürmektedir. Aynı zamanda Nairn'e göre kimliksel kuramlar Marksizmin bir başarısızlığı olarak ortaya çıkmıştır (Nairn 1981: 329).

Nairn'e göre dengesizlik, merkez ülkelerin geri kalan ve daha az gelişmiş olan çevre ülkelerin üzerinde hegemonya kurması anlamına gelmekteydi. Bu şartlarda bir dengesizlik oluşması kaçınılmazdı ve merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesi kapatılamayacak kadar da büyüktür. Kapitalizmin bu denli dünyayı sarmalamasının ve gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin arasındaki uçurumun varlığının bu denli açık olmasının sonucu olarak kimliksel ideolojilerin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Siyasal alanda meydana gelen dönüşümler, modernist bir pencereden bakıldığında kimlik tartışmalarının açıklanması noktasında değişimler göstermiştir. Bu bağlamda araçsalıcı kuramlar siyasi alanda meydana gelen dönüşümün örneklerinden birini göstermektedir.

Araçsalıcı düşüncenin en önemli temsilcilerinden biri de Paul R. Brass'tır. Brass'a göre modernleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte birçok gelişmiş ve çok kültürlü toplumda bazı eşitsizlikler meydana gelmiştir. Aynı zamanda çok kültürlü bu toplumsal yapıda bazı çevreler diğerlerine ya da ötekilere ölçütle bu süreçten daha çok faydalanmıştır. Ancak Brass'a göre siyasal anlamda ve kimliksel alanda meydana gelen değişimin ve farklılığın asıl sebebi seçkinler sınıfıdır. Bu doğrultuda anlaşılan kimlik kavramı, seçkin kitlenin iktidarını ve ortak çıkarlarını muhafaza edebilmek için toplumda siyasal nitelikli mitler oluşturmanın ve bu mitleri kitlesel alana manipüle etmelerinin bir sonucudur (Özkırımlı 2013: 135). Başka bir deyişle araçsalcılık seçkin

sınıfın iktidarı ele geçirmek yahut onu muhafaza etmek amacıyla kimlik kavramını öne çıkardığı bir yöntemdir.

Araçsalcılık kavramı açıklanırken Brass, düşüncesinin kavramsal çerçevesini birkaç temel görüş etrafında toparlamıştır. Buna göre bunlardan ilki Brass’a göre kimlik kavramının canlanması ve siyasal bir forma dönüşmesi gerekli koşullar sağlandığında kaçınılmaz olacaktır. İkinci önerme de bu bağlamda ortaya çıkar. Bahse konu bu koşullar toplumda var olan etnik gruplar arasındaki kültürel farklılıklarda değil, seçkin sınıfın ekonomik ve siyasi ortamında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada üçüncü önermeye göre de verili olmayan kimlikler neticesinde seçkin sınıfın arasındaki ekonomik ve siyasal rekabet, etnik toplulukların ve kimliklerin kendini nasıl tanımladıklarını belirleyecektir (Özkırımlı 2013: 136).

Özetle, araçsalcılar kimliklerin oluşumunda seçkin sınıfın yönlendirmelerinin önemini vurgu yaparlar. Bu bağlamda toplumları oluşturan bireylerin belli kimliklerle kendilerini özdeşleşmelerinde de oluşturulan siyasal sembollerin ve koşulların önemi büyüktür.

Modernist kuram içerisinde yer alan ve siyasal dönüşüm alanına önemli katkıları olan araştırmacılardan biri de E. J. Hobsbawm’dır. Hobsbawm kuramsal çerçevesini geleneklerin icat edildiği yönündeki önermesiyle geliştirir. Siyasal düzlemde oluşan kimliksel semboller, ‘gelenek’ anlamında Hobsbawm’a göre icat edilmiştir. Aynı zamanda yine siyasal düzlemde süreklilik arz eden ve alışkanlık haline gelmiş kimliksel davranışlar da kökeni itibarıyla somut gerçeklikten uzak olarak ‘icat edilmiş gelenek’ tanımlaması içine girmektedir. Bu bağlamda sürekli devinim içerisinde olan bu siyasal davranışlar ve uygulamalar zaman içerisinde kitleler tarafından kabul görmesini, dolayısıyla da dün ile bugün arasında doğal bir geçirgenlik varsayımını ortaya çıkarır (Hobsbawm 1983: 1).

Hobsbawm’a göre oluşturulan kimlik bilinci icat edilmiş geleneklerin en yaygın ve en somut örneğidir. Ona göre günümüz çağında icat edilmelerine karşın bugünü

geçmişe bağlayan gelenekler, günümüz kitleleri oluşturan bireyler arasında etkileşimi arttırmayı hedeflemektedir.

Hobsbawm'a göre mevcut eski geleneklerin değişen yeni siyasal sistem içerisinde yeni koşullara uyarlanması ile yine değişen siyasal sistem içerisinde ihtiyaçları karşılamak için bu kez yeni olarak icat edilen gelenekler arasında bir ayrım söz konusudur. Bu doğrultuda uyarlanan geleneklerin var olduğu siyasal sistemlerin birçok toplumda örnekleri vardır. Ancak ikinci önermede yer alan ve yeni olarak icat edilen geleneklerin oluşturduğu örnekler, hızlı bir dönüşüm süreci geçiren modern toplumlar olarak gösterilir. Buradan hareketle icat edilen gelenekler kavramının kökenini aramak için hızlı bir dönüşüm sürecinin yaşandığı sanayileşme çağına götürür. Sanayileşmenin ve ilerlemenin sebep olduğu çözümler, toplumsal bütünlüğü bir arada tutmak amacıyla bazı geleneklerin ve söylemlerin siyasal anlamda icat edilmesine neden olmuştur. Özellikle bu dönemde örneğin Avrupa'da birçok milli kimliğe dayalı toplumlar ve devletler ortaya çıkmıştır (Özkırımlı 2013: 143).

Hobsbawm'a göre toplumsal tabanı denetim altında tutmanın ve kimliğin oluşması açısından sistemsal anlamda kaynaştırmanın üç yolu vardır. Bunlardan ilki yeni kurumlar oluşturmaktadır. Çalışmamızın da ana hattını oluşturan Avrupalı kimliğini oluşturmadaki Avrupa Birliği kurumları bunun örneklerinden birisi olarak gösterilebilir. Aynı zamanda ulusal bazda baktığımızda da sportif faaliyetler, festivaller, sivil toplum kuruluşları vs. bunun örneği olarak gösterilebilir. İkinci yol ise yeni statü sistemleri inşa ve icat etmektir. Hiyerarşik sistemler ve kraliyet törenleri de buna örnek olarak gösterilebilir. Üçüncü ve son yol ise somut ya da soyut hiziplerin yeknesaklığını ön plana çıkaran kavramlar yaratmaktır. Buna da 'millet' kavramı örnek olarak gösterilebilir (Özkırımlı 2013: 144).

Toplumsal mühendislik örneği olarak görülen bu kimlik oluşum süreci, özellikle sanayi toplumunun gelişmesiyle ortaya çıkmış bir olgudur. Aynı zamanda bahse konu bu süreçte geniş halk kitlelerini siyasal bir toplum altında bir arada tutmak amacıyla ve millet olma hedefiyle tabandan tarafından değil, seçkinler tarafından bazı gelenekler icat

edilmiştir. Sanayileşme sürecini hızlı geçiren modern toplumlarda icat edilen gelenekler daha büyük bir yer kaplar.

Modernist kuram içerisinde açıklamalarını toplumsal-kültürel dönüşüm temelli gerçekleştiren kuramcıların başını Ernest Gellner ve Benedict Anderson çekmektedir. Bu bölümde toplumsal-kültürel dönüşümün açıklanmasını bu iki kuramcı özelinden değerlendirilecektir.

İlk olarak Gellner kuramında yüksek kültür kavramına önem verir ve bu doğrultuda var olan teorisini geleneksel toplumla, endüstriyel toplum arasındaki farklılığa dayandırarak açıklar. Aynı zamanda Gellner, diğer modernist kuramcılar gibi kimliklerin verili olduğunun reddi üzerine tezini geliştirir.

Ernest Gellner'e göre kimliksel oluşumlar modern çağa özgü kavramlardır ve endüstriyel toplumlarda ortaya çıkmıştır (Gellner 2018: 78). İnsanlık tarihine bakıldığında endüstrileşme çağına gelene kadar siyasal örgütlenmeler kimliğe dayalı ilkeler üzerinden düzenlenmemiştir. Bu durum ne imparatorluklarda ne de antik çağdaki şehir devletlerde böyledir. Endüstriyel dönemden önce yönetenlerin kökenleri bireyler tarafından önemli bulunmaz, asıl önemli olan nasıl bir yönetici olduğu sorusuna verilen yanıtıdır. Bu bağlamda siyasal anlamda kimliksel ayrışmalar modern çağda ortaya çıkmış kavramlardır.

Gellner kimlik kavramının toplumsal-kültürel dönüşümünü üç dönemsel evreye atıf yaparak açıklamaktadır. Bunlardan ilki avcı-toplayıcı toplumdur. Bu dönemde merkezi bir otorite gücünün var olmamasından dolayı kimliksel kavramların da ortaya çıkması söz konusu olmamıştır. İkinci dönem ise çoğunluğu merkezi yapılara sahip olan tarım toplumdur. Bu toplum türünde güç öbekleri hiyerarşik statüye göre belirlenmiştir. Bu statü içerisinde aristokrat sınıfının oluşturduğu seçkinler tabakası kültürel etkinliğini kendilerini diğerlerinden ayırt etmek için kullanmışlardır. Diğerleri ise nüfusun çoğunluğunu oluşturan ve genelde kırsalda yaşayan üretici tabakadan olanlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla kültür, bu toplum modelinde sınıfları birbirinden ayırt etme görevi görmektedir (Özkırımlı 2013: 160).

Gellner’e göre: “tarım toplumunda çeşitli kültürler mantar gibi fışkırır ancak koşullar genelde kültür emperyalizmi denebilecek bir gelişmeyi, yani kültürlerden herhangi birinin hâkimiyet kurup siyasi bir birimin tümünü kapsamasını teşvik etmez. Bu toplumda kültür çok küçük yerel toplulukları tarif etmek üzere ya yatay (kastlarla) ya da dikey olarak damgalanmıştır. Siyasal sınırları belirleyen etmenler kültürel sınıfları belirleyenlerden tamamen farklıdır”. Yine Gellner’e göre tarım toplumunda; “belirli bir kabilenin dilini konuşanlar, uygunsuz bir mesleki dahilseler o kabilenin üyesi sayılmazlar. Yaşam tarzı, iş, dil, dini adetleri hepsi de birbiriyle örtüşmeyebilir” (Gellner 2018: 85).

Endüstriyel toplumlarda ise kültürel devinim tarım toplumu ve avcı-toplayıcı toplumlara göre oldukça farklılık göstermiştir. Çünkü bu dönemde kimliksel ayırt edici bir paradigmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bunun nedeni olarak da modern toplumda kültür kavramı ile siyasi yapı ve toplumsal yapı arasında var olan etkileşimin değişmiş olmasıdır. Sanayi toplumundan önceki dönemde toplumsal yapı içerisindeki konum, örneğin toplumsal roller verili olarak bireyin karşısına çıkmış ve mutlakiyet göstermektedir. Dolayısıyla bu rollere sonradan sahip olunmamış, doğuştan sahip olunmuştur. Bu bağlamda kültür, modern öncesi toplumda mevcut düzenin korunması için gereklilik arz etmemiştir. Sanayileşmiş modern toplumda ise geçirgenlik mevcuttur ve kültürel-toplumsal hareketlilik hız kazanmıştır. Böylece bu dönemde kastlar arası geçiş yaygın hale gelmiştir. Aynı zamanda Özkırımlı’ya göre: “Modern çağda bir ‘yüksek (üst) kültür’ topluma egemendi ve o toplumu tanımlıyordu. Bu kültürün siyasi yapı tarafından da desteklenmesi gerekiyordu” (Özkırımlı 2013: 161).

Gellner’e göre de: “Modern endüstriyel dünya, insanlık tarihinde ilk kez yüksek yazılı veya eğitimle aktarılan kültürün bir azınlığın tekelinde olmadığı bir dünyadır. Bu kültür, toplumun ezici bir çoğunluğunun yaygın mülkiyeti haline gelmiştir. Modern toplumun üyesi, iş becerisini, kültürel katılımını, vatandaşlık ahlakını, bürokrasiyle uğraşma yeteneğini annesinin kucağında ya da köyünün kırlarında, hatta yanında çıraklık ettiği kalfasından edindiği becerilere değil, yaygın bir eğitim sistemine geçmesine borçludur. Bu sistem, standartlaşmış bir dilsel araç vasıtasıyla, kültürel bağlamca değil, ders kitaplarınca içerilen bilgiyi aktarır ve yine bağlamdan bağımsız

anonim dinleyicilerin algılama, anlama, tepki gösterme ve mesajı tekrar iletebilme becerisine dayanır. Modern toplumun bu becerilerden yoksun bir üyesi çaresizdir ve kendini toplumsal tabakanın en alt seviyelerinde bulur. Modern insanın etkileşim içerisine girdiği insanlar, artık küçük ve samimi bir ‘köyden ahablar’ grubu değil, anonim bir kitle toplumunun içinden çıkıp gelen, yazılı ve soyut bir Yüksek Kültür vasıtasıyla iletişimde bulunan devasa sayıda bir insan öbeğidir. Sonuç: günümüzde modern insanın sahip olduğu en değerli şey, yaptığı en büyük yatırım, yürütülebilir endüstriyel bir sistemin gereksinimi olan ortak bir Yüksek Kültür’e erişebilirliğidir. O, bu yatırıma değer verdiği için milliyetçi olur. Böyle bir sisteme erişme, ortak olma iki unsura bağlıdır: (1) belirtilen gerekli yeteneklere ve (2) söz konusu kültürün kendine dair imgesi ile uyumlu kişisel niteliklere sahip olmak” (Gellner 2016: 67).

Özetle, kimliksel kavramların ortaya çıkışı endüstrileşmeye bağlı modern toplumun bir ürünü olarak görülmektedir. Gellner’in teorisinden hareketle modern çağın insanı artık bir akrabalık ilişkisine ya da bir krala değil ‘Yüksek Kültür’e gereksinim duyuyordu (Gellner 2018: 114). Çünkü “Yüksek Kültür” toplumu oluşturan bireyleri bir arada tutan bir değerler kümesidir.

Modernist kuram içerisinde toplumsal/kültürel dönüşümün bir başka önemli temsilcisi de Benedict Anderson’dur. Benedict Anderson, bir Güneydoğu Asya uzmanı olmakla birlikte çalışmalarını kimliğin oluşumu, millet ve milliyetçilik gibi kavramlar üzerine yoğunlaştırmıştır. Anderson’un başlıca teorisi hayal edilmiş kimlikler düşüncesidir. 1983 yılında literatürde yerini alan “Hayali Cemaatler” adlı eseri yayınlandığı günden itibaren oldukça ses getirmiş, modern kimliklerin kökeni tartışmalarına kendine yer edinmiştir. Hayal edilmiş savının eleştirenleri çok olsa da eserindeki ve Anderson’ın savındaki orijinalite kendini kimlik tartışmaları hususunda kabul ettirmiştir.

Anderson’ın tezlerinin çıkış noktası kimliklerin hayal edilmiş ve özel bir kültürel yapının türü olduğudur. Yani kimliksel oluşum bir tür kültürel yapım sürecinden geçmiştir. Anderson’a göre milliyetçilik 18. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır ve ortaya çıkan bu hayali topluluk taklit edilerek dünya geneline yayılmıştır (Anderson

2011: 50). Aynı zamanda Anderson, ulus olmayı, tarihsel bir devinim içerisinde oluşan ve duygusal meşruluğa sahip bir olgu olarak ele alır.

Anderson'a göre asıl kırılma noktası ise kimliğin oluşumunu açıklayan kuramların kavramsal olarak yanlış anlaşılmasıdır. Ona göre biz milliyetçiliği bir ideoloji gibi algılarız, anlarız. Örneğin liberalizmle, sosyalizmle aynı kefeye koyarız. Ancak Anderson'a göre milliyetçilik asla bir ideoloji değildir. Milliyetçilik din gibi, akrabalık gibi düşünülmesi gereken bir şeydir (Anderson 2011: 20).

Anderson kimliğe dayalı toplulukları ya da milletleri tanımlarken onları 'hayal edilmiş' bir siyasi topluluk olarak tanımlar. Aynı zamanda bu hayal, sınırlıdır ve de egemendir. Örneğin minimal ölçekte dahi olsa en küçük siyasal toplulukların üyeleri bile birbirlerini hiç tanımamalarına rağmen ortak bir kimlik bilincinin hayaliyle yaşarlar. Sınırlı olmasının temel sebebi ise de en büyük siyasal ya da kimliksel oluşumların bile bir sınırı vardır. Egemenlik anlayışı ise, kimliğin oluşum sürecinde var olan hanedanlar kudretlerini Tanrı'dan aldıklarını iddia etmiştir. (Özkırımlı 2013: 176) yine bu bağlamda Anderson'a göre ulusları ve kimlikleri birbirinden ayıran net sınırlar olmadığından ulus ve kimlik kavramları muhayyeli, yani hayal edilmiş kavramlardır (Coşkun 2012: 607).

Anderson kimliğin oluşum sürecinin hayali olduğunu bazı örneklerle de açıklamıştır. Gazete örneğinde olduğu gibi, aynı gazeteyi okuyan bir kitle vardır ve bu kitlenin tek ortak yanı aynı gazeteyi okumalarıdır. Üstelik birbirlerinden hiç haberleri de yoktur. Esasında bu kitlenin ortak yönü aynı gazeteyi, aynı gün ve aynı haberleri okumalarıdır (Anderson 2011: 38). Bu örnek özelinden tahayyül ettiğimizde ise bu kitlenin 'hayali' bir topluluk meydana getirdiğini görebiliriz.

Anderson'a göre kimliksel oluşumların ortaya çıkmasına olanak veren bazı durumlar vardır. Bunlardan bir tanesi de dinin önemini kaybetmesi ve millet olma, ortak kimlik inancının, bilincinin bu manevi boşluğun yerini almasıdır. Ancak Anderson'un bu savının bazı toplumlarda çeliştiğini de görebilmekteyiz. Örneğin Yahudiler, Rumlar

vs. Bu toplumlarda millet olma bilincine dayalı kimlik oluşumu, dinsel bir konseptte gelişmiştir.

Kimlik kavramının ortaya çıkmasında ve önem kazanmasında diğer etken ise Latince ve diğer kutsal dillerinin önemini yitirip, bölgesel halk dillerinin toplumlar tarafından kabul edilmesidir. Bunun kimliğin meydana getirdiği milletler üzerine etkisi resmi milliyetçilik yoluyla olmuştur. Resmi milliyetçilik, hükümdarların halkı kontrol etmek adına benimsediği, milli değerlere direk yönetici elit olarak sahip çıktığı milliyetçi politikadır. (Anderson 2011: 58).

Anderson'un araştırdığı diğer bir konu ise kimliğe dayalı oluşumların ne zaman, nerede ortaya çıktığıdır. Anderson, diğer araştırmacıların aksine milliyetçiliğin Avrupa'da değil Latin Amerika'da ortaya çıktığını söyler. Bunu da Simon Bolivar örneğini de vererek *criollo*¹ memurların üstlendiğini belirtir. Daha sonra ise milliyetçiliğin kutsal dillerin önemini kaybetmesi ve kapitalizmin hız kazanıp basılan kitap sayısının da artmasıyla birlikte Avrupa'da ortaya çıktığını belirtir. Son olarak ise milliyetçiliğin uğradığı durak Afrika ve Güneydoğu Asya'da bulunan sömürge devletleridir. Anderson buralarda görülen milliyetçiliği kopya olarak nitelendirir ve bu tip milliyetçiliğin sömürgeci devletlerden görülüp, uygulanarak tezahür ettiğini vurgular (Anderson 2011: 66).

Sonuç olarak toplumsal – kültürel dönüşüme önemli katkıları olan Benedict Anderson, kimliğin oluşumunun bir tahayyül süreci olduğu çıkarımında bulunur. Dolayısıyla *Hayali Cemaatler* kimlik oluşum sürecinin tarihini anlamamız açısından literatüre önemli bir artı değer katmaktadır. Bu pencereden baktığımız zaman modern Avrupa'nın kültürel devrim neticesinde ortaya çıkardığı kimlik algısı, hayal edilmiş bir zihnin muhtevası niteliğindedir.

1.1.3.1.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım

Etno-sembolcü terimi etnik geçmişe ve kültüre ağırlık veren kuramcıları nitelemek için kullanılır. Buna göre kimliksel oluşumlar tarihin bir bölümünde var

¹ Avrupa kökenli olup Güney Amerika kıtasında görevli memur.

olmuş ve günümüz milletlerinin belki de temelini oluşturmuşlardır. Etno-sembolcü olarak nitelenen bu grubun araştırmacılarının çıkış noktası burasıdır. Yani günümüz kimliksel oluşumları ile geçmişin etnileri arasında muhakkak bir bağ vardır.

John Armstrong ve Anthony D. Smith etno-sembolcülüğün önemli temsilcileri arasındadır. Aynı zamanda bu yaklaşım tarihsel etno-sembolizm olarak da isimlendirilir. Bu iki yazar da genel olarak savlarını modernizmin 'icat edilmiş millet' kavramı eleştirerek ortaya atar. Onlara göre kimliksel oluşumlar icat edilmiş ya da sonradan ortaya çıkmış kavramlar olamazlar. Ayrıca John Armstrong ve Anthony D. Smith kendilerini etno-sembolcü olarak nitelememiştir. Bu kavram onlara kendilerinden sonra gelen bu akımı devam ettiren araştırmacılar tarafından yakıştırılmıştır.

Etno-sembolcüler bir nevi kendilerini orta yol olarak görürler. Bunun sebebi ise temel savlarını hem modernizmi hem de ilkçileri eleştirerek ortaya atarlar. Modernizmi eleştirirler çünkü modernistleri hem yetersiz görmüşlerdir hem de kimliksel oluşumların, milletlerin icat edilmesi tezine yönelik tepkileri vardır. Örneğin milliyetçilik ve millet kavramları sonradan icat edilmiş olmasa bile geçmiş ile yani etni ile bağları tamamen söküp atmak kesinlikle doğru değildir. İlkçileri eleştirdikleri nokta ise; milletlerin, ilkçilerin aksine hiç değişmeden günümüze kadar gelmiş olduğuna yönelik tezidir. Etno-sembolcüler, savaş, istila, göç, gibi sebeplerden ötürü milletlerin değişime uğradığını varsayarlar. Ancak bu tamamen değişerek geldiği anlamına da gelmemelidir. Etno-sembolcüler kendilerini bu sebeplerden ötürü modernistlerin ve ilkçilerin arasında görürler ve bu yüzden kendilerini orta yol olarak nitelerler.

Bu yaklaşıma göre kimliksel oluşumların gelişim süreci, geniş bir zaman dilimi içinde değerlendirilmelidir. Çünkü millet oluşum süreçleri kısa vadede tasavvur edilecek bir şey değildir. Aynı zamanda kimlik oluşum süreçleri kısa vadede modernistlerin iddia ettiği gibi icat edilecek bir olgu da değildir. Çünkü bugünün milletleri, modern öncesi dönemin etnik topluluklarının devamıdır. Bu sebepten dolayı da modern milletlerin doğuşunu, etnik geçmişlerini dikkate almadan açıklamak mümkün değildir.

Etnik kimlikler tamamen değişmeden günümüze kadar ulaştığı iddia edilemez ancak düşünüldüğünün aksine de daha dayanaklıdır. Tarih içerisinde meydana gelen gler, istilalar, etnik gruplar arası evlilikler gibi faktörlere rağmen özünü asırlar boyu koruyabilmişlerdir (Özkırımlı 2013: 204). Öyle ki özlerini korudukları bu tarihsel doku, geleceğin modern milletlerinin oluşmasında kilit rol oynar.

Etno-sembolclerin başka bir dikkat çektikleri nokta ise nitelendirilmelerinden de anlaşılacağı üzere etnik kökenleri bir arada tutan maddenin semboller olduğunu ileri sürerler. Buna göre modern döneme ait milletler, eskimiş etnik kültürlerin etkisi altında şekillenmiştir. Geçmişten günümüze kadar gelen semboller, mitler, töreler günümüze ait milliyetçilik düşüncelerinin muhteviyatını belirler. Yani günümüz milletlerinin sembolleri geçmişteki etnik kkenimizin bir parçası, özüdür. Bu yüzdendir ki günümüz modern devlet sistemlerinde dahi kimliğe atfedilmiş olan sıfatlar ve semboller kutsallığını korumaktadır.

Anthony Smith gibi etno-sembolcüler etnik kültürlerin dayanıklılığını ve topluluğu oluşturan bireylerin üzerindeki sürekli etkisini vurgular. Smith etno-sembolclk akımı denilince akla gelen ilk isimlerden birisidir. Örneğin, kimlik oluşum süreçleri incelendiğinde ona göre millet kavramı ve milliyetçilik bilinci milletin bireylerinin karar verebilme teşebbüsüne bile tesir edebilmektedir. Çünkü millet belki özgürlüğümüzden belki düşüncelerimizden ve irademizden ödün verebileceğimiz kutsiyet yüklü bir mekanizmadır. Özetle Smith'e göre kimliğin oluşumun süreci açısından etno-tarih kimliğimizi şekillendirmeye, toplu hedefleri belirlemeye devam etmektedir (Smith 2013: 23)

Başka bir husus ise geçmişin yorumlanmasıdır. Farklı akımlardan farklı araştırmacılar geçmişi yorumlar, kendi fikrine ve araştırmasına göre ortaya bir sonuç çıkarabilir. Ancak geçmişin yorumlanması hususunda farklılıklar kahramanlarla, zaferlerle dolu olan bir geçmiş varlığını şaibeli duruma asla düşürmez. Geçmişte kazanılan zaferler, yapılan kahramanlıklar temelini geçmişten alan modern milletin övünç kaynağıdır. Buna karşın ise mağlubiyetler ve hezimetler hatırlanmaz.

Aynı zamanda bu yaklaşım, kimlik oluşum analizinde iki başlı bir başlangıç noktası ileri sürmektedir. Bunlardan ilki, kültür toplumunun oluşmasında semboller, değerler, hafızalar, mitler, miraslar ve ya tarihsel grupların önemliliğidir. Diğerisi ise etnik toplulukların ve etnik bağların milletlerin doğuşunun ve devamlılığının sağlanmasındaki önemli görevidir (Özkırımlı 2013: 204).

Anthony D. Smith etno-sembolcülükle özdeşleşmiştir. Öyle ki kendini etno-sembolcü olarak nitelemese bile, bu kavramı kullanmasa bile kendinden sonra gelenler ve günümüz akademik camiası Anthony Smith'i etno-sembolcülükle özdeşleştirmiştir.

Smith, kuramsal çerçevesini modernizmin eleştirisi üzerine kurar ve modernizmin kimlik kavramını açıklamada yetersiz kaldığı belirtir. Çünkü modernistler kimlik oluşumunun modern çağın ürünü olduğunu ve geçmişin etnik unsurlarıyla bir bağın olmadığını iddia eder. Ancak Smith buna karşı çıkarak ve akademik çalışmalarında modernizmi eleştirerek modern kimliklerin oluşumunda ve etniler arasında bir bağ olduğunu savunmuştur (Smith 2013: 24).

Smith'in temel tezi, modern zamanın kimlik oluşum sürecinin, geçmişte yaşayan etnik topluluklar ve bağlı gruplar dikkate alınmadan anlaşılamayacağıdır. Smith'e göre pek çok milli topluluğun özünde etnik bir bileşene rastlanabilir. Dolayısıyla araştırmaya etnik köken üzerinden başlamak gerekir. Nitekim Smith'in akademik çalışmalarının zeminini de etnik kökene dayalı kimlik kavramlarının incelenmesi oluşturur.

Smith' göre milletin kim olduğunun yanıtı milletlerin etnik kimlik temellerinden aranmalıdır. Çünkü günümüz milletlerinin çoğu belirli bir etnik topluluğun devamıdır. Modernistlerin aksine Smith, millet kavramının sonradan ortaya çıkmadığını ya da oluşturulmadığını savunur. Mutlak olarak geçmişle günümüz arasında birebir aynılık olmasa da bağlılıklar mevcuttur. Bu bağlamda Smith'in millet kavramının tanımı şu şekilde ortaya çıkar: “tarihi bir toprağı paylaşan, ortak mitleri ve sembolleri, tarihsel anıları, kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomisi, tüm üyeleri için geçerli hak ve ödevleri ve belirli bir ismi olan insan topluluğudur” (Smith 2013: 25).

Smith'e göre kimlik oluşum sürecinde ortaya çıkan günümüz milletlerinin evveliyatını oluşturan etnik toplulukların bazı ayırt edici özellikleri vardır. Örneğın bunlardan birisi kolektif isimdir. Geçmişte etni, günümüzde ise millet olarak anılan kavramın topluluklara has isimleri vardır. Mesela Türk milleti, Ermeni milleti vs. Diğerk bir özellik ise ortak bir soy mitine sahip olmalarıdır. Millet olarak paylaşılan, milletin her bir ferdi için aynı duyguları içinde barındırabilen bir olgu, bir olay. Örneğın, destanlardır. Başka bir özellik de paylaşılan tarihsel anılardır. Milletçe aynı duyguları yaşatma gücü olan yaşanmış bir olay olarak nitelendirilebilir. Örneğın Kurtuluş Savaşı'nın tarihsel olarak hafızamızdaki yeri bu zelliğek örnektir. Diğerk bir özellik de yine ortak kültürün ayırt edici öğeleridir. Yani belli bir millete ait ve o millete has ayırt edici özellikler kimlik oluşum süreçlerinin merkezinde yer almaktadır.

nemli bir özellik de belirli bir anavatana duyulan bağ duygusudur. Milletlerin belki bir olaya istinaden bir bölgeye duyduğu bağ olarak düşünebiliriz. Mesela Anadolu Türk milleti için artık anavatan kavramıyla özdeşleşmiştir ve hem tarihsel hem kültürel hafızamızda mevcudiyeti önemlidir. Son bir özellik de topluluğun önemli bir bölümü için geçerli olan bir dayanışma duygusudur. Burada kimliksel topluluğu oluşturan bireylerinin ortak hareket edebilmelerine imkan verebilecek bir birliktelik duygusundan bahsedebiliriz (Smith 1994: 42).

Smith'in araştırmasında cevap aradığı bir başka soru şudur; kimlik oluşum sürecinde bir etnik topluluk nasıl oluşur? Smith bu noktada iki ana yol belirler: birleşme ve bölünme.

Birleşmede kastedilen farklı birimlerin bir araya gelme yoluyla etnik grupların oluşmasıdır. Örneğın etnik unsuların oluşturduğu şehir devletlerinin bir araya gelmesiyle birlikte ya da iki kavmin bir araya gelmesiyle birlikte birleşik bir milletten söz edebiliriz. Tarihe bakacak olursak Yunan şehir devletlerinin birleşerek Yunanistan'ı meydana getirmesi örnek olarak gösterilebilir.

Bölünme yoluyla kastedilen ise etnik grupların dini, siyasi vs. görüş ayrılığına düşerek birbirinden ayrılmasıdır.

Smith'in dikkat çektiğini başka bir konu ise etnik kimlikler son derece dayanıklıdır. Tarihte türlü zorluklara karşı gererek modern milletlerin temelini oluşturmuşlardır. Ancak bu bizi etnik kültürlerin hiç değişmeden günümüze kadar geldiği sonucuna götürmemelidir. İlkçi düşüncenin iddia ettiğinin aksine kimlik oluşum süreci birebir aynılıkla değil, bazı değişimler sonucu meydana gelmiştir.

Yine bu bağlamda tarih içinde yaşanan bazı olaylar etnik gruplar içinde sınırlı da olsa bir değişime yol açabilir. Ancak bu modernistlerin dediği gibi modern milletle etnik köken arasındaki bağı koparacak ölçüde olmamıştır. Bu değişime yol açabilecek sebepler ise savaş, istila, sürgün, kölelik, göçmen akımları, din değiştirme vs. olarak söylenebilir.

Buradan hareketle Smith, kimlik oluşum sürecinde etnik kültürlerin kendilerini yenilemesini sağlayan mekanizmalardan bahseder. Bunlardan ilki dini reformdur. Bir milletin başına gelen bir felaketten ötürü topluluğun dağılmaması adına dinde yapılan reformlarla halkın yeniden bir araya getirilmesi amaçlanır. Din adamlarıyla halk arasındaki kopukluk giderilmesi düşünülerek bütünlük oluşturma hedefi kurulmuştur.

Bir diğer mekanizma ise kültürel ödünç alma olarak isimlendirilen yöntemdir. Burada felaketin yaralarını sarabilmek adına farklı kültürlerden mitler, semboller olarak topluluğu bir arada tutma düşüncesi hedeflenmiştir (Smith 1994: 64).

Başka bir mekanizma da halk katılımı olarak tanımlanmıştır. Buna göre halk katılımının oluşacağı; örneğin mesela gibi organizasyonlar bireyleri bir arada tutmak adına katkı sağlayabilir düşüncesi haiz olmuştur.

Son olarak diğer bir mekanizma da etnik seçilmişlik mitleri olarak görülür. Bu bağlamda inanılan mite göre o halk, o millet ne kadar büyük felaket geçirirse geçirsin Tanrı tarafından seçildiği için etnik olarak ortadan kalkması mümkün değildir. Bu inanç kimliğin yeniden oluşmasını milletin yeniden bir araya gelmesine yardımcı olacaktır.

Smith'e göre kimlik ve millet oluşum süreçleri yatay etnik topluluklar ve dikey etnik topluluklar olmak üzere ikiye ayrılır. Buna bağlamda yatay etnik topluluklar; genelde aristokratlar ve din adamlarından oluşan kimi zaman bürokratları yüksek rütbeli subayları ve zengin tüccarları da içeren topluluklardır. Yatay kelimesinin seçilme nedeni bu tür toplulukların üyeleri toplum içinde üst sınıflarla sınırlıyken, komşu üst sınıfların yatay topluluklarıyla iyi ilişkiler içinde olmaları, dolayısıyla coğrafi açıdan daha geniş bir alana yayılmalarıdır (Smith 1994: 89).

Dikey etnik topluluklar ise daha derli toplu ve halka ait topluluklardır. Bu tür topluluklarda etnik kültür halkın tüm tabakalarına yayılmıştır. Millet olma bilinci yatay topluluklardaki seçkinlerin etnisi düzeninin aksine derinlemesine olarak tüm bireylere ulaşabilmektedir (Smith 1994: 90).

Etno-sembolcü yaklaşımın kurucusu olarak gösterilen John Armstrong da kimliğin oluşum sürecine tarihsel bir perspektiften yaklaşır. Ona göre tarihsel bilinç uzun bir geçmişe sahiptir. Bu bağlamda kimliklerin izlerine antik çağlarda bile rastlanabilir. Örneğin antik Mısır'da, Mezopotamya'da kimliğin izine rastlamak mümkündür. Bu sebeple günümüz kimliksel oluşumlarını, bireylerin asırlardır geliştirdiği siyasal ve toplumsal örgütlenmesine yön veren kimliğin unsurlarından olan bilinç ögesinden başka bir şey değildir (Özkırımlı 2013: 207).

Armstrong'un bir başka üzerinde durduğu konu ise kimliğin oluşum süreci içerisinde yer alan semboller ve mitlerdir. Ona göre kimlikleri birbirinden ayıran ve farklılaştıran, aynı zamanda asırlardır varlığını koruyabilen mitler ve sembollerdir. Nitekim günümüzde de kimliksel sembollerin geçerliliği halen önemi korumaktadır. Örneğin bayrak bir sembol olarak değerlendirildiği zaman asırlardır devletler için bu sembolün geçerliliği söz konusu olmuştur. Avrupa Birliği özelinde bakıldığında zaman da, Avrupa Birliği'nin mavi zemin üzerine yıldızlardan oluşan bayrağı, üye ülkeleri temsil etmektedir ve bu temsil aynı zamanda Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna doğrudan etki eden sembolik değerler arasında gösterilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kimlik, her zaman tartışma güncelliğini koruyan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimlik kavramının ortaya çıkması yönünde farklı birçok görüş, hem sosyal bilimler literatüründe hem de uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde varlığını sürdürmektedir. Sosyal bilimler alanında bazı olguları ve olayları açıklama noktasında kimlik, kavramsal çerçeve olarak da kullanılmaktadır. Örneğin uluslararası ilişkiler disiplini aktörlerin eylem ve hareketleri, kimliksel yöntemlerin bir araç olarak kullanılmasıyla birlikte saptanabilir. Aynı şekilde tarihsel bir birikimin de kimlik kavramı ya da kuramı çerçevesinden ele alınması mümkündür. Avrupa Birliği'nin ulus-üstü yapısı dikkate alındığında, Birlik ilke ve prensiplerinin kimlik kavramı açısından incelenmesi de olağan karşılanmaktadır. Bu bağlamda kavramsal açıdan kimlik, Avrupa Birliği kimliğinin oluşum sürecini ve muhtemel geleceğini saptanama noktasında önemli bir role sahiptir.

II. BÖLÜM

2. AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ

Avrupa Birliği kimliği üzerine yapılan inceleme ve araştırmaların çıkış noktası, Avrupa’da üst bir kimliğin ortaya çıkmasının nasıl formüle edileceği üzerine olmaktadır. Zira yüzyıllarını birbirleriyle savaşıyor ve tüm kılcallarına kadar ayrılarak geçirmiş toplumların bir arada yaşamak adına gösterdikleri irade hangi açıdan bakıldığında göre değişmeksizin derince irdelenmelidir. Bu hususta söz konusu iradeyi ve ortak üst kimlik anlayışını daha iyi anlamlandırabilmek adına şu cümleler tanımlayıcı olmaktadır; dünya siyasi tarihinde eşi görülmemiş ve yine siyasi arenadaki kırılmalardan hareketle benzerinin ortaya çıkması dahi çok muhtemel olmayan bir birliğin, zihni menşei ve dolayısıyla kimliği irdelenmeyi hak etmektedir.

Avrupa Birliği üst kimliği birleştirici bir nitelik olarak gözüktüğü de tarihine bakıldığında kimi zaman ayrıştırıcı bir anlam yüküyle de yüklendiği görülmektedir. Günümüz Avrupa Birliği üzerine de önemli tartışmalardan birini de bu konu oluşturmaktadır. Aynı zamanda ulus devletlerin varlığının her zaman hissedildiği bir Avrupa toplum modelinde, dönem dönem bahse konu ulusal kimliklerle, ulus-üstü Avrupa Birliği kimliği arasında çatışmalar olduğu da bilinmektedir.

Genel anlamda bakıldığında Avrupalılık, bütüncü, kapsayıcı anlamı dışında ayrıştırıcı bir anlama da haizdir. Başka bir ifadeyle “ben” ve “öteki”nin bir arada ve etkileşim içerisinde olduğu bir atmosferde “Avrupalı” üst kimliği oluşmaktadır. Dolayısıyla sadece aynılıklar üzerine kurulu değil, farklılıkların da önemli olduğu bir gerçek vardır. Bu bağlamda “öteki”nin değerlendirilmesi, Avrupalılık kimliğinin oluşmasında önemli bir unsur haline gelmektedir (Delanty 1995: 5).

Sürekli bir devinim içerisinde bulunan Avrupa kültürü, bu dinamiklerin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kimi kimlik oluşum süreçlerinin Avrupa Birliği kimliğinin ortaya çıkmasında önemi büyüktür. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa, bugüne kadar olan gelişiminde önemli bir yol kat etse de endüstri devriminden başlayan ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ki olan süreçte kimliğinin oluşumuna etki eden önemli çatışmalar yaşamıştır. Genel anlamda öz kimliklerine bağlı kalınsa da Avrupa, bu süreç içerisinde ortak ve üst bir kimlik oluşturma açısından oldukça çetrefilli zorluklara maruz kalmıştır.

Ancak bu oluşum sürecinin muhtevasını etkileyen ve onun önüne geçen çeşitli nedenler vardır. Örneğin Delanty'ye göre ortak bir Avrupa fikri, kimlik oluşturma süreçleri için düzenleyici bir yapı oluşturmaktadır. Bu bağlamda kültürel fikirlere dayalı bir kimlik oluşturma süreci, politik kimlik oluşum sürecinde bir parça haline geldiği zaman ideolojik kaymalar oluşmaktadır. Dolayısıyla oluşturulan bu kimlikler dominant ideolojiyi benimsemeleri durumunda kendilerini tanımlayamaz bir hale gelmekte ve dominant ideolojilerin tekrardan üretilmesinde bir araç durumuna hale, belli devlet, cinsiyet, renk kavramlarına yönelmektedir. Bunun bir neticesi olarak da bahse konu grupların kendilerini tanımlamada, kendi üyelerinin ortak noktalarını vurgulamak yerine kendi üyelerinin başka gruplardaki üyelerden farklı olan noktalarını tanımlamaktadır (Delanty 1995: 5).

Farklılık, değişken anlamları içinde bulunduran bir kavram olarak karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin çeşitliliği, zenginliği çağrıştıran bir anlam yüküne haizse olumlu, ancak dışlayıcı bir anlam yüküne sahipse olumsuz nitelik kazabilmektedir. Bu bağlamda günümüz Avrupa'sının da içinde bulunduğu durum buna örnek teşkil etmektedir. Ancak kimi araştırmacılara göre birleşik bir Avrupa fikri, baskın ideolojilerden sıyrılarak ve olası bir hegemonya tehdidine karşı atılmış bir adımdır. Sonuç olarak da Avrupa fikri, “öteki”nin meydana gelmesinde bir süreç haline gelmiştir. Birleşik Avrupa fikrinin siyasallaşmasının bir sonucu olarak da birleşme sürecinde ortak kimliğe sahip olanlarla birlikte farklı olanların da önemi artmıştır (Delanty 1995: 12)

Avrupa Birliği'nin kuruluşu ve gelişimi 20. yüzyılın ortalarından itibaren olsa da “Avrupalılık” düşüncesi çok uzun yıllardır literatürde ve kaynaklarda kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ulus devlet öncesi dönemlerde dahi Hristiyan topluluğu nitelendirmek için “Avrupalı” kavramı kullanılmaktadır. Aynı zamanda ulus devletin ortaya çıkmasıyla da birlikte ulus modele dayalı Avrupalılık tarih sayfalarında yerini almıştır.

Bu bölümde, Kıta'nın politik olarak bugünkü halini almasına neden olan vakalar ve Avrupa Birliği kimliğinin içinde barındırdığı değerler kısaca incelenerek, Avrupa Birliği boyutunun kazandırdığı ufuk konu edilecektir.

2.1. Değerler Çerçevesinden Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin oluşumuna tarihi bir pencereden bakıldığında zaman, ekonomik faktörlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kıta Avrupa'sında barışı ve istikrarı tesis etmek için finansal bir birlikteliğin sağlanması gerektiği düşüncesi baskın oluşmuştur. Bu bağlamda savaş sonrası dönemde en önemli sanayi dalı olarak gösterilen kömür ve çelik endüstrisi alanında işbirliği ve birlikteliğin öncüsü olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (1951), günümüz Avrupa Birliği'nin altyapısını meydana getiren ilk hukuki doküman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanda gerçekleşen işbirliğinin verimli olması, Avrupa devletlerini ekonomik anlamda bütünleşmenin ileri bir seviyeye taşıyarak ortak pazar oluşturulmasına sevk etmiştir.

Avrupa bütünleşme tarihinin temelinde var olan düşünce ilk dönemde ekonomik tabanlı olsa da, bilhassa 1986 yılında Avrupa Tek Senedi'nin kabulü sonrası ekonomik faktörlerle birlikte politik faktörlerin de Avrupa bütünleşme süreci üzerinde öne çıkmaya başlamasına yol açmıştır.

Avrupa Birliği'nin ekonomik bir birlikten siyasi bir birliğe doğru geçiş süreci, 1992 yılında Maastricht Antlaşması, 1997 yılında Amsterdam Antlaşması, 2001 yılında

Nice Antlaşması ve 2007 yılında Lizbon Antlaşması ile devam etmiştir. Ayrıca günümüz Avrupa Birliği'nde siyasi nedenlerin artık ekonomik nedenlerin önüne geçtiği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği'nin günümüzde ekonomik yapıya sahip bir örgüt olmaktan çok farklı alanlarda faaliyet gösteren siyasi bir örgüte dönüştüğü yönünde baskın görüş artmaktadır.

Diğer yandan, siyasi bir birlik olarak nitelenen Avrupa Birliği bünyesinde olması gereken “değerler” hususunda bazı tartışmalar da yaşanmaktadır. Öyle ki politik ve siyasi tabanlı bütünleşmeler, ekonomik tabanlı bütünleşmelerden ayrı olarak ekonomik hedeflere uzanmanın ötesinde belli bazı siyasi, hukuki ve felsefi değerleri esas almaktadır (Güneş 2016: 308).

Bunun yanı sıra değer hususundaki tartışmaların aslında Avrupa Birliği'nin kuruluş temellerinin atıldığı ilk yıllara kadar uzandığını söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, nevi şahsına münhasır bütünleşme projesi olan Avrupa Birliği'nin başarılı bir biçimde hayata geçirilebilmesinin üye devletler arasında en az düzeyde homojenliği sağlayacak ortak bir değerler sisteminin oluşturulmasına bağlı olduğu 1950'li yılların başlangıcından beri sıklıkla ifade edilmiştir. Öyle ki kuruluşuna yönelik ilk adımların atıldığı günlerden beri barış, ekonomik özgürlük ve bütünleşme, birçok kesimce Avrupa Birliği'nin dayandığı üç sihirli değer olarak görülmüştür. Avrupa Birliği'nin esas alması gereken değerlere kurucu antlaşmalarda yer verilmesi ise, ilk defa Maastricht Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Bunun ardından, Amsterdam Antlaşması ile Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan siyasi ve hukuki kriterlerin kurucu antlaşmalara dâhil edildiği dikkat çekmektedir. Temel Haklar Şartı'nın 2001 yılında kabul edilmesiyle de Avrupa Birliği'nin ortak değerlerinin oluşumu bakımından önemli bir gelişmedir. Ayrıca Anayasa Antlaşması'nın ilk başlığının 2. maddesinde Avrupa Birliği'nin üzerine kurulduğu değerlere ilişkin müstakil bir norma yer verildiği bilinmektedir.

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 2. maddesinde, Avrupa Birliği'nin insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi değerler üzerine kurulu olduğu belirtilmiştir. Kurucu antlaşmalarda da yer verilen bu değerler, Avrupa Birliği ölçütünde oldukça fazla öneme sahiptir. Öyle ki bahse konu bu

değerler, Avrupa Birliği'nin siyasi, hukuki ve felsefi temelini oluşturma yanında Avrupa Birliği'nde ortak bir kimliğin oluşumuna katkıda bulunmakta, farklı ulusları bünyesinde barındıran bir devletler topluluğu olarak Avrupa Birliği'nin bütünleşmesini sağlamakta, Avrupa Birliği'ne gireceği faaliyetlerde yol göstermekte ve bu faaliyetlere meşruiyet kazandırmaktadır (Güneş 2016: 309).

Ancak bahse konu Avrupa Birliği'nin bu değerleri hiç olmadığı kadar son yıllarda çeşitli tehditlere maruz kalmaktadır. Örneğin, Avrupa kıtasında meydana gelen terör eylemleri neticesinde yabancı karşıtlığının artması, Avrupa Birliği değerleri arasında olan çok kültürlülük kavramının gerilemesine neden olmaktadır. Yine Avrupa Birliği bünyesinde barınan değerlerden olan demokrasi ise, Avrupa kıtasına artan yoğun yasadışı göç nedeniyle en ciddi sınavlardan birisini vermektedir. Aynı şekilde Avrupa Birliği'nin temel değerlerinden olan insan hakları da, bahse konu bu göçler neticesinde Avrupa Birliği nazarında tartışmalara yol açmaktadır. Avrupa Birliği'nin supranasyonel yapısı da son yıllarda tartışılan konuların başında gelmektedir. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecini konu alan Brexit ve kıta Avrupa'sında artan aşırı sağ, ulusal egemenlik anlayışının artmasına, ulus-üstü kimlik yapısının gerilemesine neden olmaktadır.

2.1.1. Avrupa Birliği'nde Çokkültürlülük

2.1.1.1. Kavramsal Açıdan Çokkültürlülük

Sosyal bilimler alanında kavramsal açıdan “çokkültürlülük”, üzerine en çok tartışılan konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Basitçe çokkültürlü toplumlar birden fazla kültürü içinde barındıran toplum olarak da tanımlanmaktadır. Birbirinden ayrı millet ve ırklardan meydana gelen, farklı dilleri konuşan, çeşitli örf, adet ve geleneklere sahip olan ve aynı zamanda birlikte yaşayabilen toplumsal yapıları tasvir etmekte kullanılan çokkültürlülük terimi, kültürler arasında çoğulculuk veya çokluk olarak da tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda çokkültürlülük, inançların, değerlerin ve yaşam biçimlerinin hem fertler için hem de gruplar için kendini tanıma ve öz değer tesis etme ve sürdürmedeki önemini kabul eder (Heywood 2006: 173).

Esasında çokkültürlülük, 1970’li yıllardan bugüne dünyanın farklı coğrafyalarında uygulama alanı bulan, politika ve siyaset ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda çokkültürlülük, çoğulculuk olarak da adlandırılır ve devletin farklılıklara sahip unsurlar karşısında davranışını ele almaktadır.

Ayrıca çokkültürlülük uygulama alanı açısından, etnik olarak farklı olmayan ancak genel toplumsal yapının yanında konumlanamamış sosyal grupları da kapsayacak şekilde genişçe bir içeriğe sahip olabilmektedir. Öyle ki aynı toplumsal yapı içinde yer almakta olan oluşumlar, kendilerine has çeşitli örüntülere de sahip olabilmektedir. Dolayısıyla bu çeşitli kültürel oluşumlar, çokkültürlülüğün temel taşı oluşturur ve çokkültürcülük de bu çeşitli kültürlerin aynı ortamda varlığını devam ettirmesiyle karşımıza çıkmaktadır.

Çokkültürlülük ile demokrasi arasında keskin bir bağ olduğu da varsayılmaktadır. Çeşitli kültürlerin barış içinde birlikte yaşamasının şartlarından birisi de kurumsallaşmış demokratik yapıdır. Bu pencereden bakıldığında kavramsal açıdan çokkültürlülük, dinsel, dilsel ve kültürel anlamda birleşmeye önem veren ulus-devlet anlayışına dayanmaktadır. Kimi araştırmacılara göre de çokkültürlülük, farklı kimliklerin eşit olarak kabul görülmesine yol açtığı için demokrasilerin temeli olarak nitelendirilir.

Kültür ekseninde kimlik taleplerinde beraber yaşamının olasılığını yükseltmenin ve sürekliliğini tesis etmenin yolu, “çokkültürlü” bir anayasal vatandaşlık ve bu vatandaşlık anlayışının tesis edilmesinde kullanılan demokratik yönetimlerdir. Bu bağlamda anayasal vatandaşlık, kimliğe dayalı talepleri bireysel, kültürel hak ve özgürlüklerin yaşandığı ve korunduğu alana çekerek, farklı kimliklerin ortak ve demokratik bir zeminde öğütlenmesini sağlar birliktelik yaratır.

“Çokkültürlülük”, kültürde, dilde, etnik kökende, yaşam biçiminde, dinde aynışmayı ülkenin şartları açısından uygun bulmazken, farklılıkları kabul eder ve bu farklılıkların oluşturduğu zemin üzerinde bir toplumsallık kurmaya çalışır. Çokkültürlülüğün de asıl amacı iyi toplumu kurmak ve yaşatmaktır.

Çokkültürlü yaşam biçimleri, eşitlik ilkesi çerçevesinde birlikte yaşamayı gerektirir. Bu süreçte her toplum diğerinin kültürünü tanımak ve ona saygı göstermek durumundadır. Her toplumun sahip olduğu değer, bir başkası ile kıyaslanmadan, bizzat kendi başına bir değer olarak kabul edilmesi, çokkültürlülüğün en büyük felsefi dayanağıdır (Bağlı ve Özensel 2005: 40).

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği ulaşım ve haberleşme alanlarındaki olanakların artışı, günümüzde ulusal ve uluslararası kültürlerin birlikte yaşamasına, paylaşımlarının artmasına imkân sağlamıştır. İleri demokrasi örneklerinde takip edilen demokratik ilkeler alt, orta ve üst sınıfları sosyolojik ve ekonomik anlamda birbirlerine daha fazla yaklaştırmıştır. Devam eden bu süreç, bölgesel ve de kimliksel farkları en aza indirmeye olanak sağlamıştır. Bahsedilen yoğun küreselleşme sürecinde yakınlaşma ve aynılaşıma yönelimi, yalnızca ulusal ölçekte kalmamış, ulus üstü bir hüviyete de bürünmüştür ve kültürler arasındaki benzeşme daha belirgin bir hal almıştır (Kula 1992: 33). Ancak toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar yine de tamamen dönüşmemiştir.

Çeşitli ülkelerde farklı şekillerde ortaya çıkan “çokkültürlü” siyasal yapının tarihi ve sosyolojik anlamda bazı hazırlayıcı unsurları olduğu da varsayılmaktadır. Günümüzde toplumların sosyolojik anlamda “çokkültürlü” bir yapıya sahip olmasının açıklanması iki temel argümanla sağlanmaktadır. İlki, çağdaş ulus-devlet anlayışına sahip birçok toplumda devlet, etnik, dini ve bölgesel anlamda birden fazla unsuru kapsayacak şekilde inşa edilmiş olmasıdır. İkincisi ise, boyutu ve yönelimleri zamana göre değişen göç olgusudur (Özyurt 2005: 208). Bu argümanlardan birincisine göre, topluma dayalı çıkarların ve kültürlerin ulus devlet bünyesinde eşit ölçüde temsil edilememesi, ulus devletin temelindeki kurum ve kuruluşlarının sorgulanmasına neden olmuştur. Toplum ölçekli çıkarların ve de kültürlerin temsil edilememesinden kaynaklı meydana gelen krizler, ulus-devlet ile bastırılmış kimlikler arasında krizlere ve çatışmalara yol açmıştır (Castells 2006: 422). Konuya ilişkin Habermas, ulus-devletlerin homojen kültür siyasetlerinin terk edilip çokkültürlü bir yapının benimsenmeye başladığını ve çokkültürlülüğe doğru evrilen yeni dünya düzeninde ortaya çıkan kültürel çoğulculuk halinin mezhepleri, etnik grupları ve kültürel çeşitliliği zorunlu hale getirdiğini vurgulamaktadır (Habermas 2017: 27). Bu bağlamda hâkim tarafın

dışarısında kalan ve toplumsal yapıya sonra katılan toplulukları kontrol etme maksatlı geleneksel anlayışlar geçersiz kaldığından, birçok devlet mevcut durumun kötümser seyrinden çıkmak için “çokkültürcü” bazı politikalar geliştirme yoluna gitmişlerdir.

“Çokkültürlü” politikaların ön plana çıkmasına neden olan ikinci argümana göre, Sanayi Devrimi’ni takip eden süreçte görece yoksul ülkelerden, sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelere doğru; İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ise yurtlarından kaçmak zorunda kalan ve ayrıca yine bu süreçten sonra işçi statüsünde kabul gören yoğun bir göç hareketi meydana gelmiştir. Ekonomi temelli nedenlerle ortaya çıkan bu demografik hareketlilik, belli bir zaman sonra sorunları da beraberinde getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’nın ardından kültür ve kimlik etrafından şekillenen tartışmalar, “çokkültürlülük” tartışmalarının yayılmasının başka bir nedeni olmuştur. “Çokkültürcü” yaklaşımın siyasal çerçeveden görünümü ve temsili, kimliğe dayalı siyaset ve bu siyaseti yürüten politikacılar yoluyla gerçekleşmiştir. Yirminci yüzyılda ilerleyen teknolojik yenilikler ve finansal sistemdeki düzenlemeler, sınır çizgilerini şeffaflaştırma varsayımını destekler nitelikte olsa da, birey nazarında farklı kimliğe sahip kişiler arasında önyargıların yıkılmasına ya da “öteki” algılayışının ortadan kalmasına fayda sağlayamamıştır. Bu süreç, farklı kimlikler arasındaki çekişme olarak nitelendirilmiştir.

Kimlik politikaları, kimlik kavramının tanımlanması noktasında iki unsurlu bir yaklaşım göstermektedir. Bunlardan ilki, farklı olanı ve “öteki”yi yok eden politikalar, ikincisi ise farklılığın ve çeşitliliğin tanınmasını kabul eden politikalar (Emiroğlu 2016: 94). İki taraflı bir ayrışmaya dayanan bu toplumsal yapı, “çokkültürlülük” tartışmalarını da yeni bir ivme kazandırmıştır. Toplum içinde varlığını devam ettiren her bir birey, tabii olarak o toplumun kültürel hafızasının ve birikiminin ortağı konumundadır. Ancak her toplum, kültürü oluşturan unsurları ve donanımları açısından birbirinden farklıdır.

Kimlik siyaseti, ulusal, dini ve etnik kültürel gruplardan yerel halklar ve göçmenlere, feministlerden eşcinsellere, yeşil hareketten engellilere kadar çeşitli grupların, kendi grup kimlikleriyle ilgili olan taleplerini dile getirdikleri siyasetin genel

adı olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda kimlik siyaseti, benzer özelliği grup kimliğine dayalı siyaset oluşturmak olan birbirinden yapı ve karakter anlamında farklı grupları ve bu gruplarla bağlantılı birden fazla siyasal ve fikrîsel akımı kapsamaktadır (Tok 2005: 19) Aynı zamanda son yıllarda kimlik kavramının politik bir argüman olarak kullanılmasına en fazla “çokkültürlülük” tartışmaları ekseninde rastlanmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru sanayileşme evresinin geliştiği dönemde, işlevleri farklı olan ve rasyonel kabul edilen cemaat yapısından, modern toplum anlayışına doğru geçilmiştir (Touraine 1994: 56). Fakat günümüzde ise bu duruma tezat gelişmeler yaşanmaktadır. Çağdaş toplum modeli, üretim, tüketim ve iletişim olanaklarıyla gün geçtikçe kendini geliştirirken, cemaatleşmeye dönme yönelimleri de aynı şekilde yaygınlık kazanmaktadır. Her yanda kimlikçi gruplanmalar, ortak aidiyete dayalı dernekler, örgütler, mezhepler, tarikatlar, milliyetçilikler çoğalmakta, toplumlar cemaatleşmektedir. Bu nedenlerle de günümüzde çokkültürlülüğten daha sık söz edilmekte ve “çokkültürcülük” bir akım olarak hızla yayılmaktadır.

Bu değerlendirmeler sonucunda, günümüz dünyasında kültürler arasında yaklaşma, kaynaşma yönelimi de artarak devam etmektedir. Bu bağlamda bazı teorilere göre, yakın gelecekte homojen olarak bilinen toplumlar dahi bir bakıma çok kültürlü olacaktır. Çünkü bu toplumların bünyesinde sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsel tercih, din, ahlaki inanış ve politik ideoloji temelinde bir dizi farklı birlikler ve gruplar vardır (Kymlicka 1998: 25). Bu yönüyle içinde yaşadığımız dünyada, neredeyse, tüm ülkeler ve bölgeler çokkültürlüdür.

Gün geçtikçe küreselleşme ivmesi artan günümüz dünyasında, kültürel anlamda homojen bir toplum yapısından bahsetmek neredeyse olanaksızdır. “Çokkültürlülük” kavramının bahse konu bu gelişmeler dikkate alındığı önemi göz önüne çıkmaktadır. Bu doğrultuda son yıllarda çokkültürlülük; eğitim alanından siyasete kadar pek çok alanda önemli tartışma konularından biri olmuştur.

2.1.1.2. Avrupa Birliği’nde Çokkültürlülük

Tarihi devinim içinde Avrupa kıtası, siyasal anlamda çeşitli bölünmelere, mezhepsel ayrılıklara ve uzun süre devam eden savaşlara sahne olmuştur. Bu sebeplerin

neticesinde Avrupa, demografik anlamda çok uluslu ve çokkültürlü bir hüviyete bürünmüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa 18. ve 19. yüzyıllarda yoğunlaşan sanayi faaliyetleri ve buna bağlı hammaddeye duyulan ihtiyaç, aynı şekilde üretilen ürünlerin pazarlanması ulusal sınırların aşılmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda Avrupa kıtasında artan işgücünü karşılama düşüncesiyle kıta dışından on binlerce işçinin getirilmesi, tarım yerine sanayiye geçilmesi, insanların kırsal alandan sanayileşmiş şehirlere göç etmesi, Avrupa kıtasının demografik yapısının önemli ölçüde değişmesine neden olmuştur.

Sanayi Devrimi'nin ardından ise yoksul ülkelerden görece zengin ülkelere doğru göçler yaşanmıştır. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonraki süreçte savaştan kaçan yüz binlerce insan olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler nedeniyle bu yüzyıla “göç yüzyılı” nitelendirilmesi de yapılmaktadır. Dolayısıyla bu asır içinde çok sayıda insan, çoğu ülkenin “çok etnikli” bir yapıya sahip olmasına neden olacak şekilde ülke sınırlarını aşmıştır (Kymlicka 1998: 292).

Aynı zamanda iki büyük savaşın vuku bulduğu Avrupa kıtası, savaşların sonrasında topraklarını tekrardan inşa etme sürecinde yeni bir çokkültürlü toplumsal yapıya da sahip olmuştur. Bilhassa 1940'lı yılların ardından yaşanan ve yoğunlaşan göç hareketliliği, fertlerin aileleri ile beraber yerleştikleri Avrupa kıtasında zamanla çok sayıda çeşitli kültürün birlikte yaşadığı bir motif haline dönüşmüştür. Bütün bu yaşanan hadiseler sonucunda, modern zamanın Avrupa kıtası, daha öncesinden farklı olarak oldukça kozmopolit “çokkültürlü” bir toplum yapısına dönüşmüştür. Bu durumdan kaynaklı olarak, çeşitli ulusların ve kültürlerin birlikte yaşadığı Avrupa, “çokkültürlü” bir niteliğe sahip olmuştur. Ayrıca kültürel, etnik ve dini toplulukların bütün bir siyasi yapı ve tek bir devlet bünyesinde birlikte yaşama örneği ilk kez Avrupa kıtasında meydana gelmiştir. Çokkültürcülük olarak nitelendirilen bu yeni politik eylem, 1950'li yıllardan itibaren Avrupalı devletlerin kabul ettiği ekonomi tabanlı göçler sonucunda ortaya çıkan farklı etnik, dini ve kültürel grupların, has Avrupalı kitle ve devlet karşısında konumlarının tanımlandığı düzenlemeler bünyesinde geliştirilmiştir.

Dolayısıyla çokkültürlülük, 1950’li yıllardan itibaren, Avrupa kıtasına göçen çeşitli grupların gereksinimlerini karşılamak için meydana gelmiştir şeklinde nitelendirilebilir.

Ayrıca “çokkültürlülük”, bahsedilen gereksinimlerle ilişkili olarak, “kimlik politikası” “tanınma politikası” veya “farklılık politikası” şeklinde de tanımlanabilen bir politik eylem noktasında da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda “çokkültürlülük” göçmen kitlenin mevcut toplum yapısına dahil olmasında da önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kimlik konusu gündeme geldiğinde, bilhassa globalleşmenin getirdiği çeşitlilik söylemi doğrultusunda, yerel ölçekteki unsurların da göz önünde bulundurulduğu bir iklimde, çokkültürlülük kavramına görece daha fazla vurgu yapılmaktadır. Çeşitli etnik, dinsel ve kültürel toplulukların eşit hak statüsüyle aynı toplumda birlikte yaşamaları ve bu çeşitli toplulukların ortak bir siyasal düzlem üzerinde varlıklarını devam ettirmeleri çokkültürlülük kavramının geçerlilik kazanmasıyla birlikte, Avrupa Birliği’ndeki kimlik hususundaki ilginin “ulus”tan “halk”a doğru kaymasına neden olmuştur.

Avrupa Birliği üyesi devletlerin ortak çıkarlarının dengelenmesi, etnik çeşitliliğe saygı gösterilmesi doğrultusunda bir yaklaşım kabul eden Avrupa Birliği, Birlik bünyesinde uygulama alanı bulan kültür politikasıyla Birlik üyesi ülke vatandaşlarının birbirlerinin kültür ve tarihlerine olan bilinirliğin artırılması ve böylece çokkültürlü bir alanda yaşamaya temel oluşturacak hazırlık safhasının kazandırılmasının hedeflendiği, çokkültürlü bir politikayı benimsemektedir (Öztürk 2003: 85). Üye ülkeler arasında anlaşmazlıkları ve de savaş yanlısı yönelimlerin üstesinden gelecek biçimde tasarlanan Avrupa Birliği’nin 18 Haziran 2004 tarihli taslak olarak kabul edilen Avrupa Anayasası’nda, Avrupa Birliği’nin tanımının ve amaçlarının yazıldığı birinci bölümde, Birlik değerleriyle ilgili olan ikinci maddesinde çokkültürlülük kavramının anayasal bir düzleme oturmasına imkan sağlamaktadır: “Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukuk devleti ve azınlıklara mensup kişilerin haklarını da içeren insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulmuştur. Bu değerler, çoğulcu, ayrım gözetmeyen, hoşgörülü, adil, dayanışmacı ve kadınlar ile erkekler arasında eşitliğin hüküm sürdüğü bir toplumda, üye devletlerin hepsi için ortaktır.”

Avrupa Birliği, sahip olduğu sosyolojik ve politik bir birikimle, günümüzde en geniş bir biçimde ulusal azınlıklardan etnik gruplara, dinsel cemaatlerden ideolojik, cinsel ve ahlaki tercihlere kadar birçok çeşitliği topluluğu içinde barındıran ulus-üstü organizasyondur. Bu yönüyle Avrupa Birliği  yesi ülkeler, “ okk lt rl l k” kavramının uygulanmasına ilişkin birçok problemle karşılaşmaktadır.

2.1.2. Avrupa Birliği’nde Demokrasi ve İnsan Hakları

2.1.2.1. Kavramsal Açıdan Demokrasi

Demokrasi, kelime anlamı olarak “halkın kendi kendini yönetme biçimi” şeklinde tanımlanmaktadır. Latince bir kökene sahip olan “demokrasi” halk manasında olan “demos” ile egemenlik anlamında olan “kratos” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur.

Demokrasi,  er eve bir tanımla “halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin millete veya halka ait olmasıdır.” Bu bağlamda demokrasi, iktidar kuvvetinin halka ait olduğunun vurgulandığı bir kavramdır. Genel kabul gören tanımlamalardan birisinde Abraham Lincoln, demokrasiyi “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” olarak tanımlamaktadır ( ba 2008: 81).

Zamanla demokrasi uygulamalarında edinilen deneyimler, demokrasi kavramının farklı tanımlamalara da konu olmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda demokrasi; “En  st iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla tanınan  zg r seçimlerde, temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine imkan veren siyasi sistem” şeklinde tanımlanmıştır (Tunç 2008: 1115).

Demokrasi denilince akla ilk olarak, Antik Atina şehir devletlerinde uygulama konusu olan “doğrudan demokrasi” örnekleri gelmektedir. Bu uygulama şeklinde demokrasinin doğrudan temsilcisi olan halk bir meydana toplanmakta ve önemli konulardaki seçimlerini direkt olarak yönetici zümreye bildirmektedir. Atina şehir devletlerinde uygulama alanı bulan bu yöntem, antik zamanda şimdiye dek bilinen ilk

demokrasi örneği olarak bilinmektedir. Ancak bu yönetim biçiminde, sadece vatandaş olanlar demokratik hak ve özgürlüklerden yararlandırılmaktadır. Dolayısıyla köle sınıfının hiçbir hak ve özgürlük alanı bulunmamaktadır. Ayrıca bu doğrudan demokrasi örneğinde, toplantılara yalnızca belli bir yaş üzeri erkek vatandaşlar katılabilmektedir ve alınmış olan kararlar da yine belli bir grup tarafından uygulanabilmektedir. Atina demokrasi örneğinde her ne kadar eşitlik, oy hakkı, söz hakkı gibi normlar bulunmasa da, mevcut demokrasi anlayışı “tek kişinin yönetimde mutlak ve sınırsız söz sahibi olması”na engel olmaktadır (Giritli ve Sarmaşık 2006: 116).

Öyle ki sonraki dönemlerde iktidarda tek kişinin mutlak ve sınırsız egemenliğini sonlandırmak amacıyla büyük bir gayret gösterilmiştir. Tek kişinin mutlak egemenliği, Avrupa kıtasında önce toprak sahiplerinin ve soylularının yönetimde hakim olduğu feodal sisteme yerini bırakmıştır. Feodal sistemin yıkılmasının ardından da gücü elinde bulunduran merkezi krallıklara geçilmiş ve toprağa bağlılık yerine tarımsal yapı, zanaat ve ticaretin gelişmesi ile burjuvazi ve beraberinde işçi sınıfı doğmuştur. Merkezi krallıklar ile burjuvazi arasında uzun süren çekişmeler sonucunda monarşiler yıkılmış, parlamentolu döneme geçiş yapılmış ve böylece klasik batı demokrasinin doğuşu hızlanmıştır. Öte taraftan proleter tabakanın kendisinin ezdirilmemesi için başlattığı mücadele, sosyalist akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üretim araçlarının topluma mal edilmesi, üretim çıktılarının gereksinimler nazarında yapılması ve bu üretilen ürünlerin demokratik yollarla gerçekleştirilmesi biçiminde görüşü destekleyen sosyalist demokrasi veya Marksist demokrasi anlayışı gündeme gelmiştir (Giritli ve Sarmaşık 2006: 50).

Bu bağlamda tarihsel süreç içerisinde toplumların gelişmişlik düzeyiyle bağlantılı olarak demokrasi, kavramsal açıdan çeşitli anlamlar kazanmış ve farklı şekillerde uygulama alanı bulmuştur.

2.1.2.2. Avrupa Birliği’nde Demokrasi Kavramı

Demokrasi, Avrupa Birliği Anlaşması’nın Birinci bölümünün İkinci maddesinde Avrupa Birliği’nin bahsettiği değerlerden birisi konumundadır. Bahsedildiği üzere demokrasi, Latince halk anlamına gelen “demos” ve egemenlik anlamına gelen “krotos”

sözcüklerinden türemiştir. Abraham Lincoln'ün genel kabul gören tasvirine göre de demokrasi; "Halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" olarak tanımlanmaktadır. Yönetim sistemi olarak da demokrasi, iktidar egemenliğinin halk iradesiyle sağlandığı ve yöneticilerin halka karşı sorumlu olduğu siyasal bir rejim olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda demokrasi, çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bir siyasi sistemin demokratik olarak nitelendirilebilmesi için karşılanması gereken ön kabuller vardır.

Demokratik sistemlerde halk iradesi, egemenlik anlayışının asli kaynağı olma görevini yerine getirmektedir. Bu husus, egemenliğe sahip olacak yöneticilerin düzenli olarak gerçekleştirilecek seçimler yoluyla halk tarafından seçilmesini gerekli kılmaktadır. Ayrıca demokrasiyle yönetilen sistemlerde yönetici kadronun belirleneceği seçimlerin genel, eşit ve gizli oy ilkeleri temel alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Buna ilaveten demokratik sistemlerde birden fazla siyasi partinin var olması da şarttır. Çünkü muhalefet partilerinin de iktidara gelebilme olasılığı mevcut olmalıdır. Temel hak ve hürriyetlerin teminat altına alınması, güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi ve hukukun üstünlüğünün esas alınması demokrasi kavramının vazgeçilemez nitelikte olan şartlarındandır. Bütün bu tanımlamalar ve nitelikler doğrultusunda, askeri, sivil, teokratik ya da sınıfsal özellikteki diktatörlüklerle yönetilen, serbest, eşit ve düzenli seçimlerin olmadığı, sadece bir partiye siyasi faaliyetlerde bulunma imkânının tanındığı, bireylerin temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmadığı ve hukukun üstünlüğünden bahsedilemeyecek rejimlerin demokrasi olarak adlandırılması mümkün değildir (Güneş 2016: 322).

Demokrasinin tanımıyla ilişkili olan bahse konu bu nitelikler, Avrupa Birliği'nin esas aldığı bir değer olan demokrasi kavramının açıklanmasında oldukça önemlidir. 1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nin ve Zirve sonunda saptanan siyasi kriterlerin, demokrasi kavramının Avrupa Birliği nazarında somutlaştırılması doğrultusunda önem taşıdığını ifade etmek gerekmektedir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ilave edilen 1. ek protokolün 3. maddesinde, seçimlerin yürütülmesi konusunda öngörülen düzenleme de bu noktada ayrıca önem arz etmektedir. Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da, Avrupa Birliği

Antlaşması'nın birinci bölümünün ikinci maddesi gereğince demokrasinin bir değer olarak Avrupa Birliği'nin yanı sıra üye devletlerde de esas alınması üzerinedir.

Avrupa Birliği'nde demokrasi kavramı uygulanış ve işleyiş bakımından örneklerine nazaran oldukça farklı gelişmiştir. Avrupa Birliği'ndeki demokrasi örneğinde, yasama, yürütme ve yargı alanları klasik devlet anlayışındaki demokrasi uygulamalarına göre farklı yetkilerle donatılmıştır. Aynı zamanda Avrupa Birliği, siyasi bir örgütlenme olarak klasik devlet yapılanmasından farklı olarak bir devletler topluluğu durumundadır. Avrupa Birliği'nin kendisine has bu yapısı, klasik devlet anlayışında var olan demokrasi ve uygulama sahası bulan demokrasi tecrübesiyle farklılık göstermektedir.

Avrupa Birliği'nde demokrasi temelli tartışmalarda dile getirilen demokrasi açığı kavramı ise, Avrupa Birliği'nin oluşum ve işleyiş yönüyle yeterince demokratik olmadığı görüşüne dayanmaktadır. Bu noktada demokrasi açığı, Avrupa Birliği'nin demokratik yollarla seçilen ve bu nedenle demokratik meşruiyete sahip tek organı olan Avrupa Parlamentosu'nun Birliğin diğer organları karşısında daha zayıf kılınmasına yöneltmiş bir eleştiri niteliğindedir (Güneş 2016: 322).

Demokrasi açığı, Avrupa Parlamentosu'nun yasama sürecinde yeterince etkili olamamasıyla birlikte, halkın temsiliyetinde meydana gelen sorunlar, karar alma süreçlerinde şeffaflık, katılım ve denetim hususunda ortaya çıkan eksiklikler, Avrupa Birliği'nin vatandaşlardan uzak, elitist bir proje olması ve tek bir Avrupa halkının olmaması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. En son Lizbon Antlaşması ile demokrasi açığının azaltılmasına yönelik önemli nitelikte birçok adım atıldığı bilinmektedir.

2.1.2.3. Kavramsal Açıdan İnsan Hakları

İnsan hakları kavramı, kişiler arasında herhangi bir ayrım gözetilmeden bütün insanların doğumundan itibaren sahip olduğu haklardır. Bu yönüyle insan hakları, tüm insanlığı kapsadığı için evrenseldir ve geri kalan bütün hak ve hukuk kurallarından önce

gelir. Bu bağlamda insan haklarının, sadece norma dayalı bir konu olmaktan çok, ahlaki olma yönü ağır basmaktadır.

İnsan hakları, günümüzdeki önemini genel anlamda 16. yüzyılla birlikte görülmeye başlayan toplumsal ve siyasal gelişmeler neticesinde almıştır. Ancak bütün insanlık tarihine yayılan özgürlük, eşitlik, adalet arayışları, insan haklarının tarihi çerçevede temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda insan hakları, özgürlük, eşitlik, adalet gibi kavramlar temelinde gelişmiştir ve bu kavramlarla devamlılık arz eden bir etkileşim içerisinde olmuştur. İnsan hakları, çeşitli hukuk alanlarınca tanınsın ya da tanınmasın, belli bir düzenle birlikte bireylere sunulan ve içeriğinde temel hak ile özgürlükleri bulunduran bir yapıyı temel almaktadır. Dolayısıyla insan hakları kavramının sürekliliği, insan onurunu ve de değerini ilelebet koruma üzerine kuruludur.

İnsan hakları kavramı, dünya tarihinin ve günümüzün seyrini önemli derecede etkileyen unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Aynı zamanda bireysel kimliklerimizin oluşmasında da önemli yapılardan birisi olmuştur. İnsan hakları, ulus nazarında ve uluslararası anlamda da statik olmayan dinamik bir yapıya sahiptir. Bu yönüyle kavram, küresel kamuoyunda devamlı olarak tartışılan konuların başında gelmektedir. İnsan haklarının genel anlamda kabul görmüş tanımı: “Hiçbir ayrım gözetmeksizin bütün insanların, sırf insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklar” şeklinde ifade edilmektedir. İnsan hakları kavramının ana fikri, hak sahibi olan bireylerin dokunulmazlığı ilkesine dayanmaktadır. Bu bağlamda insan haklarını ihlal eden devletlere, itibar olarak eksi değer yüklemektedir. Buradan hareketle insan hakları kavramına duyarsız olan devletlerin meşruiyeti, uluslararası arenada sorgulanmaktadır (Erdoğan 1998: 8). Bütün devletler, tüzel kişi ve kişiler, grup ve topluluklar; bir hukuk devleti olma özelliği taşıyan yapı içerisinde, hukukun bireylere doğduğu andan itibaren tanıdığı bu haklara, sahip çıkmakla yükümlüdür. Bu durum, devletler üzerinde insan haklarına karşı sorumluluk duyma içgüdüğü oluşturmuştur. Bu durumun başlıca örneği, devlet nazarında insan haklarının ihlali söz konusu olsun ya da olmasın tüm devletler, temel felsefi dayanaklarının insan hakları olduğunu belirtme fikriyatıyla, anayasalarının başında insan hakları kavramına yer vermişlerdir. Gerek zayıf, gerekse güçlü taraflarıyla gelişip günümüzde dahi etkisini yitirmeyen bu haklar, kişilerin uluslararası hukuk

açısından var olmasını sağlamaktadır ve bu sebepten dolayı önem teşkil etmektedir (İnanç ve Yazıcı 2018: 134).

Uluslararası alanda insan hakları çerçevesinde içsel ve dışsal güç kaynakları birbirinden etkilenecek daha büyük yapısal değişikliklerin oluşmasına neden olmuştur. Örneğin, ulusal ve uluslararası nitelikte olan “Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmesi”, uluslararası hukukun temel dayanağıdır. Diğer taraftan ise Avrupa Konseyi’nin ve Birleşmiş Milletler’in ulusal ve evrensel nitelikte olan insan hakları antlaşmaları, İnsan Hakları Hukuku’nun niteliğini ve yapısını meydana getirmektedir. Dolayısıyla bölgesel ve evrensel nitelikler, uluslararası hukuk açısından önem teşkil etmektedir ve hukukun temel prensiplerinin meydana gelmesinde önemli derecede etkili olmaktadır.

Genel kabule göre insan haklarının gelişimi, neredeyse insanlık tarihi kadar bir geçmişe ve birikime dayanmaktadır (Kapani 1993: 17). Ancak en yaygın düşünceye göre de insan hakları kavramının ve yapısının ortaya çıkması, çağdaş zamanla birlikte olmuştur. Bu bağlamda modern çağda kişilerin kazanımları olan ve insanlar nazarında değerli bir öneme sahip olan insan hakları, söz konusu modern çağa ait ana argümanlar, doktrinler, öğretiler, doğal haklar ve sosyal sözleşmelerle birlikte bir etkileşim sağlayarak oluşmuştur (Erdoğan 2011: 2).

İnsan hakları, 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ilan edilmesiyle birlikte önem kazanmıştır. Ayrıca buna ilaveten İkinci Dünya Savaşı sırasında, savaşta meydana gelen insanlık suçları da insan haklarının önemini ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından totalitarizmin yıkıldığı düşüncesiyle birlikte galip gelen devletler, Birleşmiş Milletler bünyesinde dünya barışını tesis etmek için “insan hakları” kavramının önemine dikkat çekmişlerdir. Yeni dünya düzeni olarak nitelendirilen bu süreçte devletler temel dayanaklarını ve argümanlarını insan haklarına saygılı ve uluslararası barışa dayalı bir anlayış üzerine kurmuşlardır. Avrupa Birliği’nin kuruluş temellerinin de atıldığı bu dönemde insan hakları konusundaki ağırlıktaki görüş, Birlik nazarında da kabul bulmuş ve ilerleyen yıllarda Avrupa Birliği’nin muhafaza ettiği ve sürdürdüğü değerleri arasına girmiştir (İnanç ve Yazıcı 2018: 136).

2.1.2.4. Avrupa Birliği'nde İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, Avrupa Birliği'nin temel değerleri arasındadır ve aynı zamanda Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmaktadırlar. Sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar üzerine odaklanan Avrupa Birliği, kadınların, çocukların ve azınlıkların haklarıyla da yakından ilgilenmektedir.

Avrupa Topluluğu hukuk düzeni içerisinde kurucu antlaşmalar arasında yer almayan temel haklar, ilk kez Avrupa Tek Senedi'nin giriş bölümünde yer almıştır. Sonrasında ise Maastricht Antlaşması ile insan hakları, antlaşmanın maddeleri arasına girmiştir. Avrupa Birliği nazarında insan hakları düşüncesi Amsterdam Antlaşması, Nice Antlaşması ve Temel Haklar Şartı'yla birlikte de Birlik müktesebatında giderek güç kazanmıştır.

Fakat tarihsel arka plana bakıldığı zaman Avrupa Birliği'nde temel hakların geliştirilmesinde ve şekillendirilmesinde en etkin rolü Avrupa Toplulukları Mahkemesi (ATM) oynamıştır. ATM, 1960'lı yılların sonundan itibaren hukukun genel ilkeleri, üye devletler ortak anayasal gelenekleri ve üye devletlerin imzaladığı insan hakları ile ilgili uluslararası antlaşmalar, özellikle de İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne dayanarak, Topluluk Hukuku içine temel hakları koruma hukukunu katmıştır (Çavuşoğlu 1997: 73)

ATM ile birlikte insan hakları özelinde ve temel haklar hususunda Avrupa Parlamentosu'nun faaliyetleri de önemli olmuştur. Aynı zamanda Amsterdam Antlaşması'nda alınan kararlar ışığında insan hakları, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 6. maddesi hükümlerinde söz konusu olan üye devletlerin ortak ilkelerinin temel ögesi olma niteliği kazanmıştır.

Avrupa Birliği Antlaşması'nın 7. maddesi, Avrupa Birliği üyesi devletlerin insan haklarını ihlal ettiklerinde veya insan hakları hususunda bariz bir risk olduğu zaman uygulanacak muhtemel yaptırımları oluşturmaktadır. Buna ilaveten Avrupa Birliği'ne üye olma başvurusunda bulunacak devletlerin insan haklarına karşı saygılı olma şartı da getirilmiştir.

Avrupa Birliği, sadece kendi sınırları içinde etkin değildir. Aynı zamanda 120’den fazla ülkeyle imzalanan ticaret ve işbirliği antlaşmalarının tümünde insan haklarıyla ilgili maddeler bulunmakta, otuzdan fazla ülkeyle insan hakları diyalogu geliştirmekte, bu kapsamda nc ülkelerle insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için ortaklık yapma yoluyla ya da uzman yardımı veya diyaloguna dayanan bir yaklaşım benimsemektedir. Bu bağlamda Avrupa Birliği, insan hakları ihlallerinin bulunduğu her yerde ihlallere karşı gösterilecek tepkiyi kendi misyonu olarak görmektedir. Avrupa Birliği, bilhassa Birleşmiş Milletler başta olmak üzere, insan hakları savunucu bütün uluslararası örgütlerle işbirliği yaparak, tüm dünyada insan haklarının gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir (Efe 2010: 48).

Bahsedildiği üzere tarihsel süreç içerisinde Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarında insan hakları konusuna değinilmemiş olmasından dolayı, insan hakları ihlallerine yönelik sorunlar, Avrupa Toplulukları Mahkemesi’nde zlmek zorunda kalmıştır. Bu yönüyle ATM, Avrupa Birliği’nin insan hakları konusundaki tarihsel belleğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği’nin temel hakları koruma hukukunun temelinde ATM’nin kararları yer almaktadır. Bu noktada ATM’nin içtihadına göre temel haklar, Mahkeme’nin saygı gösterilmesini sağlamakla yükümlü olduğu Topluluk hukukunun genel ilkelerinin bir parçasını oluşturmaktadır. ye devletlerin ortak anayasal gelenekleri ve ye devletlerin katıldıkları ya da taraf oldukları insan haklarına ilişkin uluslararası antlaşmalar, özellikle de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Topluluk hukuk düzeni içinde temel hakların korunmasının hukuksal dayanakları durumundadır. 1960’lı yılların başında verdiği kararlarda Mahkeme, her ne kadar katı bir yaklaşım izleyerek, kurucu antlaşmalarda temel haklarla ilgili bir hüküm bulunmadığı gerekçesiyle temel haklarla ilgili ulusal hukuk düzenlemelerinin Topluluk Hukukunu etkilemesine izin vermemiştir. Ancak 1960’lı yılların sonlarına doğru Mahkeme mevcut içtihadını değiştirmiş, temel hakların hukukun genel prensipleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ve temel hakların korunmasının ye devlet hukuk kurallarının ortak olarak benimsenmiş anayasal geleneklerin bir sonucu olarak, Topluluğun amaçları ve yapısı doğrultusunda teminat altına alınması gerektiğini savunmuştur (Efe 2010: 49).

İnsan hakları konusunda Avrupa Birliği'nin referans aldığı bir başka kurum ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) olmuştur. AİHM, uluslararası bir teşkilat olan Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak 1959 yılında kurulmuş uluslararası bir mahkeme statüsündedir. AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleri ile güvence altına alınmış olan temel hakların çiğnenmesi durumunda; bireylerin, toplulukların, tüzel kişilerin, diğer devletlerin, belli kurallar çerçevesinde başvuru yapabileceği bir yargı kurumu durumundadır. Bu yönüyle 47 Avrupa Konseyi üyesi ülke, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanımaktadır.

Avrupa Parlamentosu da, Avrupa Birliği'nin insan hakları konusundaki prensiplerinin oluşmasında uzun vadede de olsa etkisini gösterecek olan önemli bir birikim ve alt yapının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Beşe 2002: 443). 1979 yılından bu yana doğrudan Avrupa Birliği vatandaşları tarafından seçilen Parlamento, insan hakları ve demokrasi kavramlarının Topluluğun temel değerleri arasında yer almasına önemli katkılar sağlamıştır. Parlamento, insan hakları konusunda sıraya tabi olarak tartışma, izleme ve denetleme olarak üç aşamalı işlevi yerine getirmektedir. Ayrıca Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin dikkatini insan hakları sorunlarına çevirmiş ve bu konudaki tartışmalar için bir forum işlevi görmüştür. Bununla birlikte üyelik başvurularında bulunan ülkelere karşı ve üçüncü ülkelerle yapılan antlaşmalarda insan haklarına saygı şartını, daimi bir şekilde gündeme getirmektedir (Efe 2010: 52).

2.1.3. Avrupa Birliği'nin Ulus-Üstü Kimlik Yapısı

2.1.3.1. Kavramsal Açıdan Avrupa Birliği'nin Ulus-Üstü Kimlik Yapısı

Avrupa Birliği'nin ulus üstü kimlik yapısı, Avrupa Birliği'nin siyasi bir aktör olarak uluslararası sahnede ortaya çıkmasından sonra bu yapı referans alınarak tartışılmıştır. Avrupalılık ve Avrupa Birliği kimliği denildiği zaman Birliğin esas değerleri ve kriterleri üzerinden bir tanımlamaya gidilmektedir. Kavramsal anlamda özellikle 1990'lı yılların ardından görece daha fazla önem atfedilen ortak bir Avrupa Birliği kimliği kavramından referansla Avrupa Birliği, ekonomik, siyasi ve güvenliğe bağlı önemli konuların yanında kültürel olarak da inşa edilmek istenen bir oluşumun

varlığını göstermektedir. Literatürde kimlik, tarih, kültür mirası gibi konuların üzerinde yapılan incelemelerin bolluğu, Avrupa Birliği'nin kültürel boyutta önemliliğinin vurgusu durumundadır (Ertuğrul 2001: 145).

Bir büyütle bütünleşik Avrupa fikrine bakıldığında görülmektedir ki; Avrupa düşüncesi, Avrupa kıtasının karmaşık toplumları içerisinde süzölmüş ve bu düşünce ile gündelik politik hayat prizmasının içerisinde geçerken kırılmaktadır (Herzfeld 2010: 175). Bu kırılmanın en önemli zaman dilimi ise yirminci yüzyılın başlarından ortalarına kadar geçen süredir. Şüphesiz kıta öncesinde de önemli kırılmalar yaşamış ve hatta bunları tüm dünya sathına yayabilecek dinamizmi göstermiştir ve yine aynı zaman diliminde birçok Avrupalı filozof tarafından bütünleşme, birleşme gibi fikirler ortaya atılmıştır. Hatta Antik Yunan'ın, Hristiyanlık dininin ve aydınlanma öğretilerinin bu minvalde besleyicilikleri olduğu da ifade edilebilir. Fakat günümüz Avrupa'sını ortaya çıkaran ortak akıl ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası kendisine hayat sahası bulabilmiştir. Bunu ortaya çıkaran en temel etkense savaşın Avrupa kıtasını yıkıcılığı olmuştur.

İki savaşın yıkıcılığı ve küresel bir politik çıkmaz, Avrupalı devlet elitlerini ve seçkinlerini, kıta için süreklilik arz eden çözümler üretmeye sevk etmiştir. Bu düşünce Schuman Planı ile açık bir hale gelmiş ve entegrasyonun ilk adımları atılmıştır. Entegrasyon düşüncesi aynı zamanda bugünün Avrupa'sının dahi çok boyutlu olarak kimliğini de oluşturan önemli bir mesafe olarak ifade edilebilir. Öyle ki entegrasyonun gerekli kıldığı sürekli iletişim ve işbirliği imkanları arayışı, zaman içerisinde bir zihni dönüşüme tevarüs ederek ve bugün bir entelektüel gerçeklik olarak Avrupa'nın ruhunu oluşturmaktadır. Bu ruh aynı zamanda kurumlarından politikalarına, zihin haritasından üniversitelerine ve hatta iç dinamiklerine kadar birçok alanı doğrudan etkileyen bir kimliğin de yansımasıdır. Bugün Avrupa veya Avrupa Birliği denildiğinde oluşan algı, farklı kimliklerin ortak amaçlar için bir arada bulunabileceğini, ortak aklın üstün ve makbul olmasını, istikrarın çözüm için diyalogdan geçtiğini, küçük detayların Birlik için önemli olduğunu, sorunların kurumlarla ve hukuk içerisinde çözülmesi gerektiğini, diplomasinin ve diyalogun yani yumuşak gücün en az askeri güç kadar önemli olduğunu tüm örnekleriyle gözler önüne sermektedir.

Uluslararası ilişkiler açısından bütünleşme kavramı, farklılıkların göz ardı edilerek siyasal, sosyal, kültürel hatta ekonomik anlamında bir birlikteliği vurgulamaktadır. Bu vurgunun yanı sıra bütünleşme “öteki”lerin ayrılığını görmezden gelerek kapsayıcı da bir nitelik taşımaktadır. Avrupa’nın bütünleşme fikri de sarsıntılı geçen dönemlerden sonra bir ihtiyaç halini almıştır. Gerek kıta Avrupa’sında gerek uluslararası düzeyde artan milliyetçiliğin ve kimliğe dayalı ideolojilerin olduğu bir dönemde tarihsel birikimden de güç alarak ortaya çıkan bütünleşme dünya tarihinde yerini almıştır.

Bütünleşme hem ortak çıkarları doğrultusunda iş birliği yapan ulus-devletlerin faaliyetlerini hem de bu iş birliği içerisinde kullanılan yöntemleri, araçları, kurumları ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iş birliği içerisinde Avrupa Birliği, üst kimlik oluşturma hedefini de daima taze tutmuştur. Aynı zamanda bütünleşme, iki ve ya daha fazla ekonominin birbirlerine ihtiyaç duymalarından kaynaklanan bir düşünce yapısı olmakla birlikte, bu düşünce yapısı içerisinde ekonomi ve siyaset iç içe geçmiştir (Dedeoğlu 2006: 27). Nitekim Avrupa Birliği’nin kuruluş temellerine de bakıldığında bu iç içe geçmiş ekonomik ve siyasal birlikteliğin ilk adımları görülmektedir. Ancak Avrupa Birliği için birliktelik düşüncesini 20. yüzyıla indirgemek yetersiz kalmıştır.

2.1.3.2. Avrupa Birliği Üst Kimliğinin Oluşum Süreci

Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve Doğu Bloku’nun dağılmasıyla birlikte Avrupa’da, özellikle Doğu Avrupa’da kimlikel bir kargaşa ortaya çıkmıştır. Asıl sebep bu olmamakla birlikte 1990’lı yıllarla birlikte Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna yönelik atılan adımlar bu dönemde hız kazanmıştır. 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile birlikte başlayan atılım süreci 2009 yılında yürürlüğü giren Lizbon Anlaşmasıyla devam etmiştir. Ancak antlaşmalar ve zirvelerle devam eden bu süreçten önce Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna etki edecek ve bütünlük anlayışını geliştirecek bazı gelişmeler de meydana gelmiştir. Avrupa Tek Senedi ile başlayan bu sürece değinilmeden önce öne çıkan bazı gelişmeleri açıklamakta fayda görülmektedir.

Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna etki eden önemli gelişmelerden biri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin 1959 yılında Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak kurulması olmuştur. AİHM'in yapısına bakıldığında her üye ÷lkeden bir yargıç bulunmaktadır. Her üye ÷lkeyi tek bir çatı altında bulundurması nedeniyle AİHM, Avrupa Birliği içerisinde büt÷nleşmeyi sağlayan ve Avrupa Birliği kimliğinin oluşumunda etki eden önemli kurumlardan birisi olmuştur.

Avrupa Parlamentosu, Paris Antlaşması ile birlikte yürürlüğe giren Avrupa Kömür ve elik Topluluğu Orta Meclisi ile Avrupa Atom Enerjisi Kurumu'nun ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Roma Antlaşması bünyesinde kurulan meclisin birleştirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. 1958 yılında Strazburg'da gerçekleştirilen ilk toplantıda Avrupa Parlamenter Meclisi olarak benimsenen isim, 1962 yılında Avrupa Parlamentosu olarak değiştirilmiştir. Parlamento seçimleri 5 yılda bir tekrar edilir. İlk olarak 1979 seçimlerinde uygulanan ve sonrasında da bu şekilde devam eden Parlamento'nun doğrudan halk tarafından seçilmesi, bu yönüyle Avrupa Birliği kurumları içerisinde tek olma özelliği taşımaktadır. Seçimlerde tüm Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerin vatandaşları oy kullanır ve siyasi partiler ÷lkelerini değil, kendilerine oy veren tüm AB vatandaşlarını parlamentoda temsil eder. Bu yönüyle Avrupa Parlamentosu, AB sınırları içerisinde büt÷nleştirici bir rol oynamaktadır. Aynı şekilde Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna doğrudan etki eden önemli faktörlerden birisi olarak gör÷lmektedir.

Avrupa Birliği kimliğinin oluşmasında atılan önemli adımlardan birisi de Schengen Anlaşması'nın 1985 yılında imzalanmasıyla gerçekleşmiştir. İlk olarak beş ÷lkenin taraf olduğu anlaşmaya ilerleyen yıllarda AB üyesi ÷lkelerin çoğunluğu ve bazı AB üyesi olmayan ÷lkeler de katılmıştır. Anlaşmaya taraf alan ÷lkelerin birbirleri arasında sınır kontrollerinin kaldırılması ve pasaport olmadan geçiş hakkı tanıyan Anlaşma, bu yönüyle Avrupa Birliği kimliğinin oluşmasında önemli mihenk taşlarından birisi olarak öne çıkmaktadır. Sınır çizgilerinin kaldırılmasına dayalı bir büt÷nleşme anlayışı, ortak bir üst kimlik oluşturma argümanını destekler niteliktedir.

Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna yönelik atılan adımlardan biri de Avrupa Tek Senedi'nin getirdikleri olmuştur. 17 şubat 1986 yılında imzalanan ve 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi, Topluluk nazarında kimliğin oluşumuna dayalı bazı yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Avrupa Tek Senedi'nin önemli özelliklerinden biri, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurucu antlaşmalarından olan Roma Antlaşması'nda temel değişikliklere gitmesi olmuştur. Avrupa Tek Senedi'nin bir diğer önemli özelliği ise Avrupa Birliği kimliği oluşumuna da katkı sağlayıcı nitelikte olan Avrupa Birliği Ortak Pazarı ve Avrupa Politik İş Birliğine yönelik çizdiği ereve olmuştur.

Avrupa Tek Senedi, ortak dış ve iç politika geliştirme, ortak para birimi, ortak pazar gibi çizilen hedeflerle kimlik oluşumuna etkileri göz önünde bulundurulduğunda önemli bir yere sahiptir. Ancak Avrupa Tek Senedi'nin asıl hayata geçmesini Maastricht Antlaşmasıyla birlikte geçmiştir.

Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla birlikte Doğu – Batı kutuplaşması içerisinde kendine yer bulan Batı Avrupalı devletler, Sovyetlerin çökmesiyle birlikte bu dönemden g kazanarak çıkmasını başarmıştır. İlk olarak 20. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan Avrupa'nın ortak kimlik içerisindeki kurumsallaşma süreci, Demir Perde'nin kalkmasının ardından kendisine yeni bir rol biçme gereği duymuştur. Aynı zamanda bu rol içerisinde kimliğini tanımlamada “teki” görevini üstlenen Doğu Bloku'nun ortadan kalkması, yeni bir “teki” kavramına da ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu dönemle birlikte gündeme gelen Avrupa Birliği'nin kimlik politikaları da bu gerçekler dikkate alınarak tekrardan Maastricht Antlaşması ile formüle edilmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması neticesinde ortaya çıkan çok sayıda devlet, Avrupa Birliği'nin sınırını da yeniden gündeme getirmesine neden olmuştur. Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesi, Avrupa Birliği'nin doğal sınırı olarak nitelendirilebilecek Doğu Almanya sınırının değişmesine de yol açmıştır. Bu doğrultu da Sovyetlerin ardından bağımsızlığını kazanan devletler ve Avrupa Birliği'nin sınırının belirsizliği, Avrupa Birliği Antlaşmasına giden sürecin dinamikleri arasında yer almıştır. Tüm bu nedenlere eklenen Avrupa Tek Senedi'nin kurumsallaşma alanında

yetersiz kalması ve kurumsallaşmanın üye devletler nazarında bir ihtiyaç olduğu, Maastricht Antlaşması'nı gerekli kılmıştır.

7 Şubat 1992 yılında imzalanan ve Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği müktesebatında köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Maastricht Antlaşması Avrupa Birliği kimliğinin oluşumu sürecinde de önemli mihenk taşlarından birisi olagelmıştır. Ayrıca Maastricht Antlaşması ile birlikte Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adıyla anılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin kurucu Antlaşması olarak nitelenen Maastricht Antlaşması, Avrupa Topluluklarına yeni bir işlev kazandırmış ve “üç sütunlu yapı” olarak karşımıza çıkan Avrupa Birliği'nin hukuksal ve siyasal çerçevesini belirlemiştir.

Maastricht Antlaşması ile birlikte “Ekonomik ve Parasal Birlik”in ikinci kısmına geçiş olarak 1 Ocak 1994 tarihi planlanmıştır. Aynı zamanda EPB, Maastricht Antlaşması'nda karşımıza çıkan üç sütunlu yapının ilk ayağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu ve Avrupa Para Enstitüsü tarafınca hazırlanan raporlar, Konsey tarafından incelenerek 1996 yılı sonunda en az yedi üye ülkenin makroekonomik yaklaşım kriterlerini yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesi kararlaştırılmıştır (Treaty on European Union 1992: 35) Bu konuları inceleyen ve karara bağlayan Konsey, EPB'nin üçüncü aşamasının 1 Ocak 1999 tarihinde başlamasını kararlaştırmıştır. Bu bağlamda kimlik oluşum sürecini de doğrudan etkileyen ortak para birimine geçiş ve bağımsız bir Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması yönünde karar öngörülmüştür.

Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP), Maastricht Antlaşması'yla getirilen üç sütunlu sistemin ikinci sütununu oluşturmaktadır. Kısaca ODGP doğrultusunda, Bakanlar Konseyi uzlaşıyla belli alanlarda ortak harekete konu olacak sorunları nitelikli çoğunluk yolu ile karar alma süreçleri öngörüsünde bulunmuştur. Burada önemli husus kimlik inşasına yönelik yer alan savunma konularında ortak söylemdir.

ODGP, Avrupa Birliği’ni “ortak savunma” konusu yolunda bir arada tutacak politika geliştirme hususunda eylem bütünü olarak tasavvur edilmiştir. Bu bağlamda Batı Avrupa Birliği (BAB), Avrupa Birliği’nin ortak düşünsel alanlarını yürütme konusunda görevlendirilmiştir.

Başka devlet sınırları içerisinde ikame eden Avrupa Birliği vatandaşlarının, yerel ölçekte belediye seçimlerinde ve ulus üstü ölçekte Avrupa Parlamentosu seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tesis edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda Avrupa Birliği üyesi ülkelerin toprakları üzerinde serbest hareket etme ve ikamet etme hakları Avrupa Birliği vatandaşları için güvence altına alınmıştır. Yine Avrupa Birliği vatandaşlarının üçüncü ülkelerde diplomatik haklardan faydalanmalarına da karar verilmiştir.

Maastricht Antlaşması’nın üç sütunlu yapısının son sütunu, Adalet ve İçişlerinde İşbirliği üzerine olmuştur. Adalet ve İçişlerinde İşbirliği kapsamında Avrupa Birliği üyesi devletler, göç ve siyasi iltica alanlarında aralarındaki işbirliğini artırmak amacıyla bir Avrupa Polis Ofisi kurmuşlardır. Europol olarak isimlendirilen bu, ofis güvenlik ve asayiş noktasında Avrupa Birliği üyesi devletlerin birlikte hareket etmesine olanak sağlamıştır.

Maastricht Antlaşması’nda Birlik’in bütünleşme gayesi için önemli olarak nitelendirilebilecek atılan başka bir adım da kurulan hukuksal yapı sayesinde olmuştur. Bu çerçevede kurulan hukuksal yapı sayesinde Topluluk bütünleşmesiyle Hükümetler arası işbirliği, ortak zamanlı bir işleyiş durumu kazanmıştır.

Maastricht Anlaşmasıyla gündeme gelen bir konu da “Avrupa Yurttaşlığı” ilkesi olmuştur. Avrupa yurttaşlığı ilkesi temelde Avrupa’daki bütünleşme sürecinin Avrupalı halklardan kopuk ve onlardan bağımsız olarak, bürokratlar ve politikacılar tarafından tasarlandığı ve halkın gelişmelerden haberdar olmadığı şeklinde beliren durumu ortadan kaldırma amacıyla tasarlanmıştır.

Avrupa yurttaşlığı ilkesi, ulus-devletin bünyesinde olmayan bir vatandaşlık kavramı oluşturmasını amaçlayan bir deneyimdir. 1993 tarihinde yürürlüğe giren

Maastricht Antlaşması ile yasallaşan Avrupa yurttaşlığı politikası, bir Avrupa kimliği yaratılması yolundaki en önemli adımlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Avrupa bütünleşmesinin yarım yüzyıllık tarihine rağmen, bütünleşmeye yönelik adımlar hep elit düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan kamuoyu yoklamalarında halkın küçük bir azınlığının kendini “Avrupalı” hissediyor olması, “Avrupa kimliği” eksikliğinin varlığını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Avrupa elitinin çabası bir “Avrupa halkı” yaratmak olmuştur (Altınbaş 2009: 98).

Avrupa Birliği gerek hukuki ve siyasal anlamda gerek kurumların demokratikleştirilmesi çabaları, anayasa ve vatandaşlık benzeri girişimler yoluyla, gerekse kültürel anlamda kimlik kurma ve yurttaşlık çabası içinde olmuştur (Çilingir 2007: 57). Birlik, ulus-devletin ulus kurmada benimsediği yöntemleri kullanmış ve Avrupa yurttaşlığı ilkesinin hayata geçmesine yönelik adımlar atmıştır. Ancak son yıllara baktığımızda Avrupa Birliği içindeki gelişen ulusalcı, milliyetçi yükseliş “yurttaşlık” fikrine zarar vereceği öngörülmektedir. Örneğin Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde gerçekleşen seçim sonuçlarına genel olarak bakıldığında, birçok ülkede aşırı sağ partilerin yüksek oy oranlarına ulaştığı görülmektedir (Aktaş 2014: 34). Yine bu bağlamda verilebilecek bir başka örnek de İngiltere’nin Brexit sürecidir. Bu doğrultuda İngiltere’yi Avrupa Birliği’nden ayrılmaya götüren dinamiklerle, kıta Avrupa’sı içinde sağcı yükselen ses ve ulusal kimlik düşüncesi pek muhtemel aynı kulvar içinde değerlendirilebilir. Bu minvalde bakıldığında Avrupa Yurttaşlığı ilkesinin Avrupa Birliği tarafından hayata geçirilme noktasında başarısız kaldığı, daha doğru nitelikte bir söylem olacaktır.

Avrupa Birliği kimlik oluşum sürecinde önemli olan antlaşmalardan birisi de Amsterdam Antlaşması olmuştur. Amsterdam Antlaşması, 2 Ekim 1997 yılında imzalanmış, 1 Mayıs 1999 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması’nın koşullarını ve şartlarını değiştirmek için düzenlenmiştir.

Avrupa Birliği kimliği nazarında bakıldığında Amsterdam Antlaşması’na göre, Avrupa Parlamentosu’nun yetkileri arttırılmış, Avrupa Birliği vatandaşlığı konusu gündeme gelmiş ve demokrasi, hak ve özgürlükler gibi konulara vurgu yapılmıştır.

Amsterdam Antlaşması'nın Avrupa Birliği kimliğinin oluşumuna yönelik etkileri ve ortak/bütüncül değerlere vurgu yapması yalnızca işsizlik, sosyal yaşam gibi konularla sınırlı kalmamıştır. Buna göre Antlaşma'nın getirdiği önemli değişikliklerden biri de Avrupa Birliği'ni dış politikada temsil etmesi hedeflenen Ortak Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Temsilciliği'nin oluşturulması yönünde olmuştur.

Avrupa Birliği kimliğinin inşa sürecinde sembollere, ortak tarihe ve ortak değerlere sıkça atıf yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Amsterdam Antlaşması'nın kimlik oluşum sürecine bir başka katkısı da Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ortak para birimine geçişi yönündeki saptaması ve hedefi olmuştur (Treat of Amsterdam 1997). Avrupa Birliği'nde ortak para birimine geçiş ve Avrupa Birliği'nin genişlemesine ilişkin sürecin belirlenebilmesi amacıyla 1996 Mart ayında Torino'da başlatılan Hükümetlerarası Konferans 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Amsterdam Zirvesi, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinin başlaması ve 1 Ocak 1999 tarihinde ortak bir “tek para birimi” uygulamasına geçişin saptanması bakımından önemli bir seviye olarak görülmektedir. Amsterdam Antlaşması da bu zirvenin nihayetinde 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanmış ve 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

26 Şubat 2001 yılında imzaları atılan ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması'nın hedefi de Avrupa Birliği'ne yeni üyeler alımına yönelik olan safhanın hazırlanması olmuştur. Genişlemeci yönüyle bu Antlaşma, kimlik inşa sürecinin farklı ülkelere ve bölgelere de ulaşmasını amaçladığının göstergesi olmuştur.

Avrupa Birliği bütünleşme sürecinin kurumsallaşması noktasında önemli bir gelişme de Lizbon Antlaşmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Roma Antlaşması'ndan günümüze kadar olan zaman diliminde siyasi, ekonomik ve sosyal alanda büyük aşama kaydeden Avrupa Birliği, genişleme süreciyle birlikte kurumsal alanda ve karar alma mekanizmaları noktasında yeniden yapılanmaya gerek duymuştur. Bu nokta, Lizbon Antlaşması'nın çıkış gerekçesini ortaya çıkarmaktadır.

13 Aralık 2007 tarihinde imzalanan Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşması, demokratik hesap verebilirliğin ve Avrupa Birliği'nin karar alma süreçlerinin etkinliğinin geliştirilmesinin yanı sıra genişlemiş Avrupa Birliği'nin işleyişine yönelik yasal bir çerçeve oluşturulmasını da amaçlamaktadır.

Lizbon Antlaşması'nda "Dayanışma Hükümü" başlığı adı altında da terörizmle mücadele konusunda ortak hareket edilmesi ve üye devletlerin birbirlerine destek olması öngörülmektedir. Bu hüküm esasında Avrupa Birliği ortak kimliğinin sürdürülebilirliği noktasında önem taşımaktadır. Bu bağlamda küresel bir aktör olmak isteyen Avrupa Birliği için Lizbon Antlaşması, küresel sorunlara çözüm bulma yönünde önemli adımlar atmasını öngörmektedir (Treat of Lisbon 2007: 100)

Avrupa bütünleşmesine dair çizilen bu tablonun kendi içerisinde yeni bir deneyim olması ve yeni kolektif bir kimlik üretmesi, ulusların yüzyıllar içerisinde var ettikleri "ben" idraklerini şüphesiz yok etmemektedir. Böyle bir iddiayı taşımak ise hem toplumların başta bahsettiğimiz ben idraklerine hem de toplumsal hafızaların birbirlerine karşı besledikleri tavırlara uygun düşmemektedir. Bu durumda, ulusal kimliğin alanını inkar etmeden oluşturulacak yeni bir uzlaşma sahasına ihtiyaç duyulmuştur ki esas entegrasyon üretiminin sürekliliği buradan hayat bulmaktadır.

Ulusal karakterler birlik fikrinin yarım yüzyılı aşkın deneyimine rağmen halen varlığını belli sahalarda sürdürmektedir. Konuya bir diğer yönüyle bakıldığında; kıtada bulunan tüm ülkelerin Avrupalılık değerlerine kendi sınırları içerisinde ne derece riayet ettiği de tartışmalı konulardan biridir. Örneğin en temel paydalardan biri olan demokrasiye dair yaklaşımlar bile ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durumda Avrupa'da pratik olarak kendisine hayat bulan kolektif kimlik gündelik siyasetin üzerinde konumlanmaktadır. Gündelik siyasi düzendeki farklılaşmalar, kıtanın bir ilke olarak Avrupalılığına halel getirmeyecek şekilde algılanmakta ve o düzeyde tutulmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde Avrupa Birliği'nin felsefi temelini oluşturan ulus-üstü yapının temelleri yüzyıllar öncesine kadar uzansa da, bu supranasyonel yapının somut

anlamda inşası, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığı karşısında barışçıl çözümlere dayalı bir ortaklık oluşturma fikri günümüze kadar ulaştığında ulus-üstü bir kimlik yapısına dönüşmeye başlamıştır. Ancak bugüne kadar olan sürece kolay gelinmemiştir. 50 yılı aşkın süredir somut anlamda inşa edilmeye çalışılan Avrupa Birliği kimliğinin ulus üstü yapısı çeşitli krizlere maruz kalsa da, halen en başarılı ulus-üstü organizasyon olarak görülmektedir. Dünya üzerinde nevi şahsına münhasır olarak görülen ve günümüze kadar bu özelliğini muhafaza eden Avrupa Birliği'nin ve kimliğinin önündeki engeller veya tehditler, Birlik değerlerinin muhteviyatını ve mevcudiyetini sorgulatır hale getirmiştir.

III. BÖLÜM

3. AVRUPA BİRLİĞİ DEĞERLERİNİN KARŞISINDAKİ TEHDİTLER

Tarihsel süreç içerisinde ve uluslararası alanda en başarılı girişim ve topluluk olarak ortaya çıkan Avrupa Birliği'ni özellikle 21. yüzyılda tehdit eden bazı gelişmeler ortaya çıkmıştır. Gerek Avrupalı/Avrupa Birliği üst kimliğine karşı gerekse Birlik içerisindeki üye devletler nazarında ortaya çıkan bu tehditler, şimdiye dek kazanılmış olan başarıların önünde engel olarak yükseldiği görülmektedir. Özellikle uluslararası terörizm, yakın kıta Avrupa'yı da etkilemiş, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde terör eylemleri gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin önemli üye devletleri arasında meydana gelen ekonomik krizler de Birlik nazarında muhafaza anlamında Avrupa'nın geçirdiği önemli sınavlardan birisi olmuştur. Yine Avrupa'nın kendini sınıdığı bir başka durum ise, özellikle Arap Baharı sonrası gelişen kargaşa ve kaos, Avrupa'ya yönelik yasadışı göçlerin artmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği sınırları içerisindeki ülkelere aşırı sağ partilerin güç kazanması ve Brexit süreciyle birlikte Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecine girmesi, Avrupa Birliği'nin sahip olduğu değerlerin ve de üst kimliğinin sorgulanır hale gelmesine neden olmuştur.

3.1. Avrupa Birliği Kimliğinin Karşısındaki Tehditler

Yüzyıllardır süregelerek biriken ancak 20. yüzyılda tanımlanabilme ve tutunabilme hedefine ulaşmasına çok yaklaşan bütün bir Avrupa Birliği, değerler ve üst kimlik çerçevesinden bakıldığında günümüzde çeşitli tehditlerle karşı karşıyadır. Bu tehlikelerin önemli olarak nitelendirilebilecekleri arasında uluslararası terörizm, ekonomik krizler, mülteci krizine dayalı göç kavramı, Avrupa'da artan popülizm ve Brexit süreci yer almaktadır. Bu bölümle ilgili olarak ilk başlıkta uluslararası terörizm

ortaya çıkış dinamikleri ile Avrupa devletlerinde gerçekleşen terör eylemlerinin mevcut Avrupa Birliği kimliğine ve değerlerine olası etkilerini ele alınacaktır. İkinci başlıkta Avrupa’da yaşanan ekonomik krizlerin Birlik muhteviyatına olumsuz etkilerine değinilecektir. Üçüncü başlıkta ise özellikle Arap Baharı sürecinden sonraya ortaya çıkan ve umut yolculuğu olarak nitelendirilen Avrupa’ya göç hareketinin Avrupa Birliği’ne ya da kimliğine olumsuz sonuçları ele alınacaktır. Dördüncü başlıkta da Avrupa’da yükselen aşırı sağ partilerin ve popülist söylemlerin Avrupa Birliği’nin ulus-üstü yapısına karşı tehdidine değinilecektir. Son başlıkta ise Brexit süreciyle Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılışı konu edilecek ve bu bağlamda ulus-üstü Avrupa düşüncesine olası olumsuz etkileri ele alınacaktır.

3.1.1. Terörizm

Tarihsel süreç içerisinde, özellikle Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra ortaya çıkan güç boşluğu, çeşitli baskı gruplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu baskı grupları içerisinde illegal olarak faaliyet gösteren, terörist eylemler gerçekleştiren örgütler de yer almış, terörizm başka bir anlam muhteviyatına dönüşmüştür. 11 Eylül 2001 yılından sonra ise terörizm kavramı uluslararası alanda en çok telaffuz edilen kelimelerden biri olarak yerini almıştır. Bu tarihte gerçekleştirilen ABD’deki Dünya Ticaret Merkezi’ne yönelik saldırılar, özellikle Batı coğrafyasında terörizme karşı ortak bir cephe oluşturmuştur. 2004 yılında İspanya’nın başkenti Madrid’i, 2005 yılında İngiltere’nin başkenti Londra’yı hedef alan terör eylemleri Avrupa Birliği’nin de terör eylemlerin hedefi haline geldiğini göstermiştir.

Terörizmin Avrupa Birliği üzerine etkileri yalnızca sayısal veriler üzerinden açıklanacak boyutta olmamış, Avrupa Birliği’nin temellerini meydana getiren değerleri ve prensiplerini de etkisi altına almıştır. Bu bağlamda Kıta’da artan terör eylemleri neticesinde, saldırıları üstelenen terör örgütlerinin Ortadoğu coğrafyasından olması sebebiyle, Avrupa genelinde İslam ve Müslümanlar karşıtı görüş giderek güç kazanmıştır. Bu durumun neticesinde de Avrupa Birliği’nin temel değerlerinden olan “çokkültürlülük”, hem terör faaliyetlerinin hedefinde olmuş, hem de Birlik içerisinde

çok kültürlü unsurlara yönelik artan nefret söylemiyle birlikte anlam bütünlüğünde bir tezatlık barındırmıştır.

3.1.1.1. Terörizmin Avrupa Bağlamında Tanımlanması

Terör sözcüğü kök itibari ile Latince'den gelmektedir. Latince “terrere” sözcüğünün türemesi olarak ortaya çıkmıştır. Yıldırma ya da korku salmak, dehşete düşürmek anlamına gelmektedir. Terörizm, siyasal bir şiddet ve halk arasında korku ortaya çıkarabilmek için etki yaratmanın yanı sıra, şiddet ve zor kullanılması, bir siyasi amaç adına yapılması, korkutma, dehşet korku salma, tehdit, toplumda ve terör eyleminin gerçekleştirildiği yerdeki kurbanların dışındaki halktan beklenen tepki olarak uyandırdığı psikolojik etki olarak da tanımlanabilmektedir (Ergil 1992: 140).

Soğuk Savaş sonrası dönemde terörizm kavramının dönüşümü, devlet sınırlarını aşan ve uluslararası sonuçlar doğurmaya başlayan “uluslararası terörizm” anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Yalçiner 2006: 99). Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında güvenlik tehditleri küreselleşmeyle birlikte değişikliğe uğramış, bu dönemde ortaya çıkan tehditlerden daha çok sosyo-ekonomik konular daha baskın hale gelmiştir (Kartal 2018: 48). Dolayısıyla uluslararası terör kavramı, incelenecek başlık itibariyle üzerinde asıl durulması gereken konu durumundadır.

Avrupa Birliği özelinde bakıldığında, Avrupa Konseyi bünyesinde 1997 yılında imzalanan Terörün Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nde artan terör suçlarının sebep olduğu problemleri gidermek amacıyla, bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu sözleşmenin bugün için de önem arz ettiği düşünülen birinci maddesi, “adam kaldırma, rehin alma ve gayri kanuni hürriyeti tehdit eden suçlar” ile “şahısların hayatı için tehlike teşkil ettiği ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik, ateşli veya bombalı mektup veya koli kullanmak suretiyle islenen suçlar”ın siyasi suç veya siyasi nedenle işlenmiş suç sayılmayacağını öngörülmesi ve bu tür bir suç isleyen kişiyi ırkı, dini, milliyeti, siyasi kanaatleri dolayısıyla kovuşturma veya cezalandırma gayesine yönelik olduğu izlenimini veren iade talebinin karşılanamayabileceğinin hükme bağlanmış olmasıdır. 2. maddede ise, terör eylemlerini, bir kişinin özgürlüğü ve varlığına karşı kullanma

durumunu da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerçekleşmiştir (Yalçiner 2006: 114). Ancak, sözleşme kişinin kişiye yaptığı eylemlerin bir bölümünün terör kapsamında değerlendirilmesine imkân vermesine rağmen, bu tür eylemi gerçekleştiren her kişinin terörist sayılıp sayılmayacağı ve terör örgütü konusunda bir açıklık getirmemekte, taraf ülkelerin kendi sınırları içerisindeki eylemleri esas almaktadır (Dedeoğlu 2003: 443). Bu durum, terörizmin günümüzde uluslararası bir boyut kazandığı noktada Avrupa Birliği'nin, üye ülkelerinin ortak bir anlayıştan ziyade üye devletlere bu konu üzerine tasarruf etme yetkisi verdiği anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak da oluşturulan ya da oluşturulmaya çalışılan Avrupa Birliği kimliğinin terörist eylemlere karşı ortak ve bütün reaksiyonunun yerine ulus-devlet anlayışına dayalı üye devletlerin göstereceği tepki daha muhtemeldir. Aynı zamanda ilgili 2. maddeye göre de bu durumun önü açık bırakılmıştır.

Avrupa Birliği bünyesinde terörizmle mücadele açısından dikkat çekici olan bir diğer nokta da, AB ülkelerinden sadece 7 tanesinin (Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, Portekiz, İspanya ve Yunanistan) iç mevzuatında terörizmden söz ediliş olmasıdır. Bu ülkeler arasında sadece İngiltere'nin nispeten daha ayrıntılı bir mevzuata sahip olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle 1989 tarihli yasanın terörizm tanımını genişleten 2000 tarihli İngiliz terör yasası ve 2001 tarihli anti-terör kanunu, terörizmle mücadele açısından önemli adımlar teşkil etmektedir. Ancak bahse konu bu kanunlarda terörizm ve teröristten çok terör eyleminin tanımlanması, önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır (Dedeoğlu 2003: 445).

Avrupa Birliği'nin terörizmle mücadele politikasında Maastricht Antlaşması'nın "Üçüncü Sütun (*The Third Pillar*)" olarak adlandırılan ve adalet ve içişleri konusunda işbirliği öngören hükümlerin yer aldığı bölümü önem arz etmektedir. Üçüncü Sütun ile birlikte AB, organize suç ve uyuşturucu trafiğinin yanı sıra, terörizmin de ortak mücadele gerektiren bir sorun olduğunu kabul etmiş ve daha sistematik ve kapsamlı bir işbirliğine gidilmesi yolunda karar almıştır. Terörizme Dair Polis Çalışma Grubu gibi anlaşma temeli ve dolayısıyla resmi niteliği olmayan organlar konusunda da dikkate değer bir düzelmeyi temsil eden Üçüncü Sütun, AB'nin terörizmle mücadelesinde

operasyonel etkinlik açısından olumlu etkide bulunduğunu söylemek mümkündür (Beşe 2002: 86).

Avrupa Birliği tarafından 21 Eylül 2001’de AB Olağanüstü Brüksel Zirvesi’nde, ABD’de gerçekleşen 11 Eylül terör eylemleriyle ilgili olarak; terörizmin, dünya ve Avrupa için çok ciddi bir tehlike oluşturduğu ve terörizme karşı mücadelenin AB’nin öncelikli hedefi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği radikal terörist gruplar ile Arap ve Müslüman dünya arasında kurulan denklemi, kategorik olarak reddettiğini de bildirmiştir (Yalçiner 2006: 115). Zirvede, terörizmle mücadelede ve suçluların adalete teslim edilmesine yönelik süreçte ABD ile dayanışma ve işbirliği yönünde karar alan Avrupa Birliği, BM gözetiminde, terörizme karşı geniş küresel koalisyon çağrısında bulunmuştur. Söz konusu zirvede bir “Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Politikası” da belirleyen üye ülkeler, terörist kişi ve grupların listelerinin hazırlanmasında üye ülke istihbarat birimleri ile işbirliği, BM, OECD ve diğer uluslararası kuruluşlar bünyesindeki terörizmle mücadeleyle ilgili sözleşmelerin hızlı bir şekilde uygulanması ve terörizme finansal desteğe son verilmesi konusunda gerekli hukuki ve mali eylem planlarının koordineli bir şekilde uygulamaya konulması gibi kararlar almıştır (Yalçiner 2006: 115).

2003 yılında yayınlanan “Avrupa Güvenlik Stratejisi”, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan tehditleri, terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, başarısız devletler ve organize suçlar olarak nitelendirmiştir. Esasında bütün bu tehditler birbiriyle ilgili olarak da görülmektedir (Mehmedli 2016: 992). Yine Avrupa Birliği özelinde bakıldığında Avrupa, yeni konseptte bir terörist saldırıyla ilk kez 11 Mart 2004’te Madrid’te patlayan bombalarla tanışsa da, uluslararası terörizm Avrupa için yeni bir konu olmamıştır. 1980’ler boyunca birçok ülke için sorun teşkil eden terörizm, özellikle 1990’ların ikinci yarısında Avrupa ülkeleri için daha ciddi bir problem haline dönüşmüştür (Yalçiner 2006: 113).

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra oluşan otorite boşluğundan faydalanarak uluslararası alanda ses getirmeye başlayan terörizm, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında sınırlı ölçekteki faaliyet alanlarını, artık sınırları aşan bir boyuta

taşıdığı görülmektedir. Bu tarihten itibaren terörizmin küreselleştiği, terörizmin artık yaygınlaşmaya başladığı ve dünya geneline yayıldığı genel anlamda kabul görmüştür (Kartal 2018: 52). Küreselleşmenin ve teknolojinin getirdiği yenikler, terör örgütlerinin düşman olarak nitelendirdiği ülkelere karşı sınırları aşan nitelikte eylem gerçekleştirebiliyor olabilmeleri, küreselleşmenin uluslararası terörizm nazarında pozitif etki yarattığı söylenebilmektedir. ABD’de ve Avrupa’nın önemli şehirlerinde meydana gelen terörist eylemler bunu doğrular nitelikte olmuştur. Terörizme karşı alınan tavırda ABD “teröre karşı savaş” ifadesini kullanırken, Avrupa Birliği “terörizmle mücadele” ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda Avrupa Birliği daha çok terörizm tehdidini Kuzey Afrika’dan Akdeniz ve Orta Doğu’dan Balkanlar vasıtasıyla kendi topraklarına gelen göç hareketi içinden değerlendirmekte; tehdidin öncelikle Kuzey Afrika ve Orta Doğu kökenli halklardan geleceğine yönelik öngöründe bulunmuştur (Zenginoğlu 2016: 167).

Avrupa Birliği terörle mücadele bünyesinde, 21 Eylül 2001 tarihli Konsey Kararı’nda terörizm kavramını ve suçlarını ele almış, bu doğrultuda terörle mücadele noktasında bir çerçeve çizilmiştir. Bu çerçevede asayiş ve yargısal hususlarda AB bünyesinde işbirliğini arttırmak, uluslararası hukuk kurallarının gerekliliklerini yerine getirmek, terör faaliyetlerinin finansal kaynaklarını kurutmak, 11 Eylül saldırılarından referansla hava güvenliğini temin etmek ve küresel eylemlerdeki koordinasyonu sağlamak konularında mutabakat sağlanmıştır. Ardından Mart 2004 Madrid’de ve Temmuz 2005 Londra’da meydana gelen saldırılar, Avrupa’da büyük çaplı bir öfkeye, kaygıya ve korkuya dönüşmüştür. Bunun sonucunda 25 Mart 2004 tarihli toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları “Terörizm ile Mücadele Deklarasyonu” yayınlamış ve bu doğrultuda güncel bir eylem planı onaylanmıştır. Bu planın 2001 yılında mutabakata varılan plandan farkı, bu bildirge terörist faktörlerin takibinin yapılması, sınırlarda kontrollerin ve sınır güvenliğinin artırılması, terörist faaliyet güden örgütlerine katılımın önlenmesi, Avrupa Birliği ülkelerinin terörle mücadelede yardım ihtiyacı olan ülkelere yardımda bulunması gibi konular konuşulup karara bağlanmıştır (Zenginoğlu 2016: 170-171).

Esasında tüm bu tedbirler Avrupa Birliği’nin güvenliğini sağlamaya yönelik adımlar olarak gözüktüğü de Avrupa Birliği üyesi ülkelerde İslam karşıtlığının ya da

yabancı karşıtlığının artmasına engel olmamaktır. Son yıllarda artan ve sivil hayatı da hedef alan terör eylemleri, Avrupa Birliği'nin temel değerlerinden olan “çokkültürlülük” prensibine doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır.

3.1.1.2. Avrupa’da Yaşanan Başlıca Terör Eylemleri

Özellikle Soğuk Savaş’ın ardından evirilen terör kavramı, meydana gelen otorite boşluğundan da faydalanarak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Daha çok isimlerini bu dönemde duyuran illegal baskı grupları ya da terör örgütleri sadece bulundukları coğrafyaları değil, uzak bölgeleri tehdit eder hale gelmiştir. Aynı döneme tekabül eden küreselleşmenin yaygınlaşması, iletişim olanaklarının her geçen gün daha da gelişmesi uluslararası terör kavramının ortaya çıkmasında pay sahibi olmuştur. 11 Eylül 2011 yılında ABD’yi hedef alan terör eylemleri de uluslararası terörizm kavramının ilk örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Birliği’nin de terörün bu boyutuyla tanışması geç olmamıştır. Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardındaki güç boşluğundan fırsat bularak özellikle Ortadoğu coğrafyasında ortaya çıkan terör örgütleri, Batı’yı ve Batı destekçileri olarak nitelendirdiği ülkeler için tehdit olmuştur. Nitekim biz de bu bölümde özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren Avrupa’da ses getiren terör eylemlerini ve bu eylemlerin Avrupa kimlik tartışmalarına etkileri ele alınacaktır.

Avrupa, terörle 2000’li yıllarda ilk kez 2004 yılında tanıştı. 11 Mart 2004 yılında İspanya’nın başkenti Madrid’de 3 ayrı yolcu trenine konulan bombalar, 191 kişinin ölümüne, 1500 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Saldırıyı El Kaide üstlenmiştir. Bu saldırı Avrupalı halklar ile Avrupa’da yaşayan Müslümanlar arasında ilk kimliksel ayrışmaya neden olan saldırı olarak da görülebilir.

7 Temmuz 2005 yılında bu kez saldırıların hedefinde İngiltere’nin başkenti Londra vardı. Çantalarında taşıdıkları bombalarla intihar saldırıları gerçekleştiren teröristler 56 kişinin ölümüne, 784 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. 2000’li yılların ortalarında gerçekleştirilen bu saldırılar Avrupa’da diğer kimliklere karşı “öteki”leştirme faaliyetlerine de neden olmuştur.

7 Ocak 2015'te kimliksel ve dinsel ayrışmanın yaşandığı tarihsel kırılmalardan biri meydana gelmiştir. Fransa'nın Başkenti Paris'te Charlie Hebdo saldırısı olarak anılan bu saldırılarda 12 kişi ölmüş, 11 kişi de yaralanmıştır. Saldırıyı El Kaide üstlenmiştir. 13 Kasım 2015 tarihinde de yine Fransa'nın başkenti Paris'te meydana gelen IŞİD'in üstlendiği saldırılarda 137 kişi ölmüş, 300'ün üstünde kişi de yaralanmıştır. Bu saldırılar neticesinde Fransa'da olağanüstü hal ilan edilmiş ve sınır kontrolleri arttırılmıştır. Schengen'i de saldırılar sonrasında güvenlik tedbiri amaçlı askıya alan Fransa, terör eylemlerini neticesinde ulusal bilincin öne çıkmasına neden olan örneklerden biri olarak gösterilmiştir.

22 Mart 2016 tarihinde de ise bu kez hem Belçika'nın başkenti, hem de Avrupa Birliği'nin merkezi olan Brüksel saldırıların hedefi olmuştur. Havaalanı ve metro istasyonunu hedef alan ve IŞİD'in üstlendiği bu saldırılarda 32 kişi ölmüş, 300'den fazla kişi de yaralanmıştır.

14 Temmuz 2016 tarihinde saldırıların hedefinde yine Fransa olmuştur. Fransa'nın milli bayramı Bastille Günü'nde ve Nice kentinde bir kamyon kalabalığın arasına dalmış, 84 kişinin ölümüne neden olmuştur. 19 Aralık 2016 tarihinde ise Almanya'nın başkenti Berlin'de bir tır Noel pazarına girerek 12 kişinin ölümüne, 56 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Bu iki saldırıyı da IŞİD üstlenmiştir.

22 Mayıs 2017 tarihinde İngiltere'nin Manchester kentinde bir konser alanını hedef alan saldırıda da 23 kişi hayatını kaybetmiş, 250'den fazla kişi ise yaralanmıştır. Yine İngiltere'nin başkenti Londra'da 3 Haziran 2017 tarihinde Londra Köprüsü'nde minibüsle yayaları hedef alan saldırganlar, ardından Borough Market'e girerek çevredekilere bıçakla saldırmışlardır. Bu saldırıda da 8 kişi ölmüş, 48 yaralanmıştır. Her iki saldırıyı da yine IŞİD üstlenmiştir. 17 Ağustos 2017'de İspanya'nın Barcelona kentinde bir araç kalabalığın arasına dalmış ve bu saldırıda da 13 kişi ölmüş, 100'den fazla kişi yaralanmıştır. Saldırıyı yine IŞİD üstlenmiştir (<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari/>, 20 Ocak 2018'de erişildi).

Tüm bu saldırılar Avrupa’da kimlik tartışmalarının taze kalmasına ve İslamofobi gibi kavramların yeniden gündeme gelmesine neden olmaktadır. Avrupa’da meydana gelen terör eylemleri Birlik içerisindeki devletlerde ırkçı söylemlerin artmasına ve dolayısıyla yabancı karşıtlığına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu tür olaylar Avrupa Birliği değerlerinin karşısında en büyük tehdit olarak da yükselmektedir.

3.1.2. Ekonomik Kriz

Ulus-üstü projelerin en başarılı örneği olarak karşımıza çıkan Avrupa Birliği’nin 2008 Ekonomik Krizi’yle birlikte yeni bir sınava daha girdiğini söylemek mümkündür. Tüm dünyayı etkisi altına küresel ekonomik krizden Avrupa Birliği’ne üye olan devletlerden bazıları da etkilenmiştir. Derinleşen bu ekonomik kriz, Avrupa Birliği’nin değerler bütünü de derinden sarsmıştır. Bu gibi etmenlerin bir reaksiyonu olarak Avrupa’da da ulus-üstü anlayış yerine ulusal kimlik anlayışı yeniden ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği’nin temel değerlerinden birisi olarak nitelendirilebilecek olan ulus-üstücülüğün karşısında ekonomik kriz, bir tehdit olarak belirmektedir.

3.1.2.1. Ekonomik Krizin Avrupa’da Derinleşmesi

Avrupa bütünleşmesi, yirmi birinci yüzyıla büyük başarılarla ve kapsamlı şekilde dönüşüm geçirerek girmiştir. İlk olarak, Avrupa Birliği üyesi 11 ülke, ortak para birimi Avro’yu kullanmaya başlamıştır. Avro’nun ortak para birimi olarak tedavüle sokulması, ekonomik kazanımların çok ötesinde siyasi ve sosyolojik mesajlar da içermektedir. Zira bir egemenlik simgesi olarak avro, federal Avrupa destekçileri tarafından, ekonomik kazanımlarının ötesinde ortak bir siyasal yapılanma ve kimlik-inşa unsuru olarak değerlendirilmiştir (Öniş ve Kutluay 2012: 4). Tek para birimi, pek çok uzmana göre, Maastricht Anlaşması ile 1990’larda başlayan siyasallaşma sürecini bir üst aşamaya taşıyan önemli bir basamak olarak görülmüştür. AB’nin diğer önemli başarısı, 2004 yılında Birlik tarihinin en büyük genişlemesi olan ve Doğu Genişlemesi olarak nitelendirilen genişleme dalgasını gerçekleştirmesi olmuştur. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ekonomik ve politik rejimlerini kapsamlı bir dönüşüme tabi tutarak Batı’ya yönelen Doğu Avrupa ülkeleri, AB’nin sert güç

unsurlarına dayanmadan bir coğrafyayı kapsamlı biçimde dönüştürmesindeki başarısı olarak literatüre geçmiştir (Öniş ve Kutluay 2012: 4). Ancak Avrupa bütünleşmesinin başarıları, gereken kurumsal dönüşümle desteklenmediğinden, kısa sürede, kendi içinde yeni sorunları da biriktiren bir mekanizmaya dönüşmüştür. Aynı şekilde anayasallaşma sürecinin Fransa ve Hollanda'daki referandumlar neticesinde kesintiye uğraması, Avrupa Birliği'ni varoluşsal bir krizin içine itmiştir. Yeni üyelerin Birlik işleyişini aksatmadan Birlik mekanizmasına dâhil edilmesini mümkün kılacak kurumsal ve yasal değişimin gerçekleştirilememesi, genişleme yorgunluğunun yapısal bir karakter kazanması sonucunu doğurmuştur (Öniş ve Kutluay 2012: 4). Esasında Avrupa Birliği için asıl büyük sorun, 2007/2008 küresel ekonomik krizin Avrupa'ya da sıçrayarak kısa sürede Avro Krizi haline dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Avro krizinin ortaya çıkmasında uygulanan ekonomi politikalarının kısa vadede olumsuz sonuçlarını gizleyen, birbiriyle iç içe geçmiş, siyasi ve iktisadi nitelikli birçok yapısal sorun önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu nedenle Avro krizi esas itibarıyla yapısal bir kriz olarak değerlendirilmektedir (Şanlıoğlu 2016: 104).

2008 yılı itibarıyla Avro Bölgesi'nde ekonomik kriz iyice derinleşmiştir. Avro Bölgesi üyesi olduktan sonra Yunanistan, İtalya, İrlanda, Portekiz ve İspanya'da fiyatlar açısından rekabet koşulları olumsuz yönde etkilenmiştir (Şanlıoğlu 2016: 104). İlk olarak Yunanistan'da ortaya çıkan ve ardından İtalya, İspanya ve Portekiz'e yayılan ekonomik kriz, Avrupa Birliği'nin ve bütünleşmesinin önemli unsurlarından olan ortak para biriminin tartışılmasına yol açmıştır. Öniş ve Kutluay'a göre ekonomik krizin başlamasından itibaren krizin çözümüne yönelik yapısal tedbirler ve çözümler üretmek yerine üye devletler arasında birbirini suçlayan iki temel grup ortaya çıkmıştır. Buna göre ilk eksen olarak niteleyebileceğimiz grup, küresel kriz öncesi dönemde ekonomilerini diğer üye ülkelere nazaran dinamik tutmayı başaran ve cari fazla veren "merkez grubu", diğer eksen ise cari açığı hızla artan ve aşırı borçlanan "çevre grubu" olarak nitelendirilmiştir. Merkez grubunda özellikle Almanya, diğer cari acık veren ülkelerin neredeyse toplam açığı kadar cari fazla vermiş, düşük enflasyon, düşük ücret ve girişken ticaret politikasıyla merkez-çevre arasındaki uçurumu keskinleştirmiştir (Öniş ve Kutluay 2012: 5).

Almanya'nın öncülüğündeki merkez grubu, ekonomik krizin başta Yunanistan olmak üzere, krizdeki ülkelerin sorumluluklarını yerine getirmemelerinden kaynaklandığını öne süren bir söylemde bulunmuş, bu karşılık olarak çevre grubu, Avrupa Birliği ruhuna uygun dayanışma ilkesine sahip çıkılmamasından dolayı şikâyetçi karşıt bir söylem geliştirmiştir. Ancak Avrupa Birliği'nde krizin esas etkenleri Avro Bölgesi'nin muhtevassından kaynaklı yapısal sorunlar olarak görülmektedir. Öniş ve Kutluay'a göre bahse konu yapısal sorunlar onarılmadıkça Avro Bölgesi kalıcı bir nitelik taşımayacaktır. Politik ekonomi penceresinden Avro Krizi konusuna bakıldığında da, ilerleyen yıllarda Avro Bölgesi'nin günümüz yapısından farklı bir noktaya doğru evrilmesi olasıdır (Öniş ve Kutluay 2012: 6). Avrupa Birliği'nin temel taşlarından biri olarak ekonomik bütünlük kavramının öne çıktığını düşündüğümüzde ise, Avro Bölgesi'nde yaşanan ekonomik bir buhranın bölgenin dinamiklerini etkileyerek, Avrupa Birliği bütünleşmesinin yönünü değiştirmesini öngörmek muhtemeldir.

Avrupa Birliği içerisinde cereyan eden ve Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz'i de kapsayan biçimde etkisi altına alan ekonomik krizin siyasi bazı sonuçları da meydana gelmiştir. Örneğin Avro Krizi'nden sonra krizin derinleştiği Yunanistan'da seçimlere gidilmiş ve bu seçimlerde radikal sol olarak nitelendirilebilecek Syriza Partisi seçimleri kazanmıştır. Bu seçim sonuçları Avrupa Birliği değerlerinin tartışılmaya açılması noktasında örnek olarak gösterilebilmektedir. Ayrıca Almanya, Yunanistan'ın krizden çıkış formülü için mali yardım önlemlerinin aksine kemer sıkma politikasının uygulanmasını istemiştir. Bu bağlamda Yunanistan'da başlayan ve kırılğan ekonomileri etkisi altına alan ekonomik kriz, Avrupa Birliği içerisinde çözüme yönelik politikalarda ihtilafa düşülmesine de neden olmuştur. Ayrıca Avro Krizi süreci, Birlik içerisinde Almanya'nın başat bir güç olup olmadığı yönünde tartışmaların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kriz sürecinde hâkimiyetini açıkça öne koyan Almanya, Fransa ile birlikte Avrupa Birliği'nin iki lokomotifini sürdürmüştür.

Kimlik inşa etme aşamasının sembolik değerlerinden biri olarak görülen ortak para birimine geçiş, Avrupa Birliği açısından başarılı bir girişim olarak gözükse de Avro Krizi ile birlikte yara almıştır. Gerek krize karşı alınan ya da alınması beklenen

önlemlerde ortak bir tutum sergilenememesi gerekse Birlik içerisindeki kırılan ekonomilerin krizden daha fazla etkilenmesi, Avrupa Birliği'nin yeknesak olarak ekonomik bir bütünlük içerisinde olamadığını göstermiştir.

Avro Krizi'nin ekonomik sonuçlarının yanında siyasi anlamda sonuçlar doğurduğu da gözlemlenmiştir. Bahse konu etmenlere ve örneklerle bakıldığında ekonomik krizden çıkış yolu arayışında olan ülkelerde yeknesak bir Avrupa Birliği tahayyülünden uzak olarak ulusal bir kurtuluş çabası gözükmemektedir.

3.1.3. Yasa Dışı Göç

Kavramsal anlamda göç, basit olarak insanların yer değiştirmesi anlamına gelmektedir ve eski çağlardan bugüne değin tarihsel kavram muhteviyatında yerini korumuştur. Günümüzde göç konusunun gündeme gelmesi ve Avrupa kıtasını etkilemesinin farklı dinamikleri mevcuttur. Özellikle Arap Baharı'nın getirdiği bir süreçle birlikte ve Suriye iç savaşı neticesiyle uluslararası alanda İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşanan en uzun soluklu göç dalgası meydana gelmiştir. Suriye iç savaşının derinleştiği ve göç dalgasının yoğunlaştığı 2015 yılı itibarıyla gerek dünya kamuoyunu gerekse ve Avrupa kamuoyunu etkileyen göç kavramı, özellikle Avrupalı devletler için hayati bir konu olma durumuna gelmiştir. Öncelikle göç rotasını oluşturan Akdeniz'e kıyısı olan Avrupa Birliği ülkelerini ve ardından Almanya ve diğer Kuzey Avrupa ülkelerini etkileyen göç sorunu, artık Avrupa Birliği için bölgesel bir konu olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda sorunun çözümü sürecinden Avrupa Birliği'nin lokomotif ülkelerinden olan Almanya müzakere masasına oturmuş ve çözüm için diğer Avrupa Birliği ülkelerine öncülük etmeye başlamıştır. Bu girişimlere rağmen halen üzerinden uzlaşmış ve Birlik içerisinde üye ülkeleri tam anlamıyla ikna eden bir göç politikası yaklaşımı benimsenememiştir. Kaldı ki bir uzlaşıdan ziyade Avrupa Birliği ve üye devletle ile mülteciler arasında yaşanan göç sorunu-krizi daha derinleşme göstermektedir (Hopyar 2016: 59). Bu bağlamda dünyanın geri kalanına karşı örnek ve övünç kaynağı olarak gösterilen Avrupa Birliği ve değerleri, göç sorunu ve mülteci kriziyle bir kez daha değerler çerçevesinden sınanmaya tabi tutulmuştur.

3.1.3.1. Avrupa Birliği Değerleri Açısından Göç ve Mülteci Kavramı

Tarihsel süreç içerisinde ve kuruluşundan bugüne kadar Avrupa Birliği, sahip olduğu değerleri, insan hakları ve demokratik değerler ölçütünden sapmama koşuluyla her daim bu değerleri sağlama iddiasında ve gayretinde olmuştur. Ancak özellikle son yıllarda yaşanan krizlere eklenen Avrupa'ya yönelik mülteci akınına ve göç sorununa yönelik Avrupa Birliği'nin bütün bir uzlaşıdan uzak tavrı, göçmenlere yönelik kuşatıcı olmayan yaklaşımlar, sahip olduğu değerlerle tezatlık barındırmaktadır. Kaldı ki buna karşılık Avrupa Birliği değerleri karşısında göç ve mülteci sorunu da önemli bir tehdit olarak yükselmeye devam etmektedir.

Arap Baharı sürecinden sonra ve özellikle Suriye iç savaşının patlak vermesinden sonra mülteci sorunu önce bölgesel daha sonra da uluslararası bir boyuta doğru dönüşmüştür. Başlangıçta Türkiye, Lübnan ve Ürdün gibi bölge ülkelerini etkileyen göç krizi daha sonra da yakın coğrafya olarak nitelendirilebilecek Avrupa'ya sıçramıştır. Akdeniz'de ve özellikle İtalya açıklarında yaşanan facialar, Yunanistan'ın göçmenlerin batıya ve kuzeye geçmelerine izin vermesi ve Macaristan sınırında yaşanan göçmen yığılmaları, sorunun Avrupa gündemine taşınmasına neden olmuştur. Göçmenlere yönelik Avrupa'da oluşturulan politika ve mevzuat ise yeni bir konu değil, tarihsel birikimi olan bir fenomendir. Avrupa Birliği'nin göçmen sorununa yönelik değerleri de bu konu ve mevzuatlar etrafında şekillenmiştir.

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, Avrupa Birliği'nin iç hukuk düzenlemelerinin de kaynağını oluşturmuştur (Şen ve Özkorul 2015: 98). Avrupa Birliği hukukunda, Avrupa'ya ve Avrupa içinde göç konusu, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği tüzük, yönetmelik ve kanunları ile Avrupa Birliği devletleri tarafından da kabul edilmiş diğer uluslararası yükümlülükler tarafı etrafında şekillenmiştir (Aldırmaz 2017: 85).

1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi, uluslararası hukuk minvalinde Avrupa Birliği üyesi devletleri bağlayan ve bu doğrultuda sığınma hakkını hak olarak betimleyen ilk sözleşmedir. Sözleşmede mülteci kavramı “ırkı, dini, milliyeti, belli bir

sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır (<https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir>, 22 Ocak 2019’da erişildi). Bu tanımlamada mülteci olarak nitelendirilen kimselerin geri gönderilmemesine de vurgu yapılmaktadır. Cenevre Sözleşmesi’nin taraflarından olan Avrupa Birliği, 1967 yılında da New York Protokolü’nün tarafı olmuş ve onaylamıştır. İlerleyen süreçte ise Avrupa Birliği devletleri 1985 yılında Schengen sistemiyle birlikte bütünleşme ve ortak sorun çözme politikasını benimsemiştir. Bu doğrultuda ortak dışişleri ve güvenlik politikası üzerinden üye devletler arasında sınır çizgilerini şeffaflaştırmak, aynı zamanda da sınır kontrollerini kaldırmak hedefiyle Schengen, Avrupa Birliği değerlerinin ve hukukunun önemli bir ögesi haline almıştır (Hopyar 2016: 62).

Cenevre Sözleşmesi’ni takip eden dönemde Avrupa Birliği’nin mülteci ve sığınmacı politikalarını biçimlendiren uygulamaların hepsi Dublin Sistemi olarak nitelendirilmiştir. 1997 yılında Avrupa Birliği yürürlüğüne giren Dublin Yönetmeliği’nde, AB üyesi ülkelere yönelik yapılan mülteci olma başvurularının değerlendirmesinden sorumlu üye devletin belirlenmesiyle ilgili olarak kriterler yer almıştır. Ancak ilerleyen yıllarda anlaşma revize edilmiş ve 2003 yılında Dublin II yürürlüğe girmiştir. Resmi anlamda 1999 yılından bu güne kadar ki olan süreçte Avrupa Ortak Sığınma Sistemi’ni kurmayı hedefleyen Avrupa Birliği, tüm Birlik üyesi ülkeler için de geçerli olacak şekilde uzlaşıya dayalı politik bir sistem kurma amacıyla olmuştur. Bunun yanı sıra Avrupa Birliği, üye ülkelerin kendilerine yönelik bir mülteci politikasının oluşmasını ve diğer devletler de mülteci konusu üzerine dayanışmaya dayalı iş birliği tesis etme hedefini de taşımıştır (Hopyar 2016: 63).

Avrupa Birliği hukukunda mülteciler ve sığınmacılar ile ilgili kavramları barındıran ilk ve temel belge olan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı aynı zamanda bu hususlarda birliğin temel referans kaynağı olmuştur. Ekonomik ve siyasi temelli bir topluluk olsa da insanların kendilerini güvende ve mutlu hissedebileceği bir değerler topluluğu da olmayı hedefleyen Avrupa Birliği, bu hedefleri doğrultusunda Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nı 7 Aralık 2000 tarihinde Nice’te ilan etmiştir. İlan edilen

Şart insan hakları kapsamında var olan uluslararası norm, kural ve değerleri referans almaktadır. İlan edilişi sonrası bir bildiri niteliğinde olan dolayısıyla yasal bir bağlayıcılığı olmayan Şart, 13 Aralık 2007 tarihinde AB Zirvesinde Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanan ve 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile yasal bağlayıcılık kazanmıştır. Böylelikle Şart'ın 51. maddesinin öngördüğü şekilde Avrupa Birliği ve Birlik üyesi ülkelerin tüm kurumlarının Avrupa Birliği hukukunu uygulamalarında Şart'a uygun davranmaların yasal dayanağı oluşturulmuştur (Aldırmaz 2017: 86).

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın iltica hakkı başlıklı 18. maddesi AB açısından ilk defa sığınma hakkını içermektedir. Söz konusu maddede, iltica hakkı, mültecilerin statüsüne ilişkin 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 31 Ocak 1967 tarihli Protokol'ün kuralları gözetilerek ve Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmaya uygun olarak teminat altına alınır denmektedir. Yine aynı madde sığınma başvurusunda bulunma hakkının ötesine geçerek, sığınma hakkını garanti altına almaktadır (Aldırmaz 2017: 86).

Şart'ın 19. maddesinde ise geri göndermeme ilkesi kapsamında, “hiç kimse, ölüm cezasına, işkenceye veya diğer insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye veya cezaya tabi tutulmasının ciddi ihtimal dâhilinde bulunduğu bir ülkeye gönderilemez, sürülemez veya iade edilemez” denmektedir (Aldırmaz 2017: 86).

Görüldüğü gibi AB Temel Haklar Şartı, sığınma hakkını ve geri göndermenin engellenmesini net bir şekilde tanımlamaktadır. En nihayetinde sığınmacılar, haklı nedenlerle zulüm görme korkusu duydukları veya kötü muamele ya da ciddi zarar görme riski taşıdıkları için ve kendi ülkelerine geri dönemeyecekleri için hayatları pahasına zorlu koşullarda göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu söylemlerle ve maddelerle Avrupa'ya ulaşmayı başaran göçmenlerin geri gönderilmemesi güvence altına alınmıştır. Ancak ortak bir politika olarak da karşımıza çıkan ve geri göndermemeye yönelik olan ilke maddelerle çelişen uygulama ve uzlaşmalar da Avrupa Birliği normları içerisinde yer almaktadır.

3.1.3.2. Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikaları

Son yıllarda yaşanan gelişmeler de dikkate alındığında Avrupa Birliği'nin göç politikaları, göçmenleri direkt olarak kabul etmekten ziyade farklı çözüm arayışları içerisine itmiştir. Avrupa Birliği değerleriyle de kimi zaman çelişse de bu tür politikalar, Avrupalı devletlerin üzerinde uzlaşa sağladığı konular arasında olmuştur. Ayrıca bu politikaların uygulanmasında yaşanan insan hakları ihlalleri de Avrupa Birliği değerleri çerçevesinde değerlendirildiğinde kendi içerisinde bir tezatlık barındırmaktadır.

3.1.3.2.1. Geri Kabul Antlaşmaları

Avrupa Birliği, yasal olmayan göçleri ve sığınma teşebbüslerini Avrupa Birliği üyesi devletlerden uzak tutmak amacıyla geri kabul antlaşmalarına yönelik düzenlemeler geliştirmiştir. Bahse konu düzenlemeler, mülteci statüsünde olan kişilere yöneliktir ve bu kişilerin Avrupa Birliği üye ülkelerine geçmeden evvel bulundukları ülkelere geri dönüşünü öngörmektedir. Yalnız geri kabul antlaşmalarında güvenli üçüncü kavramı önem arz etmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Bloku'nun çökmesiyle birlikte Avrupa Birliği sınırları içine doğru yasal olmayan göç akınları başlamıştır. Bu göç akınları esasında Avrupa Birliği nazarında geri kabul antlaşmalarının da tarihini oluşturmaktadır. Artan yasadışı göçe karşı geri kabul antlaşmaları bir çıkış ve çözüm yolu olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu dönemde genellikle güvenli üçüncü ülke statüsündeki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile AB'ye üye devletler arasında ikili geri kabul antlaşmaları yapılmıştır (Batır 2017: 589). Ancak bu dönemde gündemde olan ve yapılan ikili geri kabul antlaşmaları taraf ülkeler nazarında kendi vatandaşlarına yönelik geri kabul etmeleri mahiyetinde olmuştur. Esasında bu noktada başka bir önemli husus da Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu ikili geri kabul antlaşmalarını kabul etmesinde ilgili ülkelerin vatandaşlarına yönelik vize muafiyeti verilme vaadi de etkili olmuştur. Buna ilave olarak geri kabul antlaşmalarının Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin örtülü biçimde bir koşulu olarak sunulması da antlaşmaya taraf ülkelerin bu antlaşmaları kabul etmesinde teşvik edici rol oynamıştır (Bouteillet-Paquet 2003: 364).

Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra göç ve sığınma ile ilgili olan düzenlemeler ve politikalar da topluluk sütununa eklenmiştir. Bu noktada, Amsterdam Antlaşması'ndan önce geri kabul antlaşmalarından farklı olarak, Avrupa Birliği organları üçüncü ülkeler ile geri kabul antlaşmaları imzalama yetkisi elde etmiştir. Ayrıca belirtmelidir ki bu dönem de imzalanan geri kabul antlaşmaları yalnızca antlaşma yapılan üçüncü ülkenin vatandaşlarının geri kabulü için değil, bu ülkeyi transit geçişte kullanan diğer üçüncü ülke vatandaşlarının da geri kabulünü kapsamıştır (Batır 2017: 594).

2009 Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte geri kabul antlaşmalarının yasal dayanağı sağlamlaştırılmıştır. Lizbon Antlaşması'nın 79/3. maddesinde: “Birlik, üye devletlerden birinin topraklarına girme, bu topraklarda bulunma veya ikamet etme koşullarını karşılamayan veya artık karşılamaz hale gelen üçüncü ülke uyruklarının, uyruğu oldukları veya geldikleri ülke tarafından geri kabul edilmeleri için üçüncü ülkelerle anlaşmalar akdedebilir” ifadesine yer verilmektedir (Lizbon Antlaşması 2009: m.79/3). Geri kabul antlaşmasıyla ilgili olan bu maddeyle Avrupa Birliği'ne geri kabul antlaşması imzalama yetkisi verilmiş ve yapılacak olan antlaşmaların kapsamı da belirtilmiştir (Billet 2010: 60).

Geri kabul antlaşmaları esasında barınma izni bulunmayan düzensiz nitelikte göçmenleri geri göndermeyi amaçlayan yasal bir çerçevedir. Fakat uygulama noktasında ele alındığında, geri kabul antlaşmalarının metinlerin aksine, sığınmacı ve mültecilere değinilmediği ve bu kişilerin Avrupa Birliği'nden çıkartılmasını kolaylaştırmak için kullanıldığı gözlemlenmektedir (Coleman 2009: 223). Bu noktada geri kabul antlaşmaları metinlerinde yasadışı göçmenler ile sığınmacılar arasında net bir ayırım yapılmaması ve sığınmacıların düzensiz göçmenler ile aynı muameleyi görmesi bu antlaşmalara yöneltilen temel eleştirilerden olmuştur.

Başka bir eleştiri konusu ise, geri kabul antlaşmasının temelleri sağlam olmayan “güvenli üçüncü ülke” kavramı üzerine inşa edilmesine yönelik olmuştur. Bu noktada üye ülkeler, kişilerin gönderilebileceği “güvenli bir üçüncü ülke” bulunması halinde iltica başvurusunu dikkate almayarak, bulunan bu ülkeye göndermektedirler. Bu husus,

“geri göndermeme ilkesi” başta olmak üzere mülteci hukukundan doğan bazı yükümlülüklerin ihlalini de beraberinde getirmektedir (Coleman 2009: 224-225). Bu bağlamda Avrupa Birliği bugüne değin 17 devletle geri kabul antlaşmaları imzalamıştır ve imzalanan bu antlaşmaların hepsi de yürürlüğe girmiştir.

3.1.3.2.2. Güvenli Üçüncü Ülke

“Güvenli üçüncü ülke” kavramı olarak, bir sığınmacının iltica başvurusu yapacağı ülkeye gidişinde geçtiği ülke veya ülkelerden birinin güvenli bir ülke olarak kabul edilmesi halinde, bu sığınmacının geçtiği ilgili “güvenli” ülkeye gönderilmesine dayanmaktadır (Hathaway 2005: 295). Esasında güvenli üçüncü ülke kavramı, mülteci hukukunda da yer almaktadır ve daha çok Avrupa Birliği tarafından sığınmacıların birlik dışında tutulması için başvuru yöntemlerinden biri olmaktadır (Hathaway 2005: 293).

Güvenli üçüncü ülke kavramı 2005 yılında yürürlüğe giren “Sığınma Prosedürleri Yönergesinin” 27. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre üye ülkelerin, bir ülkeyi güvenli üçüncü ülke olarak kabul edebilmesi için bu ülkede sığınmacıların bazı ilkelere uygun olarak muamele gördüğünden emin olmaları gerekmektedir. Bu ilkelere göre:

- Bu ülkede, ırk, din, tabiiyet, belli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünce nedeniyle özgürlüğün ve yaşamın tehdit edilmemesi,
- 1951 Cenevre Sözleşmesi uyarınca “geri göndermeme” ilkesine uyulması,
- Bu ülkede, uluslararası hukuk uyarınca işkence, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele görme ihtimali olan bir ülkeye gönderilmenin yasaklanmış olması,
- Bu ülkede, kişilerin mülteci statüsüne başvurma imkânı olması ve bu statüyü kazanmaları halinde Cenevre Sözleşmesi uyarınca korumadan yararlanabilmeleri gerekmektedir (Sığınma Prosedürleri Yönergesi 2005: m.27/1).

Bu yönergeye göre güvenli üçüncü ülke kavramı ulusal mevzuatlardaki düzenlemelere tabi olmaktadır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler güvenli ülke olarak kabul

edildiğinden bu kavram genelde AB üyesi olmayan veya AB üyesi olmaya aday ülkeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda, her üye ülke kendi ulusal mevzuatları gereğince Avrupa Birliği üyesi olmayan üçüncü ülkeler, güvenli ülke olarak kabul edebilmektedir.

Avrupa Birliği hukukuna göre “güvenli üçüncü ülke” kavramı dışında güvenli menşe ülke, ilk sığınma ülkesi ve süper güvenli Avrupa ülkeleri kavramları da yer almaktadır. Bu kavramlar birbirleri ile yakından ilgili olsalar da her biri sığınma bağlamında farklı amaca ve uygulamaya sahip kavramlardır ve her biri Avrupa Birliği toprakları içerisinde sığınma prosedürlerine erişimi kısıtlamaya yönelik tedbirlerdir (Hunt 2014: 502).

“Güvenli menşe ülke kavramı” üye ülkelerin, bir üçüncü ülkede genel ve süreklilik içeren zulüm, işkence, aşağılayıcı ve insanlık dışı muamele ve ayrımcılıktan kaynaklı silahlı çatışma olmadığı ve bu nedenlerle mülteci üreten bir ülke olmadığı varsayımından hareketle bu ülkeyi güvenli kabul etmesine dayanmaktadır (Sığınma Prosedürleri Yönergesi 2005: Ek-2). Bu bağlamda, bir ülke “güvenli menşe ülke” olarak kabul edildikten sonra bu ülkelerin vatandaşlarının yapacağı sığınma başvuruları asılsız kabul edilmektedir. Bu durumda bir kişi sığınmacı olma koşullarını sağlasa bile ülkesi “güvenli” kabul edildiği için başvurusu geçersiz sayılmaktadır (Hunt 2014: 502). 2016 yılında AB Komisyonu tarafından açıklanan “güvenli menşe ülke” listesinde Türkiye, Bosna-Hersek, Kosova, Sırbistan, Arnavutluk, Makedonya ve Karadağ yer almaktadır. “İlk sığınma ülkesi” kavramına göre bir sığınmacı herhangi bir üye ülkede veya üçüncü bir ülkede mülteci statüsüne ve onun sağladığı korumaya ya da diğer koruma türlerine sahipse üye ülkeler bu sığınmacının sorumluluğunu bu ülkelere transfer edebilmektedir (Sığınma Prosedürleri Yönergesi 2005: m.26).

“Süper güvenli Avrupa ülkesi” kavramı ise, insan hakları ve mülteci koruma standartları yüksek olan, AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerini kapsayan bir kavramdır. Bu ülkelerin vatandaşları üye ülkelere yasadışı olarak girmesi ve sığınma başvurusunda bulunması durumunda bu kişilere sığınma prosedürlerine erişim hakkı verilmemektedir (Hunt 2014: 502).

Sığınmacı yükünden kurtulmak isteyen Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, “güvenli üçüncü ülke” kavramı ve değinilen diğer kavramlar vasıtasıyla geri göndermeme ilkesini atlatmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bu kavramlar çoğunlukla geri kabul antlaşmaları yoluyla uygulamaya geçirilmektedir. Sığınmacılar zulümden kaçtıkları menşe ülkelerine gönderilmese de, “güvenli” olarak kabul gören ülkelere gönderilmektedirler.

3.1.3.2.3. Külfet Paylaşımı

Avrupa Birliği sığınma hukukunun yapı taşlarından birini oluşturan Dublin Sistemi’nin temel prensibi, Birlik sınırlarına ilk giriş yapılan üye ülkeyi sığınma başvurularını incelemekle sorumlu tutmasıdır. Böylelikle, Birlik içerisindeki sığınmacıların ikincil hareketleri önlenmekte ve ilk ayak bastıkları üye ülkeye geri gönderilmektedirler. Ancak, bu sistem ile birlikte Birliğin dış sınırlarının korunması ve bunun maddi külfeti orantısız bir şekilde AB dış sınırlarında yer alan Yunanistan, İtalya, Macaristan, İspanya ve Polonya gibi üye ülkelere yüklenmektedir (Thielemann ve Armstrong 2013: 149). Dublin Sistemi’nin dış sınırlarda yer alan üye ülkelere orantısız bir şekilde yüklediği bu yük, ciddi insan hakları ihlalleri ile sonuçlanmaktadır. Gerek BM’nin gerek diğer sivil toplum örgütlerinin verilerine göre, AB dış sınırlarında yer alan üye ülkelerin çoğunda kabul koşullarında, yaşam koşullarında ve sığınma sistemlerinde ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Artan mülteci yükü bu eksiklikler ile birleşince bazı üye ülkelerde iltica prosedürlerine erişimin kısıtlanmasına, mevcut sığınma başvurularının ise birikmesine ve sığınmacıların insani olmayan gözetim koşullarında tutulmasına neden olmaktadır (Carrera, Guild vd. 2015: 13).

Bu bağlamda, Dublin Sisteminin ciddi bir reforma ihtiyacı olmasına rağmen, özellikle AB’nin merkezini oluşturan Almanya, Fransa, gibi ülkeler kendi avantajlarına olduğu için Dublin Sistemini reforme etmeye yanaşmamaktadırlar (Bayraklı ve Keskin 2017: 123). 2015 yılında Suriye Krizi ve terör gibi nedenlerle sığınmacıların özellikle Ortadoğu’dan Avrupa’ya yönelmesi ve bunun neticesinde ortaya çıkan mülteci krizi, Dublin Sistemi’nin artık çökmeye başladığının göstergesi olmuştur. Bu dönemde, AB dış sınırlarında yer alan üye ülkeler çok ciddi bir şekilde kitlesel sığınmacı akınlarına

maruz kalmışlardır. Sınır ülkeleri ile diğer üye ülkeler arasında külfet ve sorumluluk paylaşımına yönelik tam olarak işleyen bir mekanizmanın olmayışı, sınır ülkelerinin farklı politikalar izlemesine neden olmuştur. Bu çerçevede, İtalya, Yunanistan ve Macaristan gibi sınır ülkeleri Dublin sistemini atlatmak amacıyla ülkelerine giren sığınmacıların kayıtlarını almamış ve bu kişilerin AB merkez ülkelerine olan yolculuklarına müdahale etmemiş hatta kolaylıklar sağlamıştır.

Dublin Sisteminin işlemez hale geldiği bu dönemde merkez AB ülkeleri Sistemi muhafaza edebilmek için kriz zamanı ile sınırlı bir takım düzenlemeler yapmışlardır (Carrera, Guild vd. 2015: 13). Bu bağlamda, sınırda yer alan üye ülkelerin yükünü hafifletebilmek ve sorumluluğun tüm AB ülkelerine dağıtılması amacıyla, 2015 yılında açıklanan “Avrupa Göç Ajandasında” kısa ve orta vadede yapılması gereken eylemler düzenlenmiştir:

- Dublin Sisteminin “ayak basılan ilk üye ülke” prensibi yerine geçici ve kriz odaklı yeni bir sığınmacı yerleştirme mekanizması geliştirmek ve böylece sınırlarda yer alan üye ülkelerdeki sığınmacı yükünü diğer üye devletler arasında paylaşmak,
- 20.000 mülteciyi AB sınırları dışında yerleştirmek ve bunun için ekstra 50 milyon Euro’luk bir bütçe ayırmak,
- Frontex’in bütçesini ve kapasitesini üç katına çıkarmak,
- Dış sınırlarda yer alan üye ülkelerin acil durum fonunu 60 milyon Euro’ya çıkarmak ve sınır üye ülkelerine destek vermek üzere sığınmacıların kayıtlarının, kimlik bilgilerinin ve parmak izlerinin alınacağı, Frontex, Europol ve EASO uzmanlarının çalışacağı “erişim noktaları” oluşturmak gibi hedefler yer almaktadır (Carrera, Guild, vd. 2015: 4).

Yapılan bu düzenlemelerin de adil bir külfet ve sorumluluk paylaşımı sağladığı tam olarak söylenemez. Örneğin yeni sığınmacı yerleştirme mekanizmasının uygulanmasına baktığımızda, İtalya ve Yunanistan’dan 160.000 sığınmacının Avrupa Birliği üyelerine dağıtılması öngörülmektedir.

3.1.3.3. Göç Politikalarında Örnek Ülke İncelemeleri

Özellikle Arap Baharı sürecinden sonra ve Suriye iç savaşını takip eden süreçte Avrupa'ya yönelik yasadışı göç konusunda ciddi manada artış meydana gelmiştir. Bu sürecin akabinde de Avrupalı devletler nazarında ortak bir politikadan ziyade fevri ve ulusal göç politikaları yasadışı göçü önlem maksadıyla öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin lokomotifi konumundaki Almanya'nın göç politikalarında Birlik bütünlüğünden ayrıştığı gözlemlenmektedir. Aynı şekilde, Akdeniz'e kıyı devletler olmaları hasebiyle İtalya ve Yunanistan'ın da göç politikalarında Birlik düşüncesinden ziyade ulusal politikalar geliştirdiği görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye ve Yunanistan sınırından geçen göçmenlerin Batı Avrupa'ya geçiş güzergahında kapı konumunda olan Macaristan için de Birlik içerisindeki aynı ayrışmadan söz etmek mümkündür.

3.1.3.3.1. Almanya Örneği

Gerek dünyanın gerekse Avrupa'nın en büyük ekonomilerinden birisi olan Almanya, gelişmişlik seviyesi de göz önüne alındığında göç rotasındaki mültecilerin hedef ülkelerinden biri haline gelmektedir. İkinci Dünya Savaşından bu yana AB'nin en çok göçmen barındıran ülkelerinden biri olan Almanya'da, 2012 verilerine göre çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu 10 farklı ülkeden 7 milyon yabancı yaşamaktadır. Buna ilaveten Almanya, göçmen olarak ülkeye gelip sonradan vatandaşlık kazanan 8 milyon kişiye de ev sahipliği yapmaktadır (Adam 2015: 451).

Arap Baharı ve Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı sığınmacı akınlarının ana hedefindeki ülkelerden biri olan Almanya, 28 AB üyesi ülke içerisinde en çok sığınma başvurusu alan üye ülke konumundadır. Son yıllarda Almanya'ya yapılan sığınma başvurularının sayısı tüm AB üyesi ülkelere yapılan sığınma başvurularının üçte birini oluşturmaktadır (Adam 2015: 451).

Almanya, 2015 yılında Avrupa'yı derinden etkilemeye başlayan mülteci krizinin ilk dönemlerinde sığınmacıların ülkeye girişlerine karşı bir politika izlemiştir. Merkel

2015 yılında yaptığı açıklamada, Almanya'nın her gelen sığınmacıya mülteci statüsü veremeyeceğini, böyle yapılması durumunda herkesin Almanya'ya gelmek isteyeceğini savunmuştur.

Almanya, 2015 yılının Ağustos ayına gelindiğinde AB'yi saran mülteci krizinin tavan yapmasıyla birlikte sığınmacılar ile ilgili politikasında değişikliğe gitmiştir. Merkel yaptığı açıklamada yılsonuna kadar 800.000 sığınmacının ülkeye ulaşmasını beklediklerini açıklamış ve sonraki süreçte Alman yetkililer bu sayının bir milyona ulaşacağını belirtmişlerdir (Bektaş 2015: 10). Almanya, AB'deki liderlik rolünün de etkisiyle sığınmacı ve göçmenlere göreceli bir açık kapı politikası uygulasa da, 2015 sonbaharında, hem çok yüksek miktardaki sığınmacı yükünün hem de iç politikadaki tepkilerin etkisiyle bu açık kapı yaklaşımından kısa sürede geri adım atmıştır (Geddes ve Scholten 2016: 74).

Sadece birkaç ay süren bu “açık kapı” politikası özünde Macaristan'a kadar ulaşan sığınmacıları kapsamaktaydı ve belirlenen 800.000 kişilik kota dolduktan sonra bu politika sonlandırılmıştır (Bayraklı ve Keskin 2015: 22). Bu kapsamda, sığınma politikalarını tekrardan sıkılaştırmaya başlayan Almanya, Schengen uygulamasını askıya almış, Avusturya sınırında sınır kontrollerine başlamıştır. Ayrıca, Ağustos 2015'te Dublin Sistemini sadece Suriyelileri kapsayacak şekilde askıya alan Almanya, Ekim 2015'te Dublin Sistemini tekrardan herkesi kapsayacak şekilde uygulamaya başlamıştır. Bu çerçevede, 2016 yılında 500 Suriyeli Dublin sistemi çerçevesinde sorumlu olan diğer üye ülkelere transfer edilmiştir (AIDA Germany 2016: 27) .

Sertleştirilen sığınma politikaları kapsamında Ekim 2015'te yeni bir iltica yasa paketi kabul edilmiştir. Bu yeni düzenlemeyle genel olarak sığınmacılara yönelik sosyal yardımlar önemli ölçüde azaltılmıştır. Ayrıca, sığınma başvuruları reddedilenlerin hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmesi amaçlanmaktadır. Yasaya göre, bu kişiler ülkeyi terk etmez ise tüm sosyal yardımları kesilecek ve maddi yaptırımlar uygulanacaktır. Bu düzenleme ışığında Almanya'nın, sığınmacıların gözündeki sosyal yardım cenneti imajını yıkmayı amaçladığını söylemek mümkün olacaktır.

Almanya'nın sığınmacı sorunu çözmek adına bir diğer çözüm arayışı Türkiye ile bu alanda işbirliğini geliştirmek olmuştur. Merkel'in "Ankara'nın desteği olmadan AB'nin sığınmacı sorununu çözmeyeceğini" açıklamasıyla birlikte Almanya, Türkiye'nin sığınmacıların AB'ye girişini engellemesi konusunda daha aktif politikalar izlemesini teşvik etmek amacıyla maddi yardım ve AB üyelik sürecinde ilerleme sözleri vermiştir

(http://ormer.sakarya.edu.tr/20,3,,50,almanya_nin_suriyeli_multecilere_yonelik_politikasi.html, 26 Ocak 2018'de erişildi).

Tablo 3.1: Almanya'ya yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları

	Toplam Başvuru	Mülteci Statüsü	Diğer Koruma Statüsü	Ret Oranı
2013	80.978	%21	%18	%61
2014	128.911	%39,85	%8,68	%51,47
2015	362.153	%50	%1,8	%47,9
2016	745.545	%42,1	%29,3	%28,6
2017	222.683	%25,1	%24,2	%36,8

Kaynak: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/germany>

Almanya, 2016 yılında mülteci statüsü verme politikasında değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklik ile birçok sığınmacıya mülteci statüsü yerine diğer koruma statüleri içinde yer alan ikincil koruma statüsü verilmeye başlanmıştır.²

Bahse konu krizlerin derinleşmesine ve özellikle mülteci akınının artmasına paralel olarak, Almanya'da göçmen ve İslam karşıtı gruplar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu grupların başını ise Türkçe karşılığı "Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar" olan PEGIDA hareketi çekmektedir. İlk olarak 20 Ekim 2014 yılında 300 kişilik bir grupla Almanya'nın Dresden kentinde toplanan grup, ilerleyen dönemlerde destekçi kitlesini giderek arttırmıştır. Siyasal anlamda da Almanya'da aşırı sağcı konumdaki Alternatif Parti tarafından destek bulan PEGIDA, Avrupa'da İslam ve göçmen karşıtlığı konusunda öne çıkmaktadır. Bu durum hem Avrupa Birliği değerlerinden olan demokrasi, insan hakları ve çokkültürlülük prensipleriyle bağdaşmamakta, hem de bütünleşme ve ortak kimlik çatısı altında birleşme düşüncesine tehdit oluşturmaktadır.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. GERMANY, Country Report, <https://www.asylumineurope.org/reports/country/germany>

3.1.3.3.2. İtalya Örneği

İtalya, Orta Akdeniz üzerinden sığınmacıların ve göçmenlerin AB'ye ulaşmaya çalıştıkları temel güzergâhlardan biri konumundadır. Sığınmacı ve göçmenler genellikle Libya üzerinden İtalya'nın en güneyinde yer alan Sicilya'ya bağlı Lampedusa adasına botlarla ve teknelerle ulaşmaya çalışmaktadırlar. İtalya'ya ulaşmaya çalışanların çoğunluğunu Sahra Altı Afrika ülkeleri olan Eritre, Nijerya, Somali ve Sudan gibi ülkelerden gelen göçmenler ve sığınmacılar oluşturmaktadır (Webb 2016). Bununla birlikte Türkiye-AB geri kabul antlaşmasının uygulanmaya başlanmasıyla Batı

Balkan rotasının kapanması, Suriyeli sığınmacıların da AB'ye İtalya üzerinden ulaşmaya çalışmalarına neden olmuştur (Albonico 2017).

İtalya'nın sığınma politikalarında Libya önemli bir yer tutmaktadır. Arap Baharına kadar olan süreçte Afrika ülkelerinden gelen göçmen ve sığınmacılar için hedef ülke olan Libya, Arap Baharı sonrası göçmen ve sığınmacıların İtalya'ya ulaşmak için kullandıkları bir transit ülkeye dönüşmeye başlamıştır (Klepp 2010: 3).

İtalya, 90'lı yıllardan itibaren yasadışı göç ve sığınmacı sorununu çözmek adına Libya ile ikili antlaşmalar yapmış ve ortak operasyonlar yürütmüştür. Özellikle 2004 yılında İtalya ve Libya işbirliği ile 4000'in üzerinde sığınmacının Lampedusa adasından doğrudan Libya'ya gönderilmesi çok ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bu kişilere sığınma hakkı tanınmadan 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olamayan ve bu nedenle sığınma sistemine sahip olmayan Libya'ya gönderilmesi, birçok hükümet dışı organizasyon tarafından AB Temel Haklar Şartının ve Cenevre Sözleşmesinde yer alan geri göndermeme ilkesinin İtalya tarafından ihlal edildiği gerekçesiyle AB Komisyonuna şikâyetiyle sonuçlanmıştır (Klepp 2010: 4-5).

2007 yılında İtalya, yoğun eleştiri alan bu uygulama yerine Libya ile yeni bir işbirliği mekanizması geliştirmiştir. Bu yeni uygulamaya göre Libya, İtalyan sınır devriye gemilerinin Libya karasularını kullanmalarına izin vermiştir. Libya kuvvetleri ve İtalyan polislerinin Libya karasularında gerçekleştirdiği ortak operasyonlar ile

sığınmacı ve göçmen tekneleri Libya karasularından çıkamadan geri gönderilmişlerdir. Böylelikle, İtalya 2004-2005 yıllarında büyük eleştirilere neden olan geri gönderme uygulamalarını durdurmuş olsa da, geliştirdiği bu yeni mekanizma ile potansiyel sığınmacıların sınırlarına girmesine engel olmuş ve geri gönderme yasağını atlatmaya çalışmıştır (Klepp: 2010: 5).

2015 yılında dönemin İtalya Başbakanı Matteo Renzi, artarak devam eden sığınmacı ve göçmen akınları karşısında AB ülkelerinden külfet ve sorumluluk paylaşımına yönelik bir destek alamadıkları için Avrupa'nın desteklemeyeceği başka bir plana geçebileceklerini duyurmuştur. Bu plana göre, savaş zamanı mevzuatını devreye sokularak yüzbinlerce sığınmacıya Schengen Vizesi verilecek ve bu kişilerin yasal yollar ile AB'nin kuzeyine gitmelerinin önü açılmış olacaktır.

Tablo 3.2: İtalya'ya yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları

	Toplam Başvuru	Mülteci Statüsü	Diğer Koruma Statüsü	Ret Oranı
2015	59.165	%5.6	%39.2	%55.2
2016	123.370	%5,3	%34.1	%60.6
2017	130.119	%8.4	%33.4	%58.2

Kaynak: Report <https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy>

İtalya sığınma sisteminde mülteci statüsü ve diğer koruma statüleri için tek bir ortak prosedür yürütülmektedir. İtalya göç mevzuatına göre, ülkeye giriş yapan sığınmacıların 8 gün içerisinde yetkili mercilere başvurularını yapmaları gerekmektedir.³ Daha sonra İtalya İçişleri Bakanlığı ile irtibata geçilmekte ve Dublin Sistemi çerçevesinde ilgili sığınmacıların başvurusunu incelemekle sorumlu bir üye ülkenin olup olmadığı araştırılmaktadır. Herhangi bir sorumlu üye ülke tespit edilemediği takdirde, sığınmacıların başvuru formları ve kayıt evrakları sığınma başvurularının inceleneceği İçişleri ve Göçmenlik Dairesine bağlı “Bölgesel Komisyonlara” ya da “Uluslararası Koruma Alt Komisyonlarına” gönderilmektedir. Bu komisyonlarda 30 gün içerisinde başvurular incelenmekte ve 3 iş günü içerisinde nihai karar verilmektedir (AIDA Italy 2016: 16-17).

³Ayrıntılı bilgi için bkz. ITALY, Country Report <https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy>

3.1.3.3.3. Yunanistan Örneği

Yunanistan göçmen ve sığınmacıların AB ülkelerine ulaşmak için kullandıkları temel giriş noktalarından biri konumundadır. 1990'lı yıllarda özellikle Balkan ülkelerinden -özellikle Arnavutluk - Yunanistan'a gelen göç dalgaları, son on beş yılda Ortadoğu, Afrika ve Güney Asya'dan gelen ve artarak devam eden sığınmacı ve göçmen akınlarıyla devam etmiştir. Her ne kadar Yunanistan'a ulaşan sığınmacıların sadece belirli bir kısmı iltica başvurusunda bulunsun da, 2004-2012 yılları arasında AB'de en çok sığınma başvurusunda bulunulan ülke konumunda yer almaktadır. Buna karşılık en düşük mülteci statüsü tanıma oranına sahip üye ülkedir (Cabot 2012: 11).

2012 yılına gelindiğinde Frontex verilerine göre, AB sınırlarına yasadışı girişlerin %51'i Yunanistan üzerinden yapılmıştır (Frontex 2013: 65). Bu duruma önlem olarak Yunan Hükümeti tarafından Türkiye sınırına Meriç Nehri boyunca 11 kilometrelik tel örgü çekilmiştir. Bu tel örgüler, Türkiye-Yunanistan kara sınırlarından gerçekleşen yasadışı göçmen ve sığınmacı girişlerini engellemiş olsa da, bu önlem daha ziyade sığınmacı akınlarının rotasının değişmesine neden olmuş ve bu akınların Ege ve Doğu Akdeniz'den geçerek Yunan adaları üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur (Evangelinidis 2016: 33).

2015 yılında AB genelinde yaşanan mülteci krizi hali hazırda ekonomik krizle de boğuşan Yunanistan'ı derinden etkilemiştir. Frontex verilerine göre sadece 2015 yılında 885.386 kişi Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmiştir. Ancak, bunların çok küçük bir kısmı burada sığınma başvurusunda bulunmuştur (Frontex 2016: 6). Yunanistan sığınma sistemindeki eksiklikler ve ekonomik kriz nedeniyle yaşam koşullarının kötü olması, sığınmacıların bu ülkeyi merkez AB ülkelerine ulaşmak için bir geçiş ülkesi olarak kullanmalarına neden olmuştur. Yunanistan'ın ise bu büyük sığınmacı yükünden kurtulmak adına, sığınmacıların topraklarını kullanarak Makedonya ve Sırbistan üzerinden Macaristan'a ulaşmalarına göz yumduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye-AB geri kabul antlaşmasının uygulamaya geçirilmesiyle birlikte, Yunanistan sığınma prosedürlerinin fiilen iki kola ayrıldığı görülmektedir. 20 Mart 2016 tarihinden sonra Yunanistan’a Türkiye üzerinden giriş yapan sığınmacılar hızlandırılmış sınır prosedürüne tabi tutulması, bu tarihten önceki başvurular ise AB yerleştirme mekanizmasına tabii olması şeklinde düzenlenmiştir (AIDA Greece 2016: 13).

Tablo 3.3: Yunanistan’a yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları

	Toplam Başvuru	Mülteci Statüsü	Diğer Koruma Statüsü	Ret Oranı
2013	8.225	%3	%5	%92
2014	9.432	%9.8	%4.7	%81.2
2015	8.519	%30.3	%5	%64.6
2016	51.091	%26.5	%2.6	%70.9
2017	58,661	41.4%	4.6%	54%

Kaynak: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>

Hızlandırılmış prosedüre göre sığınma işlemleri “erişim noktaları” olarak nitelendirilen Sisam, Midilli, Kos, Sakız ve Leros adalarında kurulan merkezlerden yürütülmekte ve 14 gün içinde karara bağlanmaktadır.⁴ Bu prosedür ağırlıklı olarak sığınma başvurularının kabul edilebilirliği üzerinden yürütülmektedir. Sığınmacıların Yunanistan’a girişlerinin, AB tarafından “güvenli üçüncü ülke” olarak kabul edilen Türkiye üzerinden yaptıkları tespit edildiği takdirde başvuruları reddedilmekte ve Türkiye’ye gönderilmektedirler (AIDA Greece 2016: 14).

3.1.3.3.4. Macaristan Örneği

2004 yılında AB üyesi olan Macaristan Schengen alanına giriş ülkelerinden biri konumundadır. Genel olarak, Türkiye ve Yunanistan’dan gelen Suriyeli ve Afgan sığınmacılar Makedonya ve Sırbistan üzerinden geçerek Macaristan’a ulaşmaktadır. Özellikle 2015 yılında Suriye Krizi’nin ortaya çıkardığı sığınmacı akınları ve AB çapında oluşan sığınmacı krizinden en çok etkilenen üye ülkelerden biri haline gelmiştir (Park 2015)

⁴Ayrıntılı bilgi için bkz. GREECE, Country Report <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>

Macaristan artan sığınmacı baskısı karşısında sert önlemler almış; bu kapsamda 2015 yılında Sırbistan sınırına 4 metre yüksekliğinde ve 175 km uzunluğunda jiletli tel çekilmiş ve yapılan yasal düzenlemeler ile sınırı yasadışı şekilde geçenlere 3 yıl, tel örgülere zarar vererek sınırı geçenlere ise 5 yıla kadar varan hapis cezası verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu önlemler neticesinde Macaristan sınırından yapılan yasadışı girişlerde ciddi bir azalma olmuştur. Frontex verilerine göre 2014 yılından 2015 Ekim'e kadar olan sürede Sırbistan-Macaristan sınırından 260.000'den fazla yasadışı giriş yapılmışken bu tarihten sonra 2016 sonuna kadar bu sayı yaklaşık 20.000'de kalmıştır.⁵ Sığınmacı akının Sırbistan sınırından uzak tutulmasına yönelik tüm bu önlemlere rağmen bu sınır bölgesi AB'nin en büyük üçüncü giriş noktası olmaya devam etmektedir (AIDA Hungary, 2016).

Tablo 3.4: Macaristan'a yönelik sığınma başvuruları ve kabul oranları

	Toplam Başvuru	Mülteci Statüsü	Diğer Koruma Statüsü	Ret Oranı
2013	18.900	%11	%15	%74
2014	42.777	%4.5	%4.6	%90.05
2015	175.960	%5.1	%11.6	%83.3
2016	29.432	%3.01	%5.43	%91.54
2017	3.397	%2.5	%28.4	%69.1

Kaynak: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/hungary>

28 Mart 2017'de yürürlüğe giren, "Sınır Yönetimi Alanlarında Gerçekleştirilen Usullerin Sıkılaştırılmasına İlişkin Bazı Düzenlemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair" Macaristan Yasası ile sığınma konusuyla alakalı ulusal mevzuatta bir takım değişikliklere gidilmiştir. Yeni yasaya göre, tüm sığınmacılara başvurularını sınır hatlarında yer alan transit bölgelerde yapma zorunluluğu getirilmiştir. Bu kişiler tüm sığınma prosedürleri boyunca bu transit bölgelerde gözetim altında tutulacak ve yargı yoluna erişimleri kısıtlanacaktır. Yeni yasadan önce sığınma başvuruları devam etmekte olan kişiler de bu transit bölgelere gönderilip burada gözetim altında tutulacaklardır (EDAL 2017: 1). Macaristan yasalarındaki bu değişiklikler ile sığınmacıların sığınma prosedürlerine erişimleri kısıtlanmış ve bu duruma yönelik yargı yoluna başvurma hakları ellerinden

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. HUNGARY, Country Report <https://www.asylumineurope.org/reports/country/hungary>

alınmıştır. Ayrıca bu kişilerin transit bölgelerde gözaltına alınmaları özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına neden olmuştur. Bunlara ek olarak, Macar yargısı tarafından sığınma sisteminde ciddi eksiklikler olan Sırbistan'ın “Güvenli Üçüncü Ülke” olarak kabul edilmesi ve sığınmacıların bu ülkeye gönderilmesi, sığınmacıların menşe ülkelerine ya da sığınma sisteminde ciddi eksiklikler olan Yunanistan'a geri gönderilmelerine neden olmaktadır (EDAL 2017:4).

3.1.4. Avrupa’da Yükselen Aşırı Sağ

Avrupa Birliği sınırları içerisinde yabancı karşıtlığı ve bunun siyasal izdüşümü olarak gösterilen aşırı sağ partilerin güç kazanması, özellikle günümüz Avrupa siyasal düzeninde giderek artmaktadır. Özellikle 21. yüzyılda Avrupa kıtasına artan göç hareketleri ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerde meydana gelen ekonomik ve siyasi tabanlı krizler, Kıta’da yaşayan farklı kimliklere yönelik şiddet ve nefret söylemi giderek arttırmaktadır. Avrupa Birliği değerleri nazarında bakıldığında da bu durum ciddi bir tehdidi içerisinde barındırmaktadır. Aynı şekilde Avrupa Birliği’nin kimlik oluşum sürecinde sıklıkla atıfta bulunduğu bütünlük anlayışıyla da ters düştüğü gözlenmektedir. Yine kümülatif bir şekilde değerler topluluğu olarak karşımıza çıkan Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği kimliği için Kıta Avrupası’nda yükselen aşırı sağ popülist söylem, Birliğin temel dinamiklerini ve prensiplerini tehdit eder hale gelmiştir.

Avrupa Birliği sınırları içinde aşırı sağ partilerin yükselişinin göstergeleri içinde bu partilerin ulusal, yerel ve Avrupa Parlamentosu seçimlerindeki oy oranlarındaki artış yanında, aşırı sağ örgütlerin ve hareketlerin artışı ve aşırı sağ grupların ve bireylerin şiddet olaylarındaki artışı gösterilmektedir (Öner 2014: 166).

1965 ile 1995 arası dönemde Batı Avrupa’da 19 aşırı sağ parti kurulmuştur (Minkenberg 2011: 42). Aşırı sağ partilerin gücü özellikle Batı Avrupa’da 1980’lerden itibaren arttığı görülmektedir. Henüz hiçbir ulusal seçimde tek parti hükümetini oluşturabilecek çoğunluğu elde edememişlerdir ancak yerel, ulusal ve Avrupa Parlamentosu seçimlerini oy oranları giderek artmaktadır (Öner 2014: 167).

Tablo 3.5: 2009-2014 ve 2019 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ partilerin oy değişimi

ÜLKE	PARTİ	2009 SEÇİM SONUÇLARI	2014 SEÇİM SONUÇLARI	2019 SEÇİM SONUÇLARI
AVUSTURYA	Avusturya Özgürlük Partisi	12,71	19,72	17,20
DANİMARKA	Danimarka Halk Partisi	15,40	26,60	10,76
FİNLANDIYA	Gerçek Finler	9,79	12,90	13,80
FRANSA	Ulusal Cephe/Birlik	6,34	24,86	23,31
ALMANYA	Almanya Ulusal Demokratik Partisi	-	1	0,30
İSVEÇ	İsveç Demokratları	3,27	9,70	15,34
BİRLEŞİK KRALLIK	Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi	16,09	26,77	3,21
YUNANİSTAN	Altın Şafak	0,50	9,38	4,88

Kaynak: <http://www.europarl.europa.eu>

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı ve görüldüğü üzere Avrupa Parlamentosu seçimlerinden aşırı sağ partilerin güç kazandığını söylemek mümkündür.⁶ Özellikle Avrupa Birliği'nin lokomotiflerinden olan Fransa'da "Ulusal Cephe"nin oylarını neredeyse 4 katına çıkartması, Avrupa Birliği muhteviyatı açısından kaygı verici nitelikte olmuştur.

2014 seçimlerinde, ülke genel seçimlerinde iktidar hedefini yakalayamayan ve Avrupa Birliği karşıtı üzerinden Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılan euroseptik partiler önemli başarılar kazanmışlardır (Aras 2017: 17). Ayrıca bu minvalde bakıldığında 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde öne çıkan seçim kampanyaları euroseptisizm ve yabancı karşıtlığı doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu kampanyalara yönelik teveccüh ve seçim sonuçları Avrupa Birliği değerleri ve kimliği açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı şeklinde yorumlanmaktadır.

Euroseptik partilerin Avrupa Parlamentosu'nda giderek güç kazandığı 2014 Parlamento seçimleriyle tescillenmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun bu durum karşısında çözüm arayışı da devam etmektedir. Avrupa Parlamentosu seçimlerine geren euroseptik partiler, Avrupa Birliği'nden ayrılmak, Avro'ya karşıt olmak gibi vaatlerle Parlamento'da güç kazanmaktadır (Aras 2017: 27). Aynı şekilde aşırı sağ partilerin 2019 seçimlerinde kısmi düşüş olsa da gücünü muhafaza ettiği ve halk tarafından kabul gördüğü bir kez daha anlaşılmıştır. Bu durum karşısında ortak değerler ve kültür

⁶Ayrıntılı bilgi için bkz. European Parliament / Results of the 2014 European Elections, <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>

çerçevesinde bugüne kadar ayakta kalmayı başaran Avrupa Birliği'nin geleceği için mutlak devamlılık söylemine şüpheyle yaklaşılacaktır.

3.1.4.1. Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağın Başlıca Nedenleri

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aşırı sağ partilerin oy oranları giderek artırması güç kazanmasının farklı nedenleri gözlemlenmektedir. Küreselleşmeyle birlikte karşımıza çıkan sosyo-ekonomik olumsuz sonuçlara karşı vatandaşların kendilerini savunmasız hissettiği düşüncesi, bu nedenlerin başlıca örneklerinden birisini teşkil etmektedir. Dolayısıyla Avrupa kıtasında sağ partilerin güçlenmesinin kaynağında gelir dağılımındaki adaletsizlik, siyasi temsiliyet krizleri ve kimlik krizleri gibi sosyo-ekonomik ve siyasal krizler etkili olmuştur (Öner 2014: 167). Bu bağlamda bahsedilen bu krizleri çözüme kavuşturmadan Avrupa'da yükselen aşırı sağ partilerin yükselişini durdurmak zor görülmektedir. Avrupa'da yükselen bu aşırı sağ partiler genellikle kendilerini “sokaktaki adam”ın temsilcisi ya da “halkın gerçek sesi” olarak nitelendirmektedirler. Bu bağlamda yapılan kamuoyu yoklamalarında aşırı sağ partilerin destekçisi olan bireylerin genellikle küreselleşmenin olumsuz sosyo-ekonomik etkilerinden etkilenmiş, eğitim düzeyi düşük, işçi genç erkekler oldukları ve çoğunlukla da alt ya da alt orta sınıftan bireyler olduğu görülmektedir (Yeşilyurt Gündüz 2010: 40).

Göç faktörünün de sağ partilerin Avrupa kıtasında güçlenmesine neden olduğu görülmektedir. İlk olarak Balkan coğrafyasında yaşanan savaşlar ve Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'ya yönelik genişleme dalgasından sonra artan göçler, Avrupa'da aşırı sağ partilerin yükselmesinde etkili olmuş olan nedenler arasına girmektedir (Howard 2001: 21). Bu doğrultuda bazı çalışmalara göre artan göçle birlikte sağ partilerin oy oranları arasında pozitif ilişki olduğu söylenmektedir. Aynı zamanda Avrupa kıtasında artan yabancı düşmanlığı, sosyo-ekonomik krizlerin çözümsüz kalması ve ülkelerin içişlerinde yaşadığı siyasi krizler sağ partilerin güç kazanmasında etkili olduğu varsayımına destekler nitelikte olan nedenler arasındadır.

2008 yılında başlayan küresel kriz, kısa sürede Avrupa'ya da yayılmış, Avro Krizi'ne dönüşmüştür. Kriz neticesinde yükselen işsizlik oranları, ilerleyen dönemde göçmen karşıtı görüşlere dönüşmüştür. Bu doğrultuda aşırı sağ partiler sosyo-ekonomik sorunların yaşandığı Avrupa ülkelerinde göçmen nüfusu “günah keçisi” ilan ederek, göçmen kitlenin kendi ülkelerinin vatandaşlarının çalışma ücretlerinde düşüşe neden olduklarını öne sürmüşlerdir (Öner 2014: 168). Aşırı sağ partilerin göçmen karşıtlığı hususundaki bu görüşleri hakkında genel ekseri çerçevede olmasa da son yılların seçim sonuçlarına bakıldığında kısmi oranda kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Son yıllarda yaşanan Avrupa kıtasındaki terör eylemlerindeki artış da aşırı sağ partilerin güç kazanmasında önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel anlamda bakıldığında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki dönemde güç/otorite boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan baskı grupları ve terör örgütleri, Avrupa'yı ve Avrupa Birliği'ni tehdit eder hale gelmiştir. Bu çerçevede Avrupa'nın Madrid, Paris, Londra, Berlin, Brüksel gibi önemli kentlerinde gerçekleştirilen terör saldırıları neticesinde yabancı karşıtlığı ve İslamofobi artmış, bunların politik anlamda siyasal temsiliyetini yürüten aşırı sağ partiler güç kazanmıştır.

Ortadoğu'da meydana gelen Arap Baharı adlandırılan süreç ve devamında Suriye'de patlak veren iç savaş Avrupa Birliği üyesi ülkeleri de yakın coğrafyası olma sebebiyle önemli ölçüde etkilemiştir. Ortadoğu'dan Avrupa'ya yönelik göç akını, kısa sürede mülteci krizine dönüşmüş, buna mukabil Avrupa'da yabancı karşıtlığı da güç kazanmıştır. Bu doğrultu da göçmen ve yabancı karşıtlığının temsilciliği olan aşırı sağ partiler, Avrupa'da belirli bir kitlenin desteğiyle birlikte güçlerini arttırmışlardır.

Avrupa'da İslam ve göç hususunda siyasi figürlerin söylem ve eylemleri ile medyada yer alan söylemler de sağ partilerin güç kazanmasında etkili olmuştur. Medyanın ve de günümüzde özellikle sosyal medyanın geniş halk kitlelerince aktif olarak kullanılması, aşırı sağ partilerin ve bu cemahtaki örgütlerin aralarındaki iletişimin ve etkileşimin artmasına neden olmaktadır (Öner 2014: 168).

Sonuç olarak Avrupa’da aşırı sağ partilerin güç kazanmasında, özellikle 11 Eylül sonrası tüm dünyada artan İslamofobi, ilerleyen süreçte Avrupa’da yaşanan terör eylemleri, Avro Krizi ve Avrupa’ya yönelik yasadışı göç krizi gibi nedenler gösterilmektedir. Ancak Avrupa Birliği sınırları içerisindeki ülkelerde aşırı sağ partilerin güç kazanması, Avrupa Birliği’nin ve Avrupa Birliği üst kimliğinin muhteviyatını da olumsuz etkilemektedir. Sağ popülist söylemlerin giderek güç kazanması, Avrupa Birliği vatandaşlığından ziyade ulusal temellere dayalı ve milliyetçi ilkelere bağlı vatandaşlık kavramının öne çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum Avrupa Birliği’nin geleceği noktasında ayrılmaya ya da güçlü olmayan bir bütünlük anlayışının var olacağı kanısını güçlendirmektedir.

3.1.5. Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden Ayrılışı ve Brexit Referandumu

Brexit süreci, Birleşik Krallık’ın Avrupa Birliği’nden ayrılmasını konu edinen bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Brexit süreci, içinde barındırdığı etkiler hasebiyle sadece Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği nazarında değil, bölgesel ve küresel anlamda da önem atfedilen bir konudur.

Ulusal kimlik anlayışının güç kazandığı günümüz toplumlarında, Brexit sürecinin bu anlayışın bir tezahürü olarak da görmek de mümkündür. Ayrıca belirtilmelidir ki Birlik içerisinde egemenlik anlayışına sahip ve ulusal egemenlik düşüncesi birincil faktör olarak tutan öncül devlet genellikle İngiltere olmuştur. Bu bağlamda Avrupa Birliği’ne yönelik şüpheli yaklaşımlar ve güçlenen ulusal kimlik anlayışı Birleşik Krallık’ı Avrupa Birliği’nden ayrışma sürecine götürmüştür. Bu ayrışmanın sonuçları olacağı gibi tartışmaya tabi birtakım nedenlerinin varlığı da söz konusudur.

Bahsedildiği üzere küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte kimi toplumlarda muhafazakâr değerlere sahip çıkma güdüsü de artmaktadır. Ortak bir bütünlük anlayışının ve şeffaflığın temelinde olan Avrupa Birliği’ne karşı da bazı şüpheli yaklaşımlar gelişmektedir. Bu minvalde ulusal kimlik anlayışının 21. yüzyılda yeniden güç kazanması, Birleşik Krallık’ı Brexit sürecine götüren süreçlerden biri olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda bir döngü oluşturacak şekilde Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması, Birlik üyesi ülkelerde ulus-üstü egemenlik anlayışı yerine ulusal egemenlik anlayışının benimsenmesinin bir dürtüsü olabileceği endişelerinin yaşanmasına neden olmaktadır.

21. yüzyılda Avrupa Birliği'ni önemli ölçüde etkileyen krizler yaşanmıştır ve ilerleyen yıllarda da yaşanması muhtemel görünmektedir. 2008 yılında baş gösteren küresel ekonomik kriz kısa sürede Avrupa kıtasını yayılmış ve Avrupa Birliği'nin hassas ekonomilerini etkisi altına almıştır. Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz krizden ilk ve derin bir şekilde etkilenen ülkelerin başında gelmiştir. Avro bölgesinde yaşanan bu ekonomik kriz neticesinde Birleşik Krallık'ta Avrupa Birliği'nden ayrılma savının destekçileri güç kazanmıştır. Nitekim 2016 yılının haziran ayında yapılan referandumda ayrılma düşüncesini destekleyenlerin önemli bir argümanını da yaşanan bu kriz oluşturmuştur.

Aynı şekilde Avrupa'ya yönelik artan yasadışı göç dalgası da Büyük Britanya'nın Brexit referandumunda ayrılıkçı kanadın savunduğu argümanlardan biri olmuştur. Avrupa Birliği'nden ayrılarak göç dalgasının etkilerinin de kısmen kaçınma düşüncesi, referandumda AB'den ayrılığı savunan cenahın elini güçlü kılmıştır.

3.1.5.1. Brexit Referandumu

23 Haziran 2016 tarihinde Birleşik Krallık, Avrupa Birliği üyeliğinin devam edip etmemesi hususunda referanduma gitmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında Birleşik Krallık için bu referandum ilk olma özelliği taşımamaktadır. 1975 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üyeliğinin devam edip etmemesi hususunda da referanduma gidilmiştir. Dönemin iktidarı olan İşçi Partisi, AET içinde kalıp kalmama hususunda kendi içerisinde fikir ayrılıkları yaşamıştır. Dönemin Başbakanı olan Harold Wilson'un konuyu referanduma taşıması üzerine, %67 oranında AET içinde kalma sonucu çıkmıştır (Topaloğlu 2018: 348).

Günümüzde ise Birleşik Krallık için Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin ikinci referandum kararı ise 2013 yılında dönemin başbakanı David Cameron'un konuşmasının akabinde başlamıştır. Yine bu pencereden bakıldığında Birleşik Krallık'ın AB içindeki politikalarına bakıldığı zaman referandumun temelleri, Cameron'un konuşmasından çok daha önce atıldığı görülmektedir. Birleşik Krallık'ın, Avrupa Birliği üyesi olduğu ilk günden bugüne değin, ulusal egemenlik hususunda hassas davrandığı görülmektedir.

Avrupa Birliği'nin ilk adımı olarak ortaya atılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun egemenlik anlayışıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle Birleşik Krallık ve dönemin başbakan Winston Churchill, bu topluluğun dışında kalmayı tercih etmiştir. Bu durumun başlıca sebebi Birleşik Krallık'ın egemenliğinin üzerinde bir sınırlamayı kabul etmeyişi olarak bilinmektedir (Günoğur 2012: 38).

Birleşik Krallık, Avrupa Birliği üyesi olduktan sonra dahi egemenlik hususunda aynı hassasiyeti göstermesi devam etmiştir. Örneğin yakın tarihte, 2011 çıkan bir yasayla, Avrupa Birliği'nin yetkileri konusunda bir arttırma söz konusu olduğu durumda, Birleşik Krallık nazarında yasanın onayı hususunda referandumdan pozitif sonuç alma şartı getirilmiştir (European Union Act 2011: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/contents> , 28 Şubat 2019'da erişildi).

İlerleyen süreçte mufazakarlar ve liberaller arasında Avrupa Birliği üyeliğinin devam edip etmemesi konusunda fikir ayrılıkları ortaya çıktığı görülmektedir. Birleşik Krallık içerisinde muhafazakâr olarak nitelendirilebilecek kanat, Avrupa Birliği üyeliğinin referanduma götürülmesinden yana olmuştur.

Dönem başbakanı David Cameron ise Avrupa Birliği üyeliğinin devam etmesi noktasında politik söylem geliştirmiştir. Ancak başbakan Cameron'un partisinde bulunan Avrupa Birliği karşıtı muhaliflerinin baskısı da günden güne artmıştır. İlerleyen süreçte artan baskının ve Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin taraftarını arttırması neticesinde Cameron, Avrupa Birliği üyeliğinin devam edip etmemesi konusunda referanduma gidileceğinin duyusunu yapmıştır (Topaloğlu 2018: 348). Başbakan

Cameron duyuru konuşmasında, Avro bölgesi, Avrupa Birliği bürokrasisi ve demokratik hesap verebilirlik gibi konularda Avrupa Birliği'ni eleştirse de Avrupa Birliği üyeliğinin sona erdirilmemesi yönünde kararı desteklediğini belirtmiştir (<https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg> , 1 Mart 2019'da Erişildi).

23 Haziran 2016'da gerçekleştirilen referandumda Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması yönünde karar çıkmıştır. Birleşik Krallık geneline bakıldığında, Avrupa Birliği entegrasyonu içerisinde kalınmasına yönelik oy oranı % 48.1'de olurken, ayrılmaya yönelik oy oranı %51.9 olmuştur. İskoçya ve Kuzey İrlanda %62 oranında Avrupa Birliği'nde kalınmasına yönelik oy kullanmıştır. Galler'de ise %52.5 oranında ayrılmaya yönelik oy kullanılmıştır. İngiltere'de ise Londra haricindeki tüm seçim bölgelerinde ayrılmaya yönünlik karar çıkmıştır (Topaloğlu 2018: 348). Bu bağlamda Kuzey İrlanda ve İskoçya'da halkın büyük bir kesimi Avrupa Birliği üyeliğinin devam etmesi yönünde tercihlerini belirtmişlerdir. Öyle ki İskoçya Birinci Bakanı Nicola Sturgeon, Brexit sürecinin tamamlanmasın ardından İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan bağımsızlığına ilişkin ikinci bir referanduma gidilmesi yönündeki ihtimalin sinyalini vermiştir (<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201805201033520283-iskocyadan-yeni-bagimsizlik-referandum/> , 1 Mart 2019'da Erişildi).

Referandumdan ayrılma yönünde karar çıkmış olsa da, Birleşik Krallık yasaları gereği referandumun sonucu hukuken bağlayıcı nitelikte değil, tavsiye niteliğindedir. Bu husus Birleşik Krallık'ta parlamento egemenliği ve üstünlüğünün bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır (Topaloğlu 2018: 349). Bu bağlamda Parlamento'nun tavsiye niteliğinde olan bu karara karşın hukuki işlem uygulayıp uygulamama hususunda inisiyatif alma yetkisi bulunmaktadır. Ancak daha önce Başbakan David Cameron'un referandum sonucuna uyulacağı yönünde yapmış olduğu taahhüdün ardından, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyesi olarak kalmaya devam etmesi pek mümkün olamayacağından, Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci başlatılmıştır (Hestermeyer 2016: 435).

23 Haziran 2016'da gerçekleştirilen referandumun sonuçlanmasının akabinde, Avrupa Birliği'nde kalınması yönünde kampanya yürüten Başbakan David Cameron istifa etmiş ve görevi Theresa May devralmıştır. Referandum öncesi kamuoyu yoklamalarının ve genel görünümün aksine ayrılma yönünde olan karar hem Birleşik Krallık için hem de Cameron için şaşırtıcı olmuştur (Topaloğlu 2017: 350). Theresa May'in göreve başlamasıyla birlikte Birleşik Krallık'ın Brexit olarak adlandırılan Avrupa Birliği'nden ayrılış süreci resmen başlamıştır.

Referandum sonuçlarının ardından Birleşik Krallık, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50. Maddesi gereğince "Ayrılma Hakkı" sürecini resmen başlatmıştır. Ancak Brexit süreci, yeni yönetime gelen May hükümeti için kolay nitelikte olmamıştır.

Mart 2017 tarihinden itibaren başlayan iki yıllık bir sürecin ardından Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması hedeflenmiştir. Ancak süreç içerisinde gerçekleşen ülke seçimlerinde Muhafazakar Parti lideri Theresa May, parlamentodaki çoğunluğunu kaybetmiştir. Bu sonucun önemi 2018 Kasım ayında mutabakata varılan Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği arasındaki Brexit Antlaşması'nın onaylanması hususunda ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği'ne üye 27 ülkenin onayladığı anlaşmayı, May'in çoğunlukta olmadığı İngiltere parlamentosu Ocak 2019'da reddetmiştir. 12 Mart 2019'da gerçekleşen ikinci oylama da parlamento, anlaşmayı reddetmiştir. 29 Mart 2019'da bir kez daha anlaşmayı parlamentoya getiren May hükümeti, bu oylamadan da sonuç alamamış ve antlaşma üçüncü kez parlamento tarafından reddedilmiştir. Brexit sürecinde istediği desteği bulamayan Theresa May, 24 Mayıs 2019'da görevi bırakacağını açıklamıştır.

Theresa May'in ardından İngiltere'de yönetime Boris Johnson hükümeti gelmiştir. Yeni hükümetin ilk görevi de Brexit sürecini sonuçlandırmak olsa da Birleşik Krallık içerisinde çok seslilik ve Avrupa Birliği ile anlaşma hususundaki nihai kararın verilememesi, sürecin seyrinin netleşmesindeki en büyük engeller olarak görülmektedir. 31 Ekim 2019 tarihinde anlaşmasız bir şekilde Brexit sürecinin sonlanacağı ve Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılacağını açıklayan Boris Johnson'ın bu yöndeki

girişimleri sonuçsuz kalmış ve bu süreç Avrupa Birliği ile Birleşik Krallık arasındaki müzakereler sonucunda 31 Ocak 2020'ye kadar uzatılmıştır.

Avrupa Birliği temel değerleri ve ulus-üstü kimlik anlayışı açısından bakıldığında, Birleşik Krallık'ın Brexit süreci, ulus-üstü anlayış karşısında ulusal egemenliğe dayalı anlayışın bir tezahürü olarak görölmektedir. Bu durum yalnızca Birleşik Krallık nezdinde değil, Avrupa Birliği bünyesinde ve üyesi ölkelerde de ulusal egemenlik anlayışının güç kazanmasına, yeni ayrılış hareketlerine yol açması noktasında endişeyle karşılanmaktadır. Bu bağlamda Brexit, Avrupa Birliği'nin supranasyonel yapısına karşı doğrudan bir tehdit olarak algılanmaktadır.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ

Çağdaş dönemin sosyal bilimleri birçok kavramı da içerisinde bulundurmaktadır. Bu yönüyle modern dönemin sosyal bilimleri, artık terimlerin kapsayıcılığını değil, belli ve spesifik bir anlam yükünü karşılamasını da talep etmektedir. Kimlik kavramı bu bağlamda söz konusu bu durumun eşsiz örneklerinden birini oluşturmaktadır. Bu çerçevede ışığında kimlik neredeyse her disiplinde ve sahada karşımıza çıkar ve irdelenen konuya özgü olayları ve olguları anlamaya katkı sağlamaktadır. Ancak kimliğin ifade edilmesinin şeffaflık ve somutluk yönünden özel olaylar ve olgular bağlamında bazı problemler de ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Bilhassa Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra kimlik kavramının, özellikle uluslararası ilişkiler alanında önemli bir konuma geldiği de görülmektedir.

Avrupa gibi özel bir coğrafyayı hafızasıyla, aktörleriyle, refleksleriyle, reaksiyonlarıyla ve öngörülerıyla ele alabilmek için de Avrupa Birliği kimliğini ve Avrupa Birliği supranasyonel yapısını tüm anlam yükleriyle beraber idrak etmek gereklidir. Bunun için de öncelikli olarak kimlik kavramını kendi anlam boyutu içerisinde iyi irdelemek gerekmektedir.

Günümüzde hemen hemen hiçbir kavram, disiplin ve olgu hususunda kimlik kavramına değinilmeden irdelemek mümkün değildir. Bilhassa sosyal bilimler alanında açıklamaya çalışılan nesnenin yahut olgunun kimlik bağlamında değerlendirmesini yapmadan bir sonraki aşamaya geçilmesi mümkün değildir. Bu yöndeki eğilim ve tercih, kimlik kavramının yalnızca analitik bir kavram olmamasından ve aynı zamanda sıcak, güncel bir soyut kavram olarak kullanılmasının devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Bahse konu bu durum, kimlik kavramına dair metodolojik

yaklaşımı zorlaştırsa da yazınlarda ve algılarda oluşturduğu sıcaklık, kavramın kullanım noktasında tercih sebebi olmasına katkı sağlamaktadır.

Bireylerin toplumsal bir varlık olmasından hareketle ve kendini tanımlama düşüncesiyle “ben”i tanımlamak için kullanılan kimlik sözcüğü, günümüzde anlamının ötesine geçmiş ve kolektif benliği ifade edebilir duruma gelebilmiştir. Türk kimliği, Arap Kimliği, Yahudi kimliği vd. Burada artık kavramın bir ferdiyet arz etmesi yeni boyut kazanmış ve kolektif bir birlikteliğin niteliğini üstlenir hale bürünmüştür. Bu bağlamda ise soyut olarak etnik kimlik kavramı ve ulusal kimlik kavramı gibi ayrımlar ortaya çıkmıştır.

Kimlik kavramı daimi, yani sürekliliği olan bir yapıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Bu süreklilik içerisinde kimlik, sabit kalmaz, aksine değişkenlik içermektedir. Bu noktada öznenin insan olmasından kaynaklı olarak kimlik kavramının da süreç içerisinde değişkenlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak insanın yüzyıllardır yenilikleri ve gelişimi özümseyerek benliğine yansıtması kimlik kavramının özelliklerine de yansıdığı görülmektedir. Bu çerçevede kimliğin varlığını insanlık tarihine özdeşlemek yanlış bir çıkarım olmaz. Bu noktada kimliğin tarihsel olma özelliği de belirgin bir hal almaktadır.

Avrupa’ya dair bütünleşme ve Avrupa Birliği kimliği üzerine yapılan bir inceleme ve araştırmanın çıkış noktası, Avrupa’da bir birliğin çıkmasının nasıl formüle edileceği üzerine olagelmıştır. Öyle ki yüzyıllarını birbirleriyle savaşarak ve tüm hassasiyetlerine kadar ayrışarak geçirmiş toplumların bir arada yaşamak adına gösterdikleri irade, hangi açıdan bakıldığına göre değişmeksizin etraflıca incelenmelidir. Burada söz konusu iradeyi ve bütünleşme olgusunu daha iyi anlamlandırabilmek adına şu cümleler tanımlayıcı olmaktadır; dünya siyasi tarihinde eşi görülmemiş ve yine siyasi arenadaki kırılmalardan hareketle benzerinin ortaya çıkması dahi çok muhtemel olmayan bir birliğin, zihni menşei ve dolayısıyla kimliği irdelenmeyi hak etmektedir

Yılların getirdiği birikimle oluşturulan Avrupa Birliği kimliği birleştirici bir nitelik olarak gözüke de, tarihe bakıldığında kimi zaman ayrıştırıcı bir anlam yüküyle de yüklendiği görülmektedir. Günümüz Avrupa Birliği üzerine de önemli tartışmalardan birini de bu konu oluşturmuştur. Aynı zamanda ulus devletlerin varlığının her zaman hissedildiği bir Avrupa toplum modelinde, dönem dönem bahse konu ulusal kimliklerle, ulus-üstü Avrupa Birliği kimliği arasında çatışmaların varlığı da günceldeki yerini korumaktadır.

Genel çerçevede bakıldığında zaman Avrupa Birliği kimliği, bütünleyici, kapsayıcı anlamı dışında ayrıştırıcı bir anlama da haizdir. Başka bir ifadeyle “ben” ve “öteki”nin bir arada ve etkileşim içerisinde olduğu bir atmosferde Birliği üst kimliği oluşmaktadır. Bu bağlamda aynılıklar ve benzerlikler üzerine kurulu değil, farklılıkların da önemli olduğu bir yapı söz konusudur. Bu bağlamda Avrupa Birliği kimliğinin incelenmesinde “öteki”nin de değerlendirme kıstasına alınması, Avrupa Birliği kimliğinin oluşması noktasında önemli bir unsur haline gelmiştir.

Devamlılık esasına dayalı tarihsel bir devinim içerisinde bulunan Avrupa kültürü, değerler toplamının bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim bu bağlamda gündeme gelen kimlik oluşum süreçlerinin Avrupa Birliği kimliğinin ortaya çıkmasında önemi büyük olmuştur. Tarihsel süreç dikkate alınarak bakıldığında Avrupa, bugüne değin gelişiminde önemli bir aşama kat etse de, endüstri devriminden başlayan ve İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar ki olan süreçte kendi içerisinde kimliğinin oluşumuna etki eden önemli çatışmalar yaşamıştır. Genel çerçevede bu dönemde egemenlik anlayışı temelli öz kimliklere bağlı kalınmıştır. Aynı zamanda Avrupa, bu süreç içerisinde ortak ve üst bir kimlik oluşturma açısından oldukça çetrefilli zorluklara da maruz kalmıştır.

Avrupa Birliği kimliği, AB’nin siyasi bir birlik olarak uluslararası arenada ortaya çıkmasının ardından bu supranasyonel yapı referans alınarak tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği supranasyonel yapısına atıfta bulunulduğu zaman AB’nin esas değerleri ve kriterleri üzerinden bir tanımlamaya gidilmektedir. Bilhassa 1990’lı yıllardan sonra daha fazla önemle atıfta bulunulmaya başlanılan Avrupa Birliği

supranasyonel yapısı göstermektedir ki Avrupa Birliği, ekonomik, siyasi ve güvenlik gibi konular bir yana, aynı zamanda kültürel anlamda da inşa edilmeye çalışılan bir oluşumu yansıtmaktadır. Avrupa Birliği literatüründe ve müktesebatında kimlik, tarih, kültür mirası gibi konular üzerine yapılan çalışmaların yoğunluğu, Avrupa Birliği'nin kültürel boyutunun önemli göstergelerinden biri olmuştur.

Bir başka husus ise Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Doğu Bloku'nun yıkılmasıyla birlikte Avrupa'da, özellikle Doğu Avrupa'da, kimliksel bir kargaşa ortaya çıkmıştır. Asıl sebep bu olmamakla birlikte 1990'lı yıllarla birlikte Avrupa Birliği kimliğinin ve Avrupa Birliği müktesebatının oluşumuna yönelik atılan adımlar bu dönemde hız kazanmıştır.

1990'lı yıllarla birlikte Avrupa Birliği literatürüne “Avrupa Yurttaşlığı” ilkesinin girdiği görülmektedir. Bu ilkenin temelde Avrupa'daki bütünleşme sürecinin Avrupalı halklardan kopuk ve onlardan bağımsız olarak, bürokratlar ve politikacılar tarafından tasarlandığı ve halkın gelişmelerden haberdar olmadığı şeklinde beliren durumu ortadan kaldırma amacıyla tasarlandığı görülmektedir.

Avrupa yurttaşlığı ilkesi, ulus-devletin bünyesinde olmayan bir vatandaşlık kavramı oluşturmasını amaçlayan bir deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile yasallaşan Avrupa yurttaşlığı politikası, bir Avrupa kimliği yaratılması yolundaki en önemli adım olarak kabul edilmiştir. Avrupa bütünleşmesinin yarım yüzyıllık tarihine rağmen, bütünleşmeye yönelik adımlar hep seçkinler düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan kamuoyu yoklamalarında halkın küçük bir azınlığının kendini “Avrupalı” aidiyetini hissediyor olması, “Avrupa kimliği” eksikliğinin varlığını gündeme getirmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar neticesinde Avrupa elitinin çabası bir “Avrupa halkı” yaratmak düşüncesi üzerine gelişmiştir.

Avrupa bütünleşmesine dair genel hatlarıyla çizilen bu tablonun kendi içerisinde yeni bir deneyim olması ve yeni kolektif bir kimlik üretmesi, ulusların yüzyıllar içerisinde var ettikleri “ben” idraklerini şüphesiz yok etmemiştir. Böyle bir iddiayı

taşımak ise hem toplumların bahsedildiği üzere “ben” idraklerine, hem de toplumsal hafızaların birbirlerine karşı besledikleri tavırlara uygun düşmemektedir. Bu durumda, ulusal kimliğin alanını inkar etmeden oluşturulacak yeni bir uzlaşma sahasına ihtiyaç duyulmuştur ki esas entegrasyon üretiminin sürekliliği buradan hayat bulmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde ve uluslararası konjonktür göz önüne alındığında Avrupa Birliği, gerek organizasyonel oluşumuyla gerek suprnasyonel yapısıyla tarihin en başarılı ulus-üstü bütünlüklerinden birini oluşturmaktadır. Ancak Avrupa Birliği’ni ve günümüze kadar getirdiği değerleri, özellikle 21. yüzyılda tehdit eden bazı gelişmeler ortaya çıkmıştır. Gerek Avrupa Birliği ulus-üstü yapısına ve değerlerine karşı gerekse Birlik içerisindeki üye devletler nazarında ortaya çıkan bu tehditler, şimdiye dek kazanılmış olan başarıların önünde engel olarak yükseldiği görülmektedir. Özellikle Ortadoğu coğrafyasında otorite boşluğundan faydalanan terör faaliyetleri, yakın kıta Avrupa’yı da etkilemiş, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde terör eylemleri olarak bu tehditlerin örnekleri kendini göstermiştir. Aynı şekilde 2008 yılında patlak veren küresel ekonomik kriz, kısa sürede Avrupa Birliği’nin önemli üye devletleri arasına da yayılmıştır. Birlik nazarında supranasyonel yapının muhafazası konusunda Avrupa Birliği’nin geçirdiği önemli sınavlardan birisi olmuştur. Yine Avrupa’nın kendini sınadığı bir başka durum ise, yakın coğrafyasında kargaşa ve kaos, Avrupa’ya yönelik yasadışı göçlerin artmasıyla birlikte gelişmiştir.

21. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ekonomik ve siyasal krizler, Avrupa Birliği değerlerinin ve ulus-üstü kimlik anlayışının sorgulanmasına neden olmuştur. Bu sorgulamanın neticesinde bahsedilen faktörlerin yanı sıra, bilhassa Avrupa Birliği üyesi ülkelerde krizlere bir reaksiyon olarak aşırı sağ partilerin güç kazanması da Avrupa Birliği kimliği değerleri açısından bir tehdit olarak görülmektedir. Örneğin 2009, 2014 ve 2019 Avrupa Parlamentosu seçimleri mukayese edildiğinde aşırı sağ partilerin önemli ölçüde güç kazandığı görülmektedir. Ulusal egemenlik anlayışı temelli bu aşırı sağ partiler, ilerleyen dönemde Avrupa Birliği’nin ulus-üstü yapısına karşı, hatta Avrupa Birliği’ne karşı tehdit oluşturabilecek ölçüde seçmen desteğiyle elini güçlendirmişlerdir. Bu çerçevede Birlik genelinde “ulus devlet” anlayışının yeniden gündeme geldiği de görülmektedir.

Yaşanan krizlere bir ilave olarak Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden içerisinde ayrılığı temeline dayanan Brexit süreci de ulus üstü anlayışın zayıflamasına örnek olarak gösterilebilmektedir. Birlik temellerinin atılışından bugüne değin ulusal egemenlik anlayışını muhafaza eden Birleşik Krallık, bahsedilen ekonomik ve siyasi krizlerin külfet yükünden kaçınmak üzere Avrupa Birliği'nden ayrılmayı göze almıştır. Aynı şekilde bir başka örnek de Avrupa Birliği sınırları içerisinde ortaya çıkan ayrılıkçı hareketler ve bağımsızlık referandumları, Avrupa Birliği'nde artan ulus devlet anlayışının bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Bugüne değin oluşturulmaya çalışılan Avrupa Birliği üst kimliği, ulusal sınırların daha koyu kalemle çizilmeye başlandığı günümüz reel politiğinde, ulusal kimliklerin öne çıkmasıyla birlikte Avrupa Birliği kimliğinin devamlılığı ve supranasyonal yapısı açısından karamsar tabloyla karşı karşıya kalmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adam, Heribert (2015). “Xenophobia, Asylum Seekers, and Immigration Policies in Germany”. *Nationalism and Ethnic Politics*. 21(4): 446-464.
- AIDA (2016). “Country Report: Germany”, (<http://www.asylumineurope.org/reports/country/germany>, 28 Ocak 2019’da erişildi).
- AIDA (2016). “Country Report: Greece”, (<http://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>, 23 Şubat 2019’da erişildi).
- AIDA (2016). “Country Report: Hungary”, (<http://www.asylumineurope.org/reports/country/hungary>, 6 Mart 2019’da erişildi).
- AIDA (2016). “Country Report: Italy”, (<http://www.asylumineurope.org/reports/country/italy>, 31 Ocak 2019’da erişildi).
- AIDA Germany, Country Report: (<https://www.asylumineurope.org/reports/country/germany>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019).
- AIDA Greece, Country Report: (<https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019).
- AIDA Hungary, Country Report: (<https://www.asylumineurope.org/reports/country/hungary>, Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019).
- AIDA Italy, Country Report: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/italy>, (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019).
- Aktaş, Murat (2014). “Avrupa’da Yükselen İslamofobi ve Medeniyetler Çatışması Tezi”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 13(1): 31-54.

- Albonico, Luigi vd. (2017). “Italy’s Growing Refugee Problem”, (<http://www.spiegel.de/international/europe/italy-refugee-problem-spellstrouble-for-europe-a-1131506.html> , 30 Ocak 2019’da erişildi).
- Aldırmaz, Yaşar (2017). “Değerler Avrupası’ndan Duvarlar Avrupası’na Göç, Sığınmacılar Ve Mülteci Krizi Çerçevesinde AB Hukuku Ve Politikaları”. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 16(2): 83-103.
- Altınbaş, Deniz (2009). “Avrupa Birliği’nin Başarısız Girişimi: Avrupa Yurttaşlığı”. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11(3): 93-112.
- Anderson, Benedict (2011). *Hayali Cemaatler*. Çev. İ. Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları.
- Aras, İlhan (2017). “2014 Avrupa Parlamentosu Seçimleri”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 16(1): 1-32.
- Avrupa’da milliyetçilerin yükselişi devam edecek mi? (2018), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45474089>, (20 Şubat 2019’da Erişildi).
- BIBLIOGRAPHY ı 1055 Bağlı, Mazhar ve Özensel, Ertan (2005). *Çokkültürlü Vatandaşlık: Kanadalı Türklerin Aidiyet Çabaları ve Değer Yapıları*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Batır, Kerem (2017). “Avrupa Birliği’nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme”. *Yönetim Bilimleri Dergisi* 15(30): 585-604.
- Bayraklı, Enes ve Keskin, Kazım (2017). “Avrupa’nın Mülteci Krizi”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 12(2): 115-136.

Bektaş, Eda (2015). “Almanya’nın Sığınmacı Politikası”, (<http://pols.bilkent.edu.tr/people/sites/default/files/edabektas/files/kasim2015.pdf>, 28 Ocak 2019’da erişildi).

BIBLIOGRAPHY 1055 Beşe, Ertan (2002). “Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları: Hukuki ve Siyasi Perspektifler”. Tüm Yönleriyle Türkiye-AB İlişkileri, Ed. Mustafa Aykaç, Zeki Parlak. İstanbul: Elif Kitabevi Yayınları.

Billet, Carole (2010). “EC Readmission Agreements: A Prime Instrument of the External Dimension of the EU’s Fight against Irregular Immigration. An Assessment after Ten Years of Practice”. *European Journal of Migration and Law* (12): 45-79.

Bozkurt, Veysel (1993). *Avrupa Birliği*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Bouteillet-Paquet, Daphné (2003). “Passing the Buck: A Critical Analysis of the Readmission Policy Implemented by the European Union and Its Member States”. *European Journal of Migration and Law* (5): 359-377.

Büyük Larousse (1992): 6780.

Cabot, Heath (2012). “The Governance of Things: Documenting Limbo in the Greek Asylum Procedure”. *PoLAR*. 35(1): 11-29.

Calhoun, Craig (2001). “The Virtues of Inconsistency: Identity and Plurality in the Conceptualization of Europe”. *Constructing Europe’s Identity: The External Dimension*. Ed. Lars-Eriksen Cederman. London: Lynne Rienner Publishers. 35-56.

Carrera, S. Blockmans, S. Gros, D. ve Guild, E. (2015). “The EU’s Response to the Refugee Crisis: Taking Stock and Setting Policy Priorities”, (<https://www.ceps.eu/publications/eu%E2%80%99s-response-refugee-crisistaking-stock-and-setting-policy-priorities>).

- Castells, Manuel (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. Çev. Ebru Kılıç, Konya: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cederman, Lars-Eriksen (2001). “Political Boundaries and Identity Trade-Offs,” *Constructing Europe’s Identity: The External Dimension*. Ed. Lars-Eriksen Cederman. London: Lynne Rienner Publishers. 1- 32.
- Coleman, Nils (2009). *European Readmission Policy Third Country Interests and Refugee Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Çavuşoğlu, Naz (1997). *Anayasa Notları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Çilingir, Sevgi (2007). “Avrupa Kimliği ve Ulus-Devlet Modeli”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7(1): 44-52.
- Dedeoğlu, Beril (2003). “Avrupa Birliği’nin Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. Ed. Beril Dedeoğlu. İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Dedeoğlu, Beril (2006). *Adım Adım Avrupa Birliği*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Delanty, Gerard (1995). *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*. London: Macmillan Press.
- Dinan, Desmond (2013). *Avrupa Birliği Tarihi*. Çev. H. Akay. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Eatwell, Roger (1997). “Europe of the ‘nation-states’? Concepts and Theories,” *European Political Cultures: Conflict or Convergence?*. Ed. Roger Eatwell. London, New York: Routledge. 233-251.
- EDAL (2017). “The End of the Right to Asylum in Hungary?”, (<http://www.asylumlawdatabase.eu/en/journal/end-right-asylum-hungary>, 7 Mart 2019’da erişildi).

Efe, Haydar (2010) “Avrupa Birliği’nde İnsan Haklarının Gelişimi”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5: 47-67.

Emiroğlu, Bekir (2016). “Avrupa Birliği’nin Çokkültürlülük ile İmtihanı”. *DEUFİD* 44: 91-121.

BIBLIOGRAPHY Enterili, Yunus (2014). "İskoçya'nın 18 Eylül 2014 Bağımsızlık Referandumunun Tarihsel Süreci", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 121-136.

Erdoğan, Mustafa (2011). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. Ankara: Orion Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (1998). “İnsan Haklarına Kavramsal Bir Bakış”. *Liberal Düşünce* 12: 7-16.

Ergil, Doğu (1992). “Uluslararası Terörizm”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47(03): 139-143.

Eriksen, Thomas Hylland (2010). *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. New York: Pluto Press.

Ertuğrul, Kürşat (2001). “AB ve Avrupalılık”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi* 4(14): 144-156.

EU speech at Bloomberg (2013): (<https://www.gov.uk/government/speeches/eu-speech-at-bloomberg> , 1 Mart 2019’da Erişildi).

European Parliament / Results of the 2014 European Elections, (<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>, 20 Şubat 2019’da Erişildi).

European Union Act (2011): (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/12/contents> , 28 Şubat 2019’da erişildi).

- Evangelinidis, Angelos (2016). “The Greek State’s Response to the Refugee Crisis and the Solidarity Movement”. *Contemporary Southeastern Europe* 3(1): 32-36.
- Frontex (2013). “Risk Analysis for 2013”, (http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2013.pdf , 28 Ocak 2019’da erişildi).
- Frontex (2016). “Western Balkans Quarterly 3”, (http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_Q3_2016.pdf , 6 Şubat 2019’da erişildi).
- Geddes, Andrew ve Scholten, Peter (2016). *The Politics of Migration & Immigration in Europe*. London: SAGE.
- Gellner, Ernest (2018). *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. B. Ersanlı, G.G. Özdoğan. İstanbul: hil Yayınları.
- Giritli, İsmet ve Sarmaşık, Jale (2001). *Anayasa Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Güneş, Ahmet M. (2016). “Avrupa Birliği’nin Temel Değerleri Üzerine”. *TBB Dergisi* 125: 307-340.
- Günoğur, Haluk (2012). *Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Bütünleşmesi*. Ankara: Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi.
- Habermas, Jürgen (2017). “öteki” olmak “öteki”yle yaşamak. Çev. İ. Aka. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hathaway, James C. (2005). *The Rights of Refugees Under International Law*. New York: Cambridge University Press.
- Herzfeld, Michael (2010). “Avrupa Benliği”. *Avrupa Fikri*. Ed. A. Pagden. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 161-195.
- Hestermeyer, Holger P. (2016). “How Brexit Will Happen: A Brief Primer on EU Law and Constitutional Law Questions Raised by Brexit”. *Journal of International Arbitration* 33(4): 429-450.

- BIBLIOGRAPHY \l 1055 Heywood, Andrew (2006). *Siyaseti*. Çev. Atilla Yayla, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Mete Yıldız, Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Hobsbawm, Eric J. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopyar, Zehra (2016). “Avrupa’nın Mülteci Politikası”. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 2(3): 56-67.
- Howard, Marc Morje (2001). “Can Populism be Suppressed in a Democracy?”. *East European Politics and Societies* 14(2): 18-32.
- Hunt, Matthew (2014). “The Safe Country of Origin Concept in European Asylum Law: Past, Present and Future”. *International Journal of Refugee Law* 26(4): 500-535.
- İba, Şeref (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- İnanç, Hüsamettin ve Yazıcı, Betül (2018) “Kavramsal ve Kuramsal Botuylarıyla İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğüne Sosyo-Politik Bir Bakış”. *Akademik Bakış Dergisi* 70: 132-147.
- İskoçya'dan yeni bir 'bağımsızlık referandumu' sinyali (2018): (<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201805201033520283-iskocyadan-yeni-bagimsizlik-referandum/> , 1 Mart 2019’da Erişildi).
- Kapani, Münici (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kartal, A. Birol (2018). “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”. *Güvenlik Stratejileri* 14(27): 39-77.
- Klepp, Silja (2010). “A Contested Asylum System: The European Union between Refugee Protection and Border Control in the Mediterranean Sea”. *European Journal of Migration and Law* (12): 1-21.

Konuralp, Emrah (2019). "İspanya'da Bölge Devleti Tarihsel Gelişimi", *Akademik İncelemeler Dergisi* 14(1): 345-402.

BIBLIOGRAPHY \l 1055 Kula, O. Bilge (1992). *Demokratikleşme Süreci ve Eleştirel Kültür Bilinci*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

BIBLIOGRAPHY \l 1055 Kymlicka, Will (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul Ayrıntı Yayınları.

Mehmedli, Elşen (2016). "Güvenlik Tehditleri ve Uluslararası Terörizm", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi CİEP Özel Sayısı*: 986-995.

Melucci, Alberto (2014). "Süreç Olarak Kolektif Kimlik" *Kimlik Politikaları*. Ed. F. Mollaer. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 79-104.

Minkenberg, Michael (2011). "The Radical Right in Europe Today: Trends and Patterns in East and West". *Is Europe on the "Right" Path?: Right-wing Extremism and Right-wing Populism in Europe*. Ed. Nora Langenbacher ve Britta Schellenberg. Berlin: Friedrich .

Mülteci Kimdir? (2009), (<https://www.unhcr.org/tr/multeci-kimdir> , 22 Ocak 2019'da erişildi).

Nairn, Tom (1993). *The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*. London: Verso.

Öner, Selcen (2014). "Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni 'Öteki'ler Ve Türkiye'nin Ab Üyeliği". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 13(1): 163-184.

Öniş, Ziya ve Kutlay, Mustafa (2012). "Ekonomik Bütünleşme/Siyasal Parçalanmışlık Paradoksu: Avro Krizi ve Avrupa Birliği'nin Geleceği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9(33): 3-22.

Özkırımlı, Umut (2013). *Milliyetçilik Kuramları*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

- Öztürk, Muammer (2003). “Çokkültürlü Bir Coğrafya İçin Bir Yönetim Arayışı Olarak Avrupa Birliği Tecrübesine Bakış”. *Tezkire* 35: 83-89.
- Özyurt, Cevat (2005). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, Konya: Açılım Kitap.
- Parekh, Bihikhu (2014). “Kimliğin Mantığı”. *Kimlik Politikaları*. Ed. F. Mollaer. Ankara: Doğu Batı Yayınları. 53-76.
- Park, Jeanne (2015). “Europe’s Migration Crisis”. (<https://www.cfr.org/backgrounder/europes-migration-crisis>, 6 Mart 2019’da erişildi).
- Preston, P. W (1997). *Political/Cultural Identity: Citizens and Nations in a Global Era*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Sığınma Prosedürleri Yönergesi (2005), (<http://www.refworld.org/docid/4394203c4.html>, 18 Ocak 2019’da erişildi).
- Smith, D. Anthony (1994). *Milli Kimlik*. Çev. B. S. Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, D. Anthony (2013). *Milliyetçilik*. Çev. Ü. H. Yolsal. Ankara: Atıf Yayınları..
- Son 13 yılda Avrupa’yı sarsan terör saldırıları (2017), <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari> , 20 Ocak 2018’de Erişildi.
- Şanlıoğlu, Ömer (2016). “Avrupa Birliği’nin Yapısal Bir Krizi Olarak Euro Krizinin Nedenleri Ve Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2): 99-115.
- Şen, Seyhan (2004). *Avrupa Birliği’nde Kimlik Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, Y. Furkan ve Özkorul, Gözde (2016). “Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme”. *Göç Araştırmaları Dergisi* 2(2): 86-119.

Terör Tanımı, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6be78828f034.17755788, 20 Ocak 2019’da Erişildi.

Thielemann, Eiko ve Armstrong, Carolyn (2013). “Understanding European Asylum Cooperation under the Schengen/Dublin System: a Public Goods Framework”. *European Security* 22(2): 148-164.

Tok, Nafiz (2007). “İki Liberal Kültürel Çoğulculuk Modeli: Müdahale Etmeme ve Ayrımcılık Yapmama”. *Liberal Düşünce* 10(38-39): 29-44.

BIBLIOGRAPHY \l 1055 Touraine, Alain (1994). *Modernliğin Eleştirisi*. Çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Topaloğlu, Gökçe (2018). “Avrupa Birliği’nden Ayrılma Hakkı Ve Brexit Süreci”. *TAAD* 9(34): 341-365.

Treaty on European Union (1992). (HYPERLINK "https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf" https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf 01 Kasım 2019’da Erişildi.)

Treat of Lisbon (2007). (http://publications.europa.eu/resource/cellar/688a7a98-3110-4ffe-a6b3-8972d8445325.0007.01/DOC_19 01 Kasım 2019’da Erişildi.)

Treaty of Amsterdam (1997). (<https://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> 01 Kasım 2019’da Erişildi.)

Tunç, Hasan (2008). “Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı ”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12(1-2): 1113-1132.

Webb, Oscar (2016). “Dying to get to Italy”, (https://news.vice.com/en_ca/article/595ne5/italy-now-represents-the-frontlines-of-europes-refugee-crisis, 30 Ocak 2019’da erişildi).

- Wintle, Michael (1996). "Introduction: Cultural Diversity and Identity in Europe". *Culture and Identity in Europe: Perceptions of Divergence and Unity in Past and Present*. Ed. Michael Wintle. Avebury: Ashgate Publishing. 1-8.
- Yalçın, Serhan (2006). "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Terörizmin Dönüşümü ve Terörizmle Mücadele". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(4): 98-119.
- Yeşilyurt Gündüz, Zuhâl (2010). "The European Union at 50: Xenophobia, Islamophobia and the Rise of the Radical Right". *Journal of Muslim Minority Affairs* 30(1): 35-47.
- Yurdusev, A. Nuri (1997). "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği". *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*. Ed. Atila Eralp. Ankara: İmge Kitabevi. 17-85.
- Zenginoğlu, Samet (2016). "Uluslararası Terörizm ve Avrupa Birliği". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3(25): 157-178.